



«ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ»

«ΠΜΣ Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική ιστορία»

Διπλωματική Εργασία

Τα Δεκεμβριανά μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας «Η Βραδυνή»
(17 Νοεμβρίου 1947 - 14 Φεβρουαρίου 1948)

Ηλίας Γκουράρος

Αριθμός Μητρώου std 533069»

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Δέσποινα Παπαδημητρίου

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.



Τα Δεκεμβριανά μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας Η Βραδυνή
(17 Νοεμβρίου 1947 - 14 Φεβρουαρίου 1948)

Ηλίας Γκουράρος

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής/Επιβλέπουσα
Καθηγήτρια:

Δέσποινα Παπαδημητρίου

Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής/Συν-
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Λυκούργος Κουρκουβέλας

Αναπληρωτής Καθηγητής ΕΚΠΑ

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Αφιερώνεται στα παιδιά μου Νίκο και Ναυσικά

Ιδιαίτερως θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου Δέσποινα Παπαδημητρίου για τις χρήσιμες συζητήσεις μας, το Λυκούργο Κουρκουβέλα για τις συμβουλές του και το φίλο Κώστα Κατσάπη για τη βοήθεια του.

Περίληψη

Τα Δεκεμβριανά (1944), αποτελούν τη μεγάλη σύγκρουση μεταξύ Βρετανών, Κυβέρνησης Παπανδρέου, αντικομμουνιστικών οργανώσεων από τη μια και των δυνάμεων του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ από την άλλη. Η εφημερίδα «Η Βραδυνή», η οποία αποτελεί και το πρωτογενές υλικό της παρούσας εργασίας, θέτει πολιτικά και ιδεολογικά ζητήματα με αφορμή τις μάχες της Αθήνας, που έμειναν στην ιστορία ως «Δεκεμβριανά» με κύριο στόχο την ενίσχυση και διάδοση της ιδεολογίας του αντικομμουνισμού στην αθηναϊκή-ελληνική κοινωνία. Ο τρόπος αντιμετώπισης, υποτίμησης του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ, η ενίσχυση των φιλομοναρχικών κινήσεων και η καθυστέρηση και σε βάρος του εαμικού κόσμου συγκρότηση κυβέρνησης εθνικής ενότητας, ήταν από τις βασικές αιτίες για την πρόκληση των Δεκεμβριανών. Προβάλλεται το ζήτημα των πολιτικών εξελίξεων και ο συσχετισμός των πολιτικών και στρατιωτικών δυνάμεων, όπως διαμορφώθηκαν μετά την εμπειρία του πολέμου, του φόβου του αστικού κόσμου για τη βίαιη κατάληψη της εξουσίας από την Αριστερά, της ευθύνης για τα γεγονότα στο συλλαλητήριο της 3ης Δεκέμβρη, ο «σωτήριος» ρόλος των Βρετανών, ο αντικομμουνισμός και η υποταγή του Γεωργίου Παπανδρέου στα σχέδια των Άγγλων, η αποκλειστική στήριξη της πολιτικής ελίτ στους Άγγλους ιμπεριαλιστές, τους οποίους με πολλούς τρόπους ευγνωμονεί για τη σωτηρία της, η διαφορετική προσέγγιση των δύο αντιπάλων για τη διεθνή διάσταση των Δεκεμβριανών, η δράση των αντικομμουνιστικών ομάδων, ιδιαίτερα της «Χ», των προετοιμασιών της σύγκρουσης από τις δύο πλευρές, της ομηρίας και της «πτωματολογίας», η συκοφάντηση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ως σφαγέων, αιμοχαρών, ανήθικων, τρομοκρατών, αναρχικών, δωσίλογων κ.ά. Ιδιαίτερο βάρος πέφτει στην παρουσίαση των κομμουνιστών ως εγκληματιών του κοινού ποινικού δικαίου, που δεν έχουν θέση στο πολιτικό και κοινωνικό γίνεσθαι της Ελλάδας. Η σύγκρουση του Δεκέμβρη 1944 απέδειξε ότι δεν θα είχε ως αποτέλεσμα την απελευθέρωση και εθνική ανεξαρτησία των λαών όπως υπόσχονταν οι συμμαχικές διακηρύξεις και οι άνθρωποι ονειρεύονταν.

Λέξεις – Κλειδιά: Δεκεμβριανά, Η Βραδυνή, Αθήνα, ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, Βρετανική πολιτική

Dekemvriana through the pages of newspaper Vradyni (17/11/1947 – 14/2/1948)

Elias Gouraros

Abstract

The Dekemvriana (December 1944 events) constituted the major conflict between the British, the Papandreou government, and anti-communist organizations on one side, and the forces of EAM-ELAS on the other. The newspaper “Vradyni” raised political and ideological issues in relation to the battles of Athens, which became known in history as the “Dekemvriana,” with the primary aim of strengthening and disseminating anti-communist ideology within Athenian and Greek society. The way EAM and ELAS were treated and undermined, the promotion of pro-monarchist movements, and the delayed formation of a government of national unity—at the expense of the EAM movement—were among the main causes that led to the outbreak of the Dekemvriana. The issues highlighted include political developments and the balance of political and military forces as they emerged after the war; the fear among the bourgeois world of a violent seizure of power by the Left; responsibility for the events at the demonstration of 3 December; the “saving” role of the British; anti-communism; and Georgios Papandreou’s submission to British plans. The political elite’s exclusive reliance on British imperialists, whom it thanked in various ways for its salvation, is also emphasized, along with the differing interpretations of the international dimension of the Dekemvriana by the two opposing sides. Other issues examined include the activities of anti-communist groups, particularly the organization “X”; the preparations for conflict undertaken by both sides; the hostage-taking and the so-called “corpse count”; and the vilification of EAM-ELAS as butchers, bloodthirsty individuals, immoral people, terrorists, anarchists, collaborators, and so on. Emphasis is placed on portraying communists as common criminals who have no place in Greece’s political and social life. The December 1944 conflict demonstrated that the war would not result in the liberation and national independence of peoples, as the Allied declarations had promised and as many had hoped and dreamed.

Keywords: Dekemvriana, Vradyni, Athens, EAM-ELAS, British policy

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vi
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	viii
1. Εισαγωγή.....	1
2. Διεθνές – εσωτερικό πλαίσιο	3
3. Πάνω από όλα ο Αντικομμουνισμός.....	8
4. Προετοιμασίες ή Χρονικό προαναγγελθείσας σύγκρουσης	15
5. Το συλλαλητήριο της 3ης Δεκέμβρη 1944	20
6. Το ζήτημα της εξουσίας.....	24
7. Ο ρόλος των Βρετανών στα Δεκεμβριανά	31
8. Ο ρόλος του Γ. Παπανδρέου στα Δεκεμβριανά	38
9. Η διεθνής διάσταση των Δεκεμβριανών	43
10. Η ομηρία και οι προσλήψεις της.....	48
11. Δολοφονία χαρακτήρων- «Πτωματολογία».....	52
12. Οι μάχες της Αθήνας.....	57
13. Η οργάνωση «Χ»	63
14. Προπαγάνδα, ένας άλλος πόλεμος.....	67
15. Ξένοι μαχητές στις γραμμές του ΕΛΑΣ.....	71
16. Συμπεράσματα	74
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	76

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΕΑΜ	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ΕΛΑΣ	Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
ΕΛΔ	Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
PAN	Ρήλος – Αυλών – Νήσοι
ΣΚΕ	Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας

1. Εισαγωγή

Μετά τις μάχες της Αθήνας το Δεκέμβρη του 1944 για τα επόμενα σχεδόν τρία χρόνια, φαίνεται να μην υπάρχουν στη δημόσια σφαίρα και ιδιαίτερα στον τύπο της Δεξιάς, δημοσιεύματα σχετικά με τα «Δεκεμβριανά», όπως έμειναν στην ιστορία, παρόλο που στην περίοδο αυτή του Εμφυλίου, θα μπορούσε να προβάλλει τις «αγριότητες» των κομμουνιστών στη διάρκεια των Δεκεμβριανών. Εξαίρεση αποτελεί η εφημερίδα *Ακρόπολις* που δημοσίευσε ένα εκτενές άρθρο στην τρίτη σελίδα και η εφημερίδα *Ριζοσπάστης* που δημοσίευε σε συνέχειες το ρεπορτάζ του Αμερικανού δημοσιογράφου Λίλαντ Στόουε, ο οποίος ήταν στην Αθήνα την περίοδο των Δεκεμβριανών, με τίτλο «Δεκέμβρης 1944: Μια συνωμοσία εναντίον του Ελληνικού λαού» (Βόγλης, 2017:238-255).

Η εφημερίδα *Η Βραδυνή*, στις 17 Νοέμβρη 1947, ξεκινάει ένα λαϊκό ανάγνωσμα, ένα «συναρπαστικό ρεπορτάζ», σε συνέχειες, με τίτλο «Η Αθήνα στις φλόγες.» και υπότιτλο «Δεκέμβριος 1944, με το σκεπτικό ότι δεν πρέπει να ξεχαστεί «τρία χρόνια μετά τα Δεκεμβριανά ότι η Αθήνα και όλη η Ελλάδα κινδύνεψαν να καταποντισθούν εις την ερυθράν αναρχίαν και να υποδουλωθούν εις τον κομμουνισμόν». Η παρούσα εργασία, επιδιώκει να αναδείξει όχι τα γεγονότα, τι έγινε στα Δεκεμβριανά, αλλά τι ήταν τα Δεκεμβριανά σε σχέση με τα γεγονότα, όπως τα αφηγείται και τα ερμηνεύει η Βραδυνή, σύμφωνα με την οποία, κατέχει την αποκλειστικότητα στην αλήθεια καθώς θεωρεί ότι «όσοι επιχείρησαν να γράψουν για τα Δεκεμβριανά δεν προσέγγισαν την αλήθεια». (*Η Βραδυνή*, 17/11/1947). Στόχος της εφημερίδας, μέσα από την ερμηνεία των γεγονότων, η καθιέρωση του αντικομμουνισμού ως εθνικής και κρατικής ιδεολογίας, η προώθηση και διατήρησή του στα χρόνια που έπονταν, η διαστρέβλωση του έπους της αντίστασης του ελληνικού λαού μέσα από τις γραμμές του ΕΑΜ -ΕΛΑΣ, η αποκατάσταση του δωσιλογισμού, η προβολή της εθνικοφροσύνης.

Ζητήματα που τίθενται στην εργασία είναι: οι διεθνείς εξελίξεις, το ζήτημα του αντικομμουνισμού που δεσπόζει και στα 74 κείμενα του ρεπορτάζ, το ρόλο των Βρετανών και του Γεωργίου Παπανδρέου στην εξέλιξη των Δεκεμβριανών, την καθοριστική προετοιμασία των αντίπαλων δυνάμεων, τα γεγονότα και τη σημασία του συλλαλητηρίου της 3ης Δεκέμβρη, το ζήτημα της εξουσίας όπως το αντιλαμβάνονται οι δύο πλευρές, η διεθνής διάσταση των συγκρούσεων, το πρόβλημα της ομηρίας, της δολοφονίας χαρακτήρων και συλλογικοτήτων και της «πτωματολογίας, η προπαγάνδα των Άγγλων και

του ΕΑΜ στην περίοδο αυτή ως σημαντικός παράγοντας στις εξελίξεις, οι μάχες της Αθήνας και η σημασία τους, η συμμετοχή ξένων στις γραμμές του ΕΛΑΣ.

2. Διεθνές – εσωτερικό πλαίσιο

Καθοριστικό σημείο στις εξελίξεις της δεκαετίας του '40 ήταν η σύγκρουση του Δεκέμβρη του 1944 στην Αθήνα. Το διακύβευμα ήταν η πολιτική επικράτηση και η κυριαρχία καθεμιάς από τις αντιμαχόμενες δυνάμεις: ο αστικός κόσμος που διεκδικούσε την ανατροπή των πολιτικών δεδομένων της κατοχής και η Αριστερά που υπήρξε ο κύριος κορμός της Αντίστασης του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ ενάντια στους Γερμανούς κατακτητές. Η αστική πολιτική ελίτ η οποία στη μεγάλη πλειοψηφία της συνεργάστηκε με τους ναζί σε διάφορα επίπεδα (πολιτικό, οικονομικό κοινωνικό) στην προσπάθειά της να δημιουργήσει ένα νέο αντιστασιακό, φιλολαϊκό,, πατριωτικό πρόσωπο, στηρίχτηκε ολοκληρωτικά στους Εγγλέζους που διέθεταν τη βούληση και τα μέσα (στρατό, όπλα, τανκς, αεροπλάνα) για την εξασφάλιση της πολιτικής εξουσίας της. (Χαραλαμπίδης,2017:41). Για τη *Η Βραδυνή* (17/12/1947) «τα Δεκεμβριανά είχαν κολοσσιαία ιστορική και πολιτική σημασία στην ιστορία του ελληνικού έθνους καθώς το ξεκίνημα των ολίγων παιδιών της Ελλάδος μαζί με τους Εγγλέζους για το ξεκαθάρισμα της Αθήνας από την κόκκινη πανώλη».

Τι ήταν τα Δεκεμβριανά; Μια αμιγώς ελληνική υπόθεση εμφύλιας σύγκρουσης, μια δοκιμαστική κίνηση στο παιχνίδι που θα παιχτεί μεταπολεμικά στο διεθνές πεδίο, ή η πρώτη πράξη του Ψυχρού Πολέμου; Ο Μαζάουερ θέτει γενικότερα το ερώτημα:« Σε ποια βάση θα μπορούσε να νομιμοποιηθεί η μεταπολεμική τάξη, ποιος θα έλεγχε τα μέσα της βίας και εν ονόματι ποιων πολιτικών αρχών;» (Μαζάουερ,2003: 19). Η κατανόηση του χαρακτήρα της σύγκρουσης τον Δεκέμβρη του 1944 στην Αθήνα, απαιτεί την ένταξή του στις ευρύτερες πολιτικές διεργασίες που προκλήθηκαν στην περίοδο του πολέμου. Τα Δεκεμβριανά υπήρξαν μοναδικό φαινόμενο σε όλη την Ευρώπη, καθώς σε καμία άλλη χώρα δεν συγκρούστηκαν, ένοπλα, συμμαχικές δυνάμεις, αμέσως μετά την απελευθέρωσή της. Το ελληνικό πολιτικό ζήτημα μετατράπηκε σε διεθνές, στο πλαίσιο του ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων για τη μεταπολεμική διαμόρφωση των πολιτικών συσχετισμών, τις παραμονές της εκκίνησης του Ψυχρού Πολέμου.(Χαραλαμπίδης,, 2014:329).

Με την απελευθέρωση η Ελλάδα δεν έπαυε να αποτελεί μέρος του ευρωπαϊκού πεδίου οικονομικών και κοινωνικών τάσεων ,στο οποίο είχε βίαια ενταχθεί με την είσοδό της στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (Β'ΠΠ). Τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η ελληνική κοινωνία (επισιτισμός ,εφοδιασμός με πρώτες ύλες και βασικά καταναλωτικά αγαθά, ανεργία, τιμωρία των δωσίλογων και αποκατάσταση της έννομης τάξης) ήταν κοινά σε όλες τις χώρες μετά την επέλαση και την υποχώρηση του γερμανικού στρατού. Ακόμα και το

πρόβλημα των σχέσεων των ενόπλων αντιστασιακών οργανώσεων με τον τακτικό στρατό που έφεραν μαζί τους οι εξόριστες κυβερνήσεις είχε λυθεί σε άλλες πρώην κατεχόμενες χώρες πριν αποτελέσει την αφορμή για την εμφύλια σύγκρουση του Δεκέμβρη του 1944, δηλαδή το πολιτικό ζήτημα του αφοπλισμού των ανταρτών του ΕΛΑΣ και της ανασυγκρότησης του ελληνικού στρατού. (Χατζηιωσήφ, 2013:63)

Στην Ελλάδα, με την Κατοχή, η εκμετάλλευση της ελληνικής οικονομίας από τη ναζιστική Γερμανία, που είχε ξεκινήσει από το 1933 με τις συμφωνίες κλήριγκ, επεκτάθηκε και έγινε σκληρότερη με αποτέλεσμα τις απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης του μεγαλύτερου μέρους του ελληνικού πληθυσμού με τραγικό αποκορύφωμα τον λιμό του χειμώνα του 1941. Ακόμα και μετά την εισροή τροφίμων του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού η άγρια εκμετάλλευση των μισθωτών, ιδιαίτερα στον ιδιωτικό τομέα, συνεχίστηκε. Οι πολίτες συσχέτιζαν τα όποια οικονομικά μέτρα, που λειτουργούσαν σε όφελος της γερμανικής πολεμικής οικονομίας, με τους κατακτητές και τους Έλληνες συνεργάτες τους, όπως επίσης δεν μπορούσαν να διαχωρίσουν την εκμετάλλευση τους ως μισθωτοί από τη δραστηριότητα της Γκεστάπο, της Ειδικής Ασφάλειας και των Ταγμάτων Ασφαλείας. (Χατζηιωσήφ, 2013:66).

Στο διεθνές πεδίο, οι μεγάλες δυνάμεις προετοιμάζονται να επαναπροσδιορίσουν τη θέση τους στα μεταπολεμικά δεδομένα, καθώς διαφαίνεται το επερχόμενο τέλος του Β' ΠΠ, ενώ διαγράφεται η προοπτική για τη διανομή της «λείας» μεταξύ των συμμάχων. Οι τελευταίοι, αποφασίζουν να μην κάνουν απόβαση στη Μεσόγειο αλλά στις ευρωπαϊκές ακτές του Ατλαντικού, πράγμα που σήμαινε ότι το ελληνικό πρόβλημα δεν θα λυνόταν με ξένη παρέμβαση. Δυναμώνει ο αντικομμουνιστικός φόβος και η ανασφάλεια των εθνικιστικών αντιστασιακών ομάδων, μερικές από τις οποίες έρχονται σε συνεργασία, ανοικτά ή καλυμμένα, με τους Γερμανούς κατακτητές. Το ζήτημα της διανομής της «λείας» μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, σταδιακά, αποκτά προτεραιότητα, χωρίς να διαταράσσεται η μεταξύ τους συμμαχία. Ο Ρούσβελτ εμφανίζεται να έχει δώσει τη συγκατάθεσή του για την ένοπλη επέμβαση των Βρετανών στην Ελλάδα από την εποχή της συνάντησής τους στο Κεμπέκ (17-27 Αυγούστου 1943). (Ψαρομηλίγκος σ.27-29).

Για τις χώρες στις οποίες εισέβαλαν ή αποβιβάστηκαν συμμαχικές δυνάμεις είχε ως συνέπεια τον καθορισμό της μεταπολεμικής πορείας τους. Αυτό συνέβη τόσο στη Γαλλία, Ιταλία και Βέλγιο όπου εισήλθαν αγγλο-αμερικανικές δυνάμεις, όσο και στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη και στα Βαλκάνια από όπου πέρασε ο Κόκκινος Στρατός. Η Ελλάδα δεν σχετίζεται με τις δύο αυτές περιπτώσεις, καθώς οι Γερμανοί έφυγαν μόνοι τους αφήνοντας

ένα κενό εξουσίας, ενώ είχαν φροντίσει να υποβάλουν την εμφύλια σύγκρουση. Κάτω από αυτές τις συνθήκες ήταν αναμενόμενο η πορεία της χώρας να διακυβευτεί με όρους σύγκρουσης. (Λιάκος 2019:278). Η Αγγλία είχε ως στόχο τον αφοπλισμό και την εξουδετέρωση των αριστερών κινημάτων αντίστασης, ώστε να προωθήσει ανεμπόδιστα την πολιτική της επιρροή στην Ευρώπη, ενώ για τη Σοβιετική Ένωση ο γρήγορος αφοπλισμός των αριστερών αντιστασιακών κινημάτων που αναδύθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου, σήμαινε την αποδυνάμωση των συμμάχων της στη Δυτική Ευρώπη σε μια χρονική στιγμή που δεν είχε ακόμα εδραιώσει τις θέσεις της στην Ανατολική Ευρώπη και στα Βαλκάνια. (Οικονομίδης, 2017:33,34).

Ο Δεκέμβρης ξέσπασε καθώς στο ξημέρωμα της μετα-απελευθερωτικής Ευρώπης κι ενώ προβλέπονταν η γερμανική ήττα, εμφανίστηκαν καινούργιες αντιθέσεις, που μέχρι τότε καλύπτονταν από την ομπρέλα της αντιχιτλερικής συμμαχίας. Ο ανταγωνισμός, από τη μια της Μεγάλης Βρετανίας και των ΗΠΑ και από την άλλη της Σοβιετικής Ένωσης και των φίλων της πρόβαλε στην παγκόσμια πολιτική σκηνή. Η σύγκρουση του Δεκέμβρη είναι ένα σημαντικό σημείο-κλειδί όπου διαφαίνεται το νέο επίπεδο διαμόρφωσης των διεθνών σχέσεων προς το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Επανεμφανίζεται η έντονη αντίθεση της βρετανικής και της αμερικανικής ηγεσίας προς το σοβιετικό καθεστώς, που στη διάρκεια του πολέμου είχε υποσταλεί για λόγους τακτικής και για την ομαλή λειτουργία της συμμαχίας ενάντια στις δυνάμεις του Άξονα. (Οικονομίδης, 2017: 34-36).

Ο Τσουδερός, πρωθυπουργός της εξόριστης κυβέρνησης, ανησυχούσε για τη θέση της Ελλάδας στη μεταπολεμική Ευρώπη μετά από μια πιθανή επικράτηση της Σοβιετικής Ένωσης. Το 1941-1944 οι εξόριστες κυβερνήσεις υπό τον Τσουδερό και κατόπιν υπό τον Παπανδρέου στράφηκαν στη συνομολόγηση μιας ελληνοβρετανικής συμμαχίας που θα άρχιζε να ισχύει μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Σε μια περίοδο, λοιπόν, που δεν ήταν πλήρως αντιληπτή η διπολική προοπτική του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος και δεν είχε ολοκληρωθεί η «σοβιετοποίηση» της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, η επιστροφή στο παραδοσιακό σύστημα συμμαχιών και η απόρριψη μιας πολιτικής «ίσης φιλίας», κρίθηκε ως η πλέον ενδεδειγμένη. (Κούμας, 2020:48,49). Το πρόβλημα όμως της ελληνικής ασφάλειας κατά την πρώιμη ψυχροπολεμική εποχή δεν είχε μόνο εξωτερικό χαρακτήρα αλλά, κυρίως, εσωτερικό: για τη μεταπολεμική κατάσταση ανησυχούσαν και οι ελληνικές εύπορες τάξεις. Οι ναζιστές που ακόμα δεν πρόβλεπαν την επικείμενη οριστική συντριβή τους, ευνοούσαν την εκκαθάριση των κομμουνιστών και πίστευαν ότι θα είχε ανταλλακτική αξία σε περίπτωση επίτευξης χωριστής συμφωνίας

ειρήνης με τους Δυτικούς συμμάχους. Με σκοπό να κερδίσουν χρόνο η σταδιακή αποχώρησή τους συνοδευόταν από πρόκληση χάους στις χώρες από όπου αποχωρούσαν. (Λιάκος 2019:266,267)

Στο πολιτικό κενό ,που προκάλεσε ο πόλεμος σε όλη την κατεχόμενη Ευρώπη, η Αντίσταση ήταν ο μόνος τρόπος για την προάσπιση της δοκιμαζόμενης κοινωνίας. Οι αντιστασιακές οργανώσεις απέκτησαν κύρος και αίγλη σε αντίθεση με τις εξόριστες κυβερνήσεις που ήταν ξεκομμένες από τα συμβαίνοντα στο εσωτερικό των χωρών τους. Η Αντίσταση με τη δυναμική και τη δράση της καθιερώνονταν ως ο νέος πολιτικός φορέας ,σε αντιδιαστολή με την αδράνεια και την απουσία του «παλαιού» πολιτικού κόσμου, που θα επιδίωκε τη συνέχιση της πολιτικής ζωής στην απελευθερωμένη Ευρώπη σύμφωνα με τα προπολεμικά δεδομένα. (Χαραλαμπίδης, 2014: 18,19).

Τα σημαντικά και ζοφερά γεγονότα του 1947, όπως και όλη η περίοδος των εμφύλιων συγκρούσεων της Κατοχής και της απελευθέρωσης, όπου ο ελληνικός αντικομμουνισμός συνυφάνθηκε με τον εθνικισμό και οικοδομήθηκε μια κεντροδεξιά συναίνεση που επικεντρώνονταν στη στάση του ΚΚΕ απέναντι στο θέμα της αυτονομίας της Μακεδονίας και της Θράκης, αλλά και σε σχέση με την εμπλοκή του στις μάχες της Αθήνας το Δεκέμβρη του 1944, που ερμηνεύτηκε ως πρόβα εμφυλίου πολέμου και διεκδίκησης της εξουσίας,(Παπαδημητρίου, 2024:24) έδωσαν νέα ώθηση στην αντικομμουνιστική ρητορική και πρακτική, συμπληρώνοντας το παζλ των διεθνών εξελίξεων: Τον Ιανουάριο καταφθάνει η Αμερικανική Οικονομική αποστολή υπό τον Πωλ Πόρτερ με σκοπό την ανασυγκρότηση και σταθεροποίηση του αστικού κράτους και τον ίδιο μήνα φθάνει η Επιτροπή Έρευνας του ΟΗΕ, η οποία συνέταξε αντικομμουνιστική έκθεση νομιμοποιώντας την αστική τρομοκρατία(εκτελέσεις, εκτοπίσεις, δολοφονίες εαμιτών και κομμουνιστών). Τον Ιούλιο έρχεται η αμερικανική βοήθεια στα πλαίσια του σχεδίου Μάρσαλ και ο στρατηγός Λίβσεϊ, επικεφαλής πολυμελούς στρατιωτικής αποστολής με σκοπό την «εδραίωση της εσωτερικής ασφάλειας», δηλαδή τη συντριβή του Δημοκρατικού Στρατού (ΔΣΕ) το πολύ εντός ενός έτους. (Γκίκας, 2006).

Το Φεβρουάριο το πρωτοδικείο της Αθήνας αποφασίζει τη διάλυση της ΕΠΟΝ και τον Μάρτιο εμφανίζεται το Δόγμα Τρούμαν. Στη Θεσσαλονίκη δολοφονείται ο Γ. Ζεύγος., ενώ από τις 5 Απριλίου έως τις 15 Οκτωβρίου διεξάγονται μεγάλες επιθετικές επιχειρήσεις κατά του ΔΣΕ. Στις 26 Μαΐου ανοίγει το κολαστήριο της Μακρονήσου. Στις 11 Δεκεμβρίου του 1947 η εφημερίδα *Η Βραδυνή* με κύριο άρθρο της εισηγείται ότι «η εθνική αποστολή της κυβέρνησης εμπεριέχει την Μακρόνησο», ενώ σε ένα άνευ προηγουμένου πογκρόμ

συλλαμβάνονται 2613 στελέχη και μέλη του ΕΑΜ και του ΚΚΕ, σε Αθήνα και Πειραιά και εξορίζονται στην Ικαρία. Τον Οκτώβριο απαγορεύεται και τυπικά η κυκλοφορία του Ριζοσπάστη και της Ελεύθερης Ελλάδας και δολοφονείται στη Λάρισα από τη χωροφυλακή ο Σπύρος Καλοδίκης. Στα τέλη Δεκεμβρίου υπογράφεται ο νόμος 509 και οι διώξεις πολλαπλασιάζονται. (Γκίκας, 2006). Κάτω από ένα τέτοιο πολιτικό κλίμα η *Η Βραδυνή*, δημοσιεύει το , σε συνέχειες, ανάγνωσμά της.

3. Πάνω από όλα ο Αντικομμουνισμός

«Ο αντικομμουνισμός...ως σύστημα σκέψης έχει τη γενεαλογία του που μπορεί να ανιχνευτεί από την ανάδυσή του στις συνθήκες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και της Οκτωβριανής Επανάστασης έως τους τρόπους μετασχηματισμού του στο χρόνο». Ο ελληνικός αντικομμουνισμός «συναντήθηκε με τη θεωρία του ολοκληρωτισμού είτε στη θεωρητική είτε στην εκλαϊκευμένη μορφή της» (Παπαδημητρίου, 2024:78,25).

Οι αναφορές στον «εκ Βορρά εχθρόν», στη «σλαβική προπαγάνδα», στο «σλαβοκομμουνισμό» στην επέλαση των «σλαβοκομμουνιστικών ορδών» διατρέχουν τα κείμενα σε συνέχειες της Βραδυνής. Τα Δεκεμβριανά και μετά ο Εμφύλιος ενίσχυσαν την εμμονή στην άποψη του «από Βορά κινδύνου», σε διάφορες παραλλαγές, η οποία καλλιεργήθηκε και διατηρήθηκε από τη Δεξιά παράταξη για δεκαετίες. Στη δεκαετία του 1940 ο αντικομμουνισμός εμφανίστηκε κυρίως σε σύνδεση με τον σλαβισμό.

«Ένα θαύμα χρειαζόταν κι αν δεν γινόταν, ο Σλάβος θα ήταν σήμερα στο Ταΐναρον» (Η Βραδυνή 17/11/1947),

«Το Έθνος διεξάγει τον αγώνα κατά του εκ Βορρά εχθρού» (Η Βραδυνή, 18/12/1947),

«Η σλαβική προπαγάνδα επανήρχισε πλέον ανενόχλητος εν μέσαις Αθήναις από εφημερίδας υπηρετούσας και εν κρυπτώ και εν φανερώ τον σλαβοκομμουνισμόν».

«Οι Ελασίται άφησαν εκατοντάδες πτωμάτων εις τον περίβολον των Παραπηγμάτων...χώρος που κινδυνεύει να μολυνθεί από τας σλαβοκομμουνιστικές ορδάς του 1944 που επιχείρησαν να τον καταλάβουν» (Η Βραδυνή, 31/1/1948).

«...μόνον σκοπόν είχεν ο ΕΛΑΣ από το 1942: να παραδώσει την Ελλάδα εις τον Σλαβοκομμουνισμόν» (Η Βραδυνή, 2/2/1948),

«Ο Θεός της Ελλάδας την προστάτευσε...από την σλαβοκομμουνιστικήν επίθεσιν κατά της πρωτεύουσας της Ελλάδος» (Η Βραδυνή, 3/2/1948).

Σύμφωνα με την Δ. Παπαδημητρίου «ο Σλάβος αποτελεί μια εθνική-φυλετική κατηγορία που εντάσσεται ως στερεότυπο στην ευρύτερη κατηγορία του εχθρού από την Ανατολή» και «εννοιακή μεταφορά για την πύκνωση εθνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών» (Παπαδημητρίου, 2024:173, 47). Το ξεκίνημα του ελληνικού αντισλαβισμού πρέπει να αναζητηθεί στον 19ο αιώνα του ρομαντισμού και του μεγαλοϊδεατισμού. Ο αντιβουλγαρισμός αποτέλεσε τόσο μέρος της εθνικής ιδεολογίας όσο και της επίσημης ιστορίας, ενώ έγινε πηγή έμπνευσης της εθνικής λογοτεχνίας και παράλληλα αναπαραγόταν από την εκπαίδευση. Ο Βούλγαρος ήταν ο κυριότερος εχθρός της Ελλάδας, θέση που

κράτησε για δεκαετίες έως την κρίση της Κύπρου και τα Σεπτεμβριανά του 1955. (Κατσούδας,2020:16-20). Οι Βούλγαροι παρουσιάζονταν ως έτοιμοι, ανά πάσα στιγμή, να αφανίσουν την Ελλάδα από το χάρτη, ενώ οι Σέρβοι εισέπρατταν μια πιο ήπια αντιμετώπιση, εξαιτίας της παραδοσιακής συμμαχίας με την Ελλάδα. Ναι μεν θεωρούνταν φίλοι, αλλά σε κάθε περίπτωση δεν ήταν ισότιμοι των Ελλήνων. (Σκοπετέα, σ.9-35).

Η έξαρση του αντιβουλγαρισμού συμπορεύονταν με την επανεμφάνιση του αλυτρωτικού εθνικισμού που επέτρεπε στις αντιαμικές δυνάμεις της Κατοχής, στον παλαιό πολιτικό κόσμο και στην πλειοψηφία των Ελλήνων αξιωματικών να αφήσουν στην άκρη τις μεταξύ τους διαφορές για το συνταγματικό καθεστώς της χώρας και τις ταλαντεύσεις τους για τη στάση συνεργασίας ή αντίστασης προς τον κατακτητή, προκειμένου να «φορτώσουν» στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ την κατηγορία της συμπόρευσης με τους Βουλγάρους, τον πατρογονικό εχθρό.(Κατσούδας, 2020:26-43). Είναι σημαντική η επισήμανση του Γρηγόρη Φαράκου, ότι η σύγκρουση του Δεκέμβρη «ωριμάζει» και συντελείται ακριβώς τις μέρες που ο ΕΛΑΣ και μόνο αυτός αντιμετώπιζε ένοπλα και αποτελεσματικά τις κινήσεις των Σλαβομακεδόνων αυτονομιστών- γνωστή ως «κρίση Γκότσε- και τους διαλύει. (Φαράκος, 1996:83)

Ο Γεώργιος Παπανδρέου, στις εκτιμήσεις του για τη θέση της Ελλάδας μεταπολεμικά έκανε τη σύνδεση μεταξύ κομμουνισμού και της παλαιάς ρωσικής πανσλαβιστικής πολιτικής: θεώρησε ότι στη μετά τον πόλεμο εποχή θα δημιουργούνται οι συνασπισμοί του «Φιλελεύθερου Αγγλοσαξωνισμού» και μια «Σοσιαλιστική Πανευρώπη» (...) και οι οποίοι θα συγκρούονταν με τον «Κομμουνιστικό Πανσλαβισμό». Ισχυριζόταν, μάλιστα, ότι ο «κομμουνιστικός πανσλαβισμός», δεν ήταν μια θεωρητική απειλή ,αλλά πραγματική.(Μητσοπούλου,2014:122), Ο Φ. Δραγούμης έδωσε και άλλη διάσταση, υποστηρίζοντας ότι η μόνη οδός ανάσχεσης του σλαβικού επεκτατισμού ήταν η στήριξη της « Αγγλοαμερικανικής ισχύος, υλικής και ηθικής». Η προδοσία και η συνεργασία με τον Γερμανό κατακτητή ή με τον από «Βορρά εχθρό» ήταν μια από τις πιο διαδεδομένες κατηγορίες που εξαπολύονταν εκατέρωθεν. Η βασική συνεισφορά των δωσιλόγων στην αντιαμική ρητορεία ήταν η επανεπινόηση της απειλής του πανσλαβισμού με φορέα τους κομμουνιστές με στόχο να εμπλακεί και η ΕΣΣΔ στην από βορρά επιβουλή. (Κατσούδας,2020:51). Στο ρεπορτάζ της Βραδυνής ο αντικομμουνισμός , συχνά, ταυτίζεται με τον αντισοβιετισμό («ρωσικός κομμουνισμός», «εντολές της Μόσχας», κ.ά .) ενώ δεν υπάρχει καμία αναφορά στο φασισμό, στον οποίο φαίνεται πως έχει δώσει ιστορικό συγχωροχάρτι, καθώς ο εχθρός ήταν ένας και μοναδικός, ο κομμουνισμός. Αργότερα, στη

δεκαετία του 1950, «ανακαλύφθηκε» και η μεταξύ τους «συγγένεια», η οποία υποστηρίχτηκε από όλον τον εσμό των «αντιολοκληρωτικών» δυτικών απολογητών του Ψυχρού Πολέμου. (Μπελαντής, 2006:186).

Στο δίπολο εθνικοφροσύνη-κομμουνισμός το ΕΑΜ και το ΚΚΕ αντέτειναν το δίπολο αντίσταση-συνεργασία. Οι αντίπαλοι του ΕΑΜ αμφισβητούσαν την εθνική συνείδηση και τον πατριωτισμό των κομμουνιστών και κατ' επέκταση και του ΕΑΜ. Η ταύτιση του ΕΑΜ με το ΚΚΕ και τον κομμουνισμό ,τοποθετούσε τον εαμικό κόσμο εκτός έθνους και δημιουργούσε σοβαρό ζήτημα στη συνοχή της ελληνικής κοινωνίας. Στη δεκαετία της Κατοχής οι παλιές διαχωριστικές γραμμές ξεπεράστηκαν και όπως έγραψε στο ημερολόγιό του ο Γ. Θεοτοκάς, λίγο πριν την απελευθέρωση υπήρξαν «δύο παρατάξεις, δύο όγκοι, κομμένοι με το μαχαίρι»(Θεοτοκάς, 2005:524). Το δίπολο βενιζελικοί-βασιλικοί μετατράπηκε στο δίπολο κομμουνιστές- εθνικόφρονες.

Μετά το ξέσπασμα των Δεκεμβριανών, προβάλλεται η θέση ότι πίσω από το αντιστασιακό εαμικό κίνημα βρίσκεται ο βουλγαρικός δάκτυλος, η κινδυνολογία έφθασε στα όρια του παροξυσμού με κύριο εκφραστή της σκληροπυρηνικής Δεξιάς την εφημερίδα *Μεγάλη Ελλάς* η οποία καταγγέλλει την εμπλοκή των Βουλγάρων μαχητών στις τάξεις του ΕΛΑΣ. Στις στήλες της η «ειδησεογραφία» σχετίζονταν με βούλγαρους αξιωματικούς που υποτίθεται ότι διοικούσαν τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο. (Χατζηιωσήφ, 2013:83). Η *Η Βραδυνή*, στις 29 Δεκεμβρίου 1947, προκειμένου να αποδείξει την ταύτιση ΕΑΜ και σλαβοκομμουνισμού καταγγέλλει ότι «...στην κατάληψη του Α' Σώματος Στρατού του ΕΛΑΣ συνέλαβαν. 39 αιχμαλώτους ελασίτας εκ των οποίων οι δύο ήσαν Βούλγαροι...». Η εμμονή της ταύτισης του ΕΑΜ με τους Βουλγάρους, στόχευε τόσο στον συμβολικό εξοβελισμό των αντιπάλων από την εθνική κοινότητα όσο και στην προετοιμασία της κοινής γνώμης ότι είναι αναγκαία η φυσική εξόντωσή τους. Η *Μεγάλη Ελλάς* επιχειρεί μια ολοκληρωτική ανατροπή των ρόλων θυτών και θυμάτων της περιόδου της Κατοχής με την απόδοση στο ΕΑΜ και τους κομμουνιστές όχι μόνο τις φανταστικές ή τις πραγματικές πράξεις βίας αλλά και την ευθύνη για την οικονομική εκμετάλλευση της Ελλάδας σε συνεργασία με τους Γερμανούς , συκοφαντώντας το ΕΑΜ για μαύρη αγορά. Η εφημερίδα *Ο Λακωνικός Αγών*, «Όργανον των Τιμίων και Αγνών Ελλήνων», που κυκλοφόρησε στο Γύθειο στις 29 Ιανουαρίου 1944 πανηγύριζε: «...ολόκληρος η επαρχία Κυνουρίας απηλευθερώθη από τους κομμουνιστάς χάρις εις τα δρακόντια μέτρα των Γερμανικών αρχών και την αποφασιστικήν καταδίωξιν αυτών υπό των ανδρών του ελευθέρου Ελληνικού στρατού.[...] Το τάγμα ασφαλείας δεν είναι πλέον τα 200 όπλα των

πρώτων ημερών. Είνε σιμούν που θα παρασύρει και θα ξεπαστρέψει τη Λακωνία από την κόπρο της Μόσχας».(Χατηιωσήφ, 2013:69, 70).

Εκτός από την ιδεολογία και τις οργανωμένες αντικομμουνιστικές οργανώσεις και ομάδες, ήταν αναγκαίες και οι κρατικές δομές προκειμένου να συμπράξουν όλοι μαζί για την πάταξη του κομμουνισμού. Κρίθηκε, από τους Γερμανούς, αναγκαία η αντικατάσταση του Λογοθετόπουλου με τον Ι. Ράλλη, ως ενός έμπειρου πολιτικού προσώπου στην αντιμετώπιση του κομμουνιστικού κινδύνου που διέβλεπαν στην αύξηση της εαμικής επιρροής. Η ενεργοποίηση των Ταγμάτων Ασφαλείας ήταν από τις πρώτες ενέργειες του Ράλλη για «την υπεράσπιση του κοινωνικού καθεστώτος» που μαζί με την εντεινόμενη αντικομμουνιστική αρθρογραφία στον επίσημο κατοχικό τύπο επεδίωκαν να αποπροσανατολίσουν την κοινή γνώμη σε όφελος των δυνάμεων Κατοχής. (Χαραλαμπίδης, 2012:216). Ο Θεμιστοκλής Δ. Τσάτσος (βουλευτής το 1936, υπουργός της ελληνικής κυβέρνησης της Αιγύπτου και της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας), στο βιβλίο που έγραψε το 1945 λίγο μετά τα Δεκεμβριανά με τίτλο *Ο Δεκέμβριος 1944*, προσπαθεί να αποδείξει ότι η ύπαρξη των Ταγμάτων Ασφαλείας οφείλονταν στη βία του ΕΑΜ. (Παναγιωτίδης, 2020:387). Η κυβέρνηση Ράλλη με κύριο στόχο την καταπολέμηση του κομμουνιστικού κινδύνου έθεσε τον κρατικό μηχανισμό υπό τις επιδιώξεις και τις διαταγές των Γερμανών κατακτητών και συνέδεσε τον αντικομμουνιστικό αγώνα των τελευταίων με τον εσωτερικό αγώνα για την αποτροπή επικράτησης του ΕΑΜ μεταπολεμικά. Στα πλαίσια αυτά, τον Απρίλιο του 1943, συγκροτεί τον πρώτο λόχο ευζώνων στην τιμητική Φρουρά του Αγνώστου Στρατιώτη, της οποίας οι άνδρες προετοιμάζονται ιδεολογικά για την αντιμετώπιση των ενόπλων «σλαβοκομμουνιστών» και παράλληλα μετασχηματίζονται τα Σώματα Ασφαλείας σε Μηχανοκίνητο Τμήμα της Αστυνομίας Πόλεων με σκοπό την παρεμπόδιση των εαμικών δράσεων. Ταυτόχρονα, δημιουργείται η Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας της Χωροφυλακής: οι υπηρεσίες αυτές λειτουργούσαν ως αντικομμουνιστικές ομάδες κρούσης. (Χαραλαμπίδης, 2012: 219-227).

Ο Ράλλης, ο μόνος από τους τρεις κατοχικούς πρωθυπουργούς που δικάστηκε, στην απολογία του το Φεβρουάριο του 1945, ισχυρίστηκε ότι η αποστολή του εναντίον των κομμουνιστών πέτυχε και παρέδωσε την Αθήνα «ελευθέραν από τους αναρχικούς εις τους συμμάχους».(Μητσοπούλου, 2014:117,118) Στον τελευταίο χρόνο της Κατοχής στην αντικομμουνιστική δράση εισήλθε και η Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας του Κράτους, η οποία συνίστατο από μέλη βασιλικών και αντικομμουνιστικών οργανώσεων της Αθήνας, από άτομα του κοινού εγκλήματος και άτομα που είχαν εκτεθεί λόγω ανοιχτής συνεργασίας

τους με τους κατακτητές. Η υπηρεσία αυτή λειτούργησε και ως συντονιστής των ποικίλων αντικομμουνιστικών οργανώσεων και στη συγκρότηση ενός πολύμορφου αντικομμουνιστικού δικτύου στο οποίο μετείχαν η γερμανική κατασκοπία (μέλη της «Μπουντ» και η «3000»), η GFP της Βέρμαχτ και SD των SS. (Χαραλαμπίδης, 2012:180-183).

Ο αντικομμουνισμός, ενιαίος και χωρίς τις αποχρώσεις της Κατοχής, τοποθετεί πλέον τους κομμουνιστές και κάθε μη εθνικόφρονα , εκτός εθνικού κορμού. Ο κομμουνισμός είναι το απόλυτο κακό εναντίον του οποίου το έθνος διεξάγει ιερό αγώνα υπέρ των εθνικών αξιών και των ελληνοχριστιανικών ιδεωδών της «φυλής», η οποία είναι βασικό συστατικό της εθνοφροσύνης, που θα αποτελεί για τα επόμενα πολλά χρόνια την επίσημη εθνική ιδεολογία η οποία κατάφερε να αποβάλλει από το σώμα της το άρρωστο μέλος της.(Μπάλτα, 2003:136). Ο Φαράκος, θεωρεί ότι στην περίοδο των διαπραγματεύσεων μεταξύ κυβέρνησης και ΕΑΜ, ο αντικομμουνισμός, επηρέασε καθοριστικά τις ηγεσίες των αντι-εαμικών παρατάξεων, ήταν σημαντικό στοιχείο στην υπέρβαση της δυσπιστίας προς το ΕΑΜ και στην υλοποίηση της εθνικής ενότητας. Δεν μπορούσε να υποτιμηθεί, η αναμφισβήτητη μεγάλη προσφορά της εαμικής αντίστασης και η ανάδειξή της, αντικειμενικά, στη μεγαλύτερη κυρίαρχη δύναμη, παρόλο που εντείνονταν ο φόβος των αντιπάλων για βίαιη επιβολή του ΚΚΕ στην μεταπολεμική πολιτική ζωή, πράγμα που ούτε το πρόγραμμα του ΕΑΜ ούτε οι θέσεις του ΚΚΕ δικαιολογούσαν τέτοιους φόβους.(Φαράκος, 1996,81).

Μετά την Κατοχή και τα Δεκεμβριανά οι κομμουνιστές για τους εθνικόφρονες αποτελούσαν μια εγκληματική μειοψηφία, η οποία δεν δικαιούταν να έχει καμία θέση σε μια Ελληνική κυβέρνηση. (Παπαδημητρίου, 2024:67).Ο κομμουνιστής, ως μη Έλληνας και ως εγκληματίας δεν είχε θέση στην ελληνική κοινωνία, ήταν ένας ξένος ως προς αυτήν. Το 1956, χαρακτηριστικός ήταν και ο στόχος του Κ. Καραμανλή και της παράταξής του, της ΕΡΕ: η αποδυνάμωση της φθοροποιού επίδρασης του κομμουνισμού και η δημιουργία ενός νέου πολιτικού και ηθικού κλίματος. (Παπαδημητρίου, 2006:211,235). Το 1959, στην επέτειο των δέκα χρόνων από τη νίκη στο Γράμμο, τονίζει: «Ο κομμουνισμός απεδείχθη η μεγαλύτερα ανασχετική δύναμις της προκοπής του έθνους [...]Ο αγών κατά του κομμουνισμού δια την Ελλάδα, είναι αγών φυλετικής και εθνικής υπάρξεως.».(Μητσοπούλου, 2014:157).

Μια άλλη πλευρά έκφρασης του αντικομμουνισμού την περίοδο αυτή και μετέπειτα ήταν ο έλεγχος του φρονήματος που είχε τις ρίζες του στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο με τις

εκκαθαρίσεις των δημοσίων υπηρεσιών και των μηχανισμών ασφαλείας, οι οποίες συνεχίστηκαν στο Μεσοπόλεμο με την καθιέρωση επί δικτατορίας Μεταξά του πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων, που ήταν απαραίτητο για το διορισμό στις δημόσιες υπηρεσίες. Ο νόμος πρόβλεπε την προστασία του καθεστώτος από θεωρίες ανατρεπτικές, όπως οι κομμουνιστικές, οι σοσιαλιστικές και οι αγροτοσοσιαλιστικές, ενώ περιείχε και την έννοια του «συνοδοιπόρου» στις παραπάνω θεωρίες. (Παπαδημητρίου, 2024:71-73) Αυτά όπως και οι εκκαθαρίσεις στις ένοπλες δυνάμεις και στο δικαστικό σώμα συνέβαιναν παρά την καθιέρωση της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων στο Σύνταγμα του 1911. (Αλιβιζάτος, 2011:344). Στη δεκαετία του 1940 υπήρξε και συνέχεια: για την απόκτηση του πιστοποιητικού νομιμοφροσύνης προϋπόθεση ήταν να μην είσαι στο ΕΑΜ, στον ΕΛΑΣ και σε άλλες αντιστασιακές κατά του Γερμανού κατακτητή οργανώσεις. (Παπαδημητρίου, 2024:71-75), ενώ το ψήφισμα Θ' 1946 της κυβέρνησης Τσαλδάρη έθετε σε ίση μοίρα όσους συνεργάστηκαν με τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου και τους Γερμανούς με εκείνους που είχαν «συμμετοχή» ή «συνέργεια» στο συλλαλητήριο «από 3ης Δεκεμβρίου 1944 μέχρι 12ης Φεβρουαρίου 1945 στάσεως». (Αλιβιζάτος, 2011:344). Η εθνικοφροσύνη, στο χρονικό διάστημα 1947-1950, αποκτά σταδιακά τα χαρακτηριστικά της, είναι μια «ολιστική ιδεολογία που εγκολπώνεται το έθνος στην ολότητά του, αποκλείοντας ό,τι συνιστά το 'αντι-έθνος'» (Παπαδημητρίου, 2024:46,74). Ο ψυχροπολεμικός αντικομμουνισμός είχε ήδη ξεκινήσει...

Το λεγόμενο «παιδομάζωμα» αποτελεί μια ακόμα αναπαράσταση του κομμουνισμού, απέναντι στο οποίο η Βραδυνή προβάλλει το «παιδοφύλαγμα» και τις «σωτήριες» «παιδουπόλεις», «καταφυγίου θυμάτων του σλαβισμού» (Η Βραδυνή, 17/12/1945). Παρουσιάζεται ως πρωτοβουλία της βασίλισσας Φρειδερίκης (η οποία απεικονίζεται σε φωτογραφία της εποχής}, προκειμένου να σωθούν τα ελληνόπουλα από τη σλαβοποίηση στις χώρες του «παραπετάσματος» και από τις επιδράσεις του κομμουνισμού. Πρόκειται για μια αντίληψη που εντοπίζει τις γενεσιουργές αιτίες της κομμουνιστικής «ασθένειας» σε ψυχοπαθολογικές καταστάσεις ή/και στη διάρρηξη της ηθικής τάξης, ενώ σύμφωνα με άλλες απόψεις η αιτία είναι ο κομμουνισμός, ο οποίος ταυτίζεται με την αμαρτία και κατά συνέπεια πρέπει να υπάρξει διαρκής πόλεμος «υπέρ πίστεως και πατρίδος», κατά των «χριστιανοκτόνων» ανταρτών, για να εξαλειφθεί η «ανηθικότητα» και σε τελευταία ανάλυση «ο υλισμός» σε όλες του τις εκφάνσεις. Στις παιδουπόλεις και στη Λέρο η λογοθετική παραγωγή συντελούνταν με άξονα την έννοια της ηθικής και κατά τον Σπύρο Μελά αποτελούσαν μια «ηθική κολυμβήθρα», όπως αντίστοιχα η Μακρόνησος

αποθεώθηκε από την πολιτική και πνευματική ηγεσία ως «εθνική κολυμβήθρα»(Κατσούδας, 2020:229-231, 199).

Οι εμπειρίες της δεκαετίας του 1940 αναζωπύρωσαν τις φοβίες για τον ηθικό και πολιτικό εκμαυλισμό της νεολαίας, που κινδύνευε να διαβρωθεί από το εαμικό κίνημα. Μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας η ΕΠΟΝ ήταν το πιο δαιμονοποιημένο παρακλάδι του ΕΑΜ.(Κατσούδας, 2022:231-234), Ο Γιώργος Θεοδοκάς σημείωνε: «Μια νέα γενεά θα έχει ανάγκη αύριο και πολύ προσεχτική ηθικοψυχολογική μετεκπαίδευση, για να απαλλαγεί ο οργανισμός της από τα ψυχικά μικρόβια που τον έχουνε μολύνει» Η εμπειρία της Αντίστασης, πέρα από τη στράτευση στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, πολιτικοποίησε τη νεολαία, διεύρυνε τους ορίζοντές της, ενώ δημιουργήθηκε μια ισχυρή συλλογική συνείδηση της κοινής μέθεξης στη γνωστή ως «γενιά της αντίστασης». Πάνω από 600.000 νέοι πήραν μέρος σε κάποια δραστηριότητα, που είχε πολιτικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Συντηρητικές εφημερίδες έγραφαν ότι ο επονιτισμός ήταν «φυτώριον της κομμουνιστικής εγκληματικότητας» και «το μεγαλύτερο σχολείον διαφθοράς της νεολαίας», ενώ απειλείται το μέλλον της Φυλής και το «κοινωνικό καθεστώς». (Κατσούδας, 2022:231-234).

4. Η προετοιμασία της σύγκρουσης

Η Η Βραδυνή, διαρκώς επανέρχεται στο ζήτημα του ποιος προετοίμασε την ένοπλη σύγκρουση του Δεκέμβρη ρίχνοντας την ευθύνη εξ ολοκλήρου στο ΕΑΜ και στο ΚΚΕ. Όμως τα γεγονότα που η ίδια αφηγείται, δίνουν μια διαφορετική εικόνα της προετοιμασίας, κυρίως από την πλευρά των Άγγλων και των αντικομμουνιστικών ομάδων, τόσο σε αριθμό μαχητών των δύο αντιπάλων όσο, και κυρίως, σε οπλισμό. Το πιο σημαντικό που προκύπτει από την αφήγηση της εφημερίδας είναι η επιβεβαίωση ότι οι προετοιμασίες των Άγγλων-«εθνικών» δυνάμεων για την επερχόμενη σύγκρουση είχαν αρχίσει πολύ πριν την απελευθέρωση.

«Τον Σεπτέμβριο του 1944 είχε ξεκινήσει η εισροή οπλισμού από τη Μέση Ανατολή. Με διαταγές του Καΐρου συνεργάστηκαν οι «εθνικές δυνάμεις» στην Αθήνα για την αντιμετώπιση των κομμουνιστών, οι οποίοι αποπειράθηκαν να καταλάβουν την Αθήνα στις 12 Οκτωβρίου 1944, μέρα απελευθέρωσης της Αθήνας».(Η Βραδυνή 21/11/47).

« Το πρώτο βενζινόπλοιο από το Κάϊρο με όπλα για τον εξοπλισμό των «εθνοκοφρόνων», έφθασε στις 15 Σεπτεμβρίου 1944 στην περιοχή της Βραώνας της Αττικής (1300 τουφέκια, 500αυτόματα, 500.000φυσίγια. Ακολούθησαν και άλλες αποστολές όπλων από το Κάϊρο στις ακτές της Αττικής, για τον εξοπλισμό της ΡΑΝ, της «Χ», της χωροφυλακής, της αστυνομίας πόλεων, της «Εθνικής Δράσεως» του Σιφναίου κ.ά».(Η Βραδυνή, 25/11/1947).

«Πριν την απελευθέρωση ο Σπηλιωτόπουλος διέθετε: το 1ο Σύνταγμα πεζικού, δηλαδή την «Χ» υπό τον Γρίβα με 1500 άνδρες και 50 πυροβόλα, το 2ο Σύνταγμα πεζικού υπό τον συνταγματάρχη Μαρκόπουλο (ΡΑΝ, ομάς Βήχου με 600-700 άνδρες, δυνάμεις συνταγματάρχη Αντωνόπουλου), τη δύναμη του Συντάγματος Χωροφυλακής Μακρυγιάννη και το Μηχανοκίνητο της Αστυνομίας Πόλεων, 4000 όπλα, 800 αυτόματα συν 2000-όπλα που παρέδωσαν οι εύζωνοι στο Γουδί.».(Η Βραδυνή, 27/11/1947).

«Ο Σπηλιωτόπουλος εγκαθιστά ένα λόχο της ΡΑΝ στην παλιά Νομαρχία,,άλλες δυνάμεις στην οδό Αμερικής και άλλες στην οδό Σίνα ενώ η «Χ» κατέχει ισχυρώς το Θησείο» (Η Βραδυνή, 28/11/1947).

«Δυνάμεις εθνικιστών είναι εγκατεστημένοι εις τα ξενοδοχεία «Ερμής», «Μέγα Εθνικόν», «Πάνθεον». Παρά τα συμφωνηθέντα ο ΕΛΑΣ εγκαθίσταται και αυτός στην πρωτεύουσα»(Η Βραδυνή, 29/11/1947).

« Από την προηγούμενη της απελευθέρωσης στο Περιστέρι έφθασαν 50 Άγγλοι κομάντος αλεξιπτωτιστές υπό τον Μακάσκι. Στις 14 Οκτωβρίου τα πρώτα τμήματα του αγγλικού

στρατού αποβιβάζονται στο Πασαλιμάνι, Αλιμο, Παλαιό Φάληρο, η 23η θωρακισμένη μεραρχία από την Αλεξάνδρεια και ταυτόχρονα στην Πάτρα τμήματα αλεξιπτωτιστών. Την επομένη δύο αγγλικές ταξιαρχίες αλεξιπτωτιστών (υπό τον Πίτσαρντ) φθάνουν στα Μέγαρα αεροπορικά από Ιταλία. Όλοι αυτοί εισήλθον εις τας Αθήνας» (Η Βραδυνή, 29/11/1947).

« Στις 7 Νοέμβρη η Ταξιαρχία υπό τον Τσακαλώτο (3377 άνδρες, 213 αξιωματικοί, 70 ανθυπασπιστές, πυροβόλα και αυτοκίνητα «κάριες» μεταφέρθηκε στον Τάραντα και στις 9 του μήνα αποβιβάζεται στον Πειραιά. (Η Βραδυνή, 1/12/1947)

Παράλληλα με τα στοιχεία αυτά, η εφημερίδα περιγράφει το «κλίμα» των ημερών: « Ερυθρά τρομοκρατία, αβεβαιότητα, σύγχυσις, μαίνεται η μαύρη αγορά, ο Σαράφης προκαλεί. Η Αθήνα έδινε την εντύπωσιν της Πετρουπόλεως του 1917 κατά την πτώσιν του Κερένσκυ». (Η Βραδυνή, 1/12/1947)

Το φύλλο της 8ης Δεκεμβρίου 1947 κάνει τον παρακάτω απολογισμό:

«Στις 3 Δεκεμβρίου ο Σκόμπυ είχε τις εξής δυνάμεις: (α) την 23η θωρακισμένην μεραρχίαν η οποία περιελάμβανε τα βαρέα τανκς Σέρμαν, τα ελαφρότερα «κάριες» και δύο μοίρες πεδινού πυροβολικού (β) την 2αν ταξιαρχίας Αλεξιπτωτιστών (στρατηγός Αρκράϊτ) (γ) την Ορεινήν Ταξιαρχίαν του Τσακαλώτου (με 4 τάγματα, αλλά άνευ του πυροβολικού της) (δ) τα τάγματα 101-103 της Εθνοφρουράς και αργότερα τα τάγματα 141-160, (ε) Οι δυνάμεις της Χωροφυλακής και του Συντάγματος Μακρυγιάννη καθώς και δύο ανεξάρτητες διλοχίες Χωροφυλακής (στ) Στις 15-16/12 την από την Ιταλία Ταξιαρχία υπό τον στρατηγό Χώκσγουορθ, ο οποίος έκτοτε ανέλαβε τη γενική διεύθυνση της μάχης των Αθηνών (ζ) μια ακόμα Μεραρχία υπό τον στρατηγόν Κάλενταρ και μια Ταξιαρχία υπό τον ταξίαρχο Μπλοκ που εξεκαθάρισε τον Πειραιά».

Το λεγόμενο στρατιωτικό ζήτημα ήταν το βασικό και κύριο ζήτημα , γύρω από το οποίο δημιουργήθηκε οξύτατη αντιπαράθεση τις τελευταίες ημέρες του Νοεμβρίου 1944, ενώ αποτέλεσε τον κύριο άξονα προώθησης της γραμμής των Άγγλων για άμεση επέμβαση. Στην ελληνική ιστοριογραφία, από πολλούς, επιδιώκεται να αποδοθούν στο ΕΑΜ, όλες οι ευθύνες για την ένοπλη σύγκρουση του Δεκέμβρη. Δέχονται το ρόλο των Άγγλων και της πολιτικής τους, αλλά θεωρούν ότι οι Άγγλοι επεδίωκαν την εφαρμογή των συμμαχικών υποχρεώσεων για δημοκρατικές διαδικασίες. Από τα απομνημονεύματα του Τσώρτσιλ, τα αρχεία του Φόρεϊν Όφφισ και άλλα ντοκουμέντα δεν μπορεί να υπάρξει η παραμικρή αμφιβολία ότι οι Βρετανοί ήδη από το 1943 ετοίμαζαν την ένοπλη επέμβασή τους. Ο Τσώρτσιλ στα απομνημονεύματά του γράφει: «Θα υποστηρίξωμεν τον Παπανδρέου εν ανάγκη και δια της βίας όπως του έχομεν υποσχεθεί», «Είμαι απολύτως πεπεισμένος ότι

θα έχωμεν σύγκρουσιν μετά του ΕΑΜ και ότι δεν πρέπει να προσπαθήσωμεν να την αποφύγωμεν, υπό τον όρον να εκλέξωμεν καλώς το έδαφος». Οι Άγγλοι λοιπόν προετοίμασαν συστηματικά και μεθοδικά την ένοπλη σύγκρουση και την επέμβασή τους. (Φαράκος, 1993:53,54).

Σχέδιο με ημερομηνία 18 Ιουλίου 1944, που ήρθε πρόσφατα στη δημοσιότητα είναι του συνταγματάρχη του βρετανικού στρατού John Melior Stevens;

«Σχέδιο-Πρόταση για την πρόληψη της κατάληψης της εξουσίας στην Ελλάδα από το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ κατά τον τερματισμό της κατοχής του Άξονα. Το σχέδιο αυτό εξαρτάται από τρεις ζωτικούς παράγοντες: 1. Ότι πρέπει να υπάρξει άμεση ειδοποίηση για την κατάρρευση των Γερμανών ή την αποχώρησή τους από την Ελλάδα 2. ότι οι βρετανικές και ελληνικές δυνάμεις θα είναι έτοιμες, ώστε να φθάσουν στην Ελλάδα αμέσως 3. ότι τα γερμανικά στρατεύματα θα απομακρυνθούν το συντομότερο δυνατόν, με βάση μέτρα που θα έχουν ληφθεί από τους Βρετανούς. (Μακρή-Στάϊκος, 2014:13-23).

Από τον Σεπτέμβριο του 1943, οι Άγγλοι επεξεργάζονται και δρομολογούν μια σειρά στρατιωτικών μέτρων που αποβλέπουν στον περιορισμό του εξοπλισμού του ΕΛΑΣ, αμέσως μετά την απόρριψη του σχεδίου τους για συμμαχική απόβαση στα Βαλκάνια. Ήδη από τα μέσα του ίδιου μήνα από τις αρμόδιες αγγλικές υπηρεσίες προωθούνται αποφάσεις να σταματήσουν οι αποστολές στον ΕΛΑΣ όπλων κατάλληλων για οδομαχίες, ενώ παράλληλα ενισχύουν τον ΕΔΕΣ, τον οποίο βοήθησαν σημαντικά και οι Γερμανοί κατόπιν συνεννόησης με τον Ζέρβα. Στις αποστολές όπλων από το Κάϊρο η εντολή ήταν να αποκλειστεί ο ΕΛΑΣ..(Σμερτζίδης, 2024:24 και ΑΥΓΗ 8/12/2013

Ο ίδιος ο Τσώρτσιλ, σε τηλεγράφημά του στον υπουργό του επί των εξωτερικών Α. Ήντεν έγραφε τα εξής για την προετοιμασία επέμβασης στην Ελλάδα: «...Είναι εξαιρετικά σημαντικό να χτυπήσουμε απροειδοποίητα, χωρίς να προηγηθεί καμιά φανερή κρίση. Αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος για να προκαταλάβουμε το ΕΑΜ...» (Ανδρικόπουλος, 1974:68). Στην προετοιμασία των Βρετανών για αντιμετώπιση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ανήκει και η πρωτοβουλία τους για συγκρότηση ενός μετώπου που θα κληθεί να αντιπαρατεθεί στο ΕΑΜ στην περίπτωση που το τελευταίο επιχειρήσει να καταλάβει την εξουσία κατά την απελευθέρωση. Το μέτωπο αυτό θα διευρύνεται όσο πλησιάζει η απελευθέρωση: εκτείνεται από τον ΕΔΕΣ μέχρι τα τάγματα ασφαλείας και περιλαμβάνει τις ομάδες που συγκροτεί στην Αθήνα ο στρατηγός Σπηλιωτόπουλος, τις ένοπλες ομάδες στην Ανατολική Μακεδονία, άλλες ακροδεξιές ομάδες όπως η «Χ» του συνταγματάρχη Γρίβα, που

συνεργάζεται με τους Γερμανούς. Κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών είναι ο άκρατος αντικομμουνισμός τους. (ΑΥΓΗ, 8/12/2013, σ. 35,36,37).

Η αντίληψη των Άγγλων, όπως άμεσα προκύπτει από τα ντοκουμέντα συνοψίζεται στα εξής: Καταβάλαμε πολλές προσπάθειες στο πεδίο της διπλωματίας για να βρθεί η Ελλάδα στη ζώνη επιρροής μας. Θα διατηρήσουμε πάση θυσία το πλεονέκτημά μας. Η «νίκη στην Αθήνα» είναι «υπέρτατης τάξεως» στρατιωτικό καθήκον, ανώτερο και από την εξέλιξη του πολέμου κατά του Άξονα. Να απορρίψουμε τις αυταπάτες του Γ. Παπανδρέου, να απορρίψουμε κάθε τάση παραίτησής του, έστω και φυλακίζοντάς τον. (Φαράκος, 1996:89). Ο αστικός πολιτικός κόσμος και οι παραστρατιωτικές οργανώσεις και με τις ευλογίες του Δαμασκηνού, (ο οποίος απευθυνόμενος προς το «ποίμνιο» το καλούσε σε υποταγή ότι «ουδέν έχομεν να ωφεληθώμεν» από απόπειρες και προκλήσεις «εναντίον των αρχών κατοχής») είχαν αρχίσει να προετοιμάζονται από το 1943 για σύγκρουση με το ΕΑΜ και το λαϊκό παράγοντα. Η αγγλόφιλη μερίδα της αστικής τάξης θεωρούσε ότι με τη βοήθεια του βρετανικού ιμπεριαλισμού θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τον «κομμουνιστικό κίνδυνο» και να αναλάβει κυρίαρχο ρόλο στη μεταπολεμική Ελλάδα. (Τμήμα Ιστορίας της ΚΕ του ΚΚΕ, 2021: 78, 79).

Ο εξοπλισμός των «εθνικών οργανώσεων» ήταν «αναγκαίος» για την υλοποίηση των σχεδίων των Άγγλων και της κυβέρνησης. Χάρη στην επιχείρηση «Ballroom» οι δεξιές οργανώσεις εμπλούτισαν το οπλοστάσιό τους. Χίτες και άλλοι μαχητές του Εθνικού Στρατού Αθηνών, στα πλαίσια της προετοιμασίας, καταλάμβαναν κτίρια και διαμερίσματα στο κέντρο της Αθήνας στα οποία εγκαθιστούσαν ένοπλες φρουρές. Αυτές οι οχυρωμένες θέσεις «συμπλήρωναν» τα κυβερνητικά μέγαρα, τα αστυνομικά τμήματα, τους στρατώνες στο Γουδί, τη Σχολή Ευελπίδων, το Σύνταγμα Μακρυγιάννη και τα ξενοδοχεία του κέντρου όπου διέμεναν οι δωσίλογοι και συνιστούσαν τους κόμβους ενός αμυντικού ιστού που πρόβλεπε ο σχεδιασμός για την αντιμετώπιση οποιασδήποτε επιβουλής. (Κατσούδας, 2017:92).

Όσο αφορά στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και στο ΚΚΕ δεν υπήρχε ανάλογη προετοιμασία και σχεδιασμός. Η *Η Βραδυνή*, εντοπίζει την έλλειψη προετοιμασίας των αντιπάλων και επιδίδεται σε «κριτική» και ειρωνεύεται τον ΕΛΑΣ «που δεν είχε ιδέα ότι θα πολεμούσε κατά των Άγγλων όταν εισήρχοντο εις Αθήνας» και ως απόδειξη γιαυτό επικαλείται το γεγονός ότι «δεν πείραξαν τους Άγγλους στρατιώτες και τους διευκόλυναν». (*Η Βραδυνή* 9/12/47). Εκτιμάει ως ακατάλληλη την ηγεσία του ΕΛΑΣ γιατί έκανε το «κολοσσιαίο και ασυγχώρητο σφάλμα που δεν κατέστρεψαν εντελώς ...τις λεωφόρους Συγγρού και

Αθηνών-Πειραιώς...και δεν απέκοψαν εντελώς τας συγκοινωνίας του Σκόμπυ με τις βάσεις του στο Φάληρο και Πειραιά. Τέλος δεν προσπάθησαν να καταλάβουν το αεροδρόμιο του Χασανίου για να απαλλαγούν από τα ρουκετοβόλα». (Η Βραδυνή, 3/2/48)

Σύμφωνα με τον Φαράκο:

«Ξέραμε ή έπρεπε να ξέρουμε ότι οι δυνάμεις μας δε θα μπορούσαν να αντισταθούν στην αγγλική αυτοκρατορία. Η στοιχειώδης όμως αγωνιστική αξιοπρέπεια δεν μπορούσε να επιτρέψει στο λαϊκό κίνημα να το χτυπούν και να μην απαντάει[...] Το σύνθημα που κυριαρχούσε στα πλακάτ στις 3 Δεκεμβρίου, «όταν ο λαός βρίσκεται μπροστά στον κίνδυνο της τυρανίας διαλέγει ή τις αλυσίδες ή τα όπλα», απεικόνιζε ακριβώς το λαϊκό αίσθημα [...] Το λάθος της ηγεσίας είναι ότι σύρθηκε, χωρίς σχέδιο και προετοιμασία, χωρίς στοιχειώδη πρόβλεψη για τις κινήσεις των αντιπάλων, για τις πιθανές εξελίξεις»(Φαράκος, 1993:61).

Ο πολιτικός και στρατιωτικός σχεδιασμός που εκπονήθηκε από την καθοδήγηση του ΚΚΕ και του ΕΛΑΣ, με τον αποκλεισμό από τη μάχη της Αθήνας των περισσότερων και πιο εμπειροπόλεμων δυνάμεων του ΕΛΑΣ είχε ως αποτέλεσμα την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, η οποία αποτελεί μια απαράδεκτη άνευ όρων συνθηκολόγηση με ευθύνη του ΚΚΕ και του ΕΑΜ.(Σειρηνίδης,2021:25)

5. Το συλλαλητήριο της 3ης Δεκέμβρη 1944

Από τα τέλη Οκτωβρίου έως τα τέλη Νοεμβρίου του 1944 η πολιτική κατάσταση στη χώρα είχε επιδεινωθεί δραματικά. Οι αντιθέσεις μεταξύ της εαμικής Αριστεράς και των συνασπισμένων αντικομμουνιστών εκδηλώνονταν με πράξεις βίας και εμπρηστικές αλληλοκαταγγελίες. Η Η Βραδυνή σε πρωτοσέλιδο κύριο άρθρο της απαιτεί να τεθεί άμεσα εκτός νόμου το ΚΚΕ. (Η Βραδυνή, 28/11/1947). Οι Βρετανοί μεθόδευαν μέρα με τη μέρα την αποδυνάμωση του ΕΑΜ και την αποτροπή της επικράτησής του έχοντας σαφή γνώση της μεγάλης δύναμης του και της σημαντικής δράσης του στην Κατοχή. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το αντισταμικό μέτωπο συσπείρωνε ένα ευρύ φάσμα πολιτικών δυνάμεων, οργανώσεων και ομάδων με κοινό στοιχείο τον αντικομμουνισμό. (Οικονόμου, 2007:720-724).

Οι διαφωνίες μεταξύ των δύο αντίπαλων παρατάξεων που οδήγησαν στα Δεκεμβριανά ήταν ουσιαστικές: η Αριστερά απαιτούσε τον αφοπλισμό και την άμεση τιμωρία των δωσιλόγων, στη σύνθεση του νέου στρατού η αναλογία να εκφράζει τον υπάρχοντα συσχετισμό δυνάμεων, το άνοιγμα των διαδικασιών για την άμεση λύση του πολιτειακού και γενικότερα την ανατροπή του προπολεμικού καθεστώτος μέσα από δημοκρατικές διεργασίες. (Χαραλαμπίδης, 2014:53). Κεντρικό ζήτημα διαφωνίας η αποστράτευση των «εθελοντικών» σωμάτων των διαφόρων οργανώσεων που ορίστηκε για τις 10 Δεκεμβρίου. Την 1η Δεκεμβρίου βγήκε απόφαση της κυβέρνησης Παπανδρέου (χωρίς τη συμμετοχή των εαμικών υπουργών) για την παράδοση της Εθνικής Πολιτοφυλακής στα Τάγματα Εθνοφυλακής, δηλαδή στις αντισταμικές δυνάμεις. Οι στόχοι των δύο αντιπάλων ήταν διαφορετικοί: Οι Βρετανοί και η αντισταμική παράταξη επεδίωκαν μέσω της αποστράτευσης τη διάλυση του ΕΛΑΣ, ενώ ταυτόχρονα αρνούσαν την αποστράτευση της Ταξιαρχίας του Ρίμινι, της μόνης έμπειρης και αξιόμαχης ελληνικής μονάδας. Επίσης τήρησαν μάλλον «προστατευτική» στάση προς τα Τάγματα Ασφαλείας και σε οργανώσεις που κατηγορούνταν για συνεργασία με τους κατακτητές. (Οικονόμου, σ.721,722). Ο αστικός κόσμος της Αθήνας μπροστά στη δύναμη και τη λαϊκή απήχηση του ΕΑΜ συνασπίστηκε παραμερίζοντας τις εσωτερικές διαφορές τους στην περίοδο του Μεσοπολέμου. Στη Μάχη της Αθήνας, η εκπροσώπηση του αστικού συνασπισμού περιορίστηκε στο ρόλο του παρατηρητή ενώ οι Βρετανοί επωμίστηκαν το κύριο βάρος των συγκρούσεων. (Σακελαρόπουλος, 2017:42,43).

Στο φύλλο της 3ης Δεκέμβρη 1947, ακριβώς τρία χρόνια μετά την έναρξη των Δεκεμβριανών η *Η Βραδυνή* περιγράφει τα γεγονότα εκείνης της ημέρας συνεχίζοντας τα αντικομμουνιστικά της επιχειρήματα :

«Απόλη την Αθήνα και Πειραιά ξεκίνησαν πλήθη για την πλατεία Συντάγματος από τέσσερις κατευθύνσεις... ανθρωποθάλασσα φανατισμένη, υβρίζουσα, απειλούσα, οπλισμένη με χειροβομβίδες».

«Το ΕΑΜ είχε ζητήσει άδεια και η κυβέρνηση την έδωσε ενώ το υπουργικό συμβούλιο είχε απαγορεύσει το συλλαλητήριο της Κυριακής... 185 άνδρες σε επιφυλακή υπό τον Οικονομάκο (διοικητή τροχαίας) για την ασφάλεια της περιοχής...».

Στο ίδιο φύλλο συνδέει το παρόν με την αρχαιότητα :

« Δύο εξόχως χαρακτηριστικά χρονολογία χωρίζονται από 2434 χρόνια. Και στις δύο αυτές χρονολογίες εκινδύνευσε να χαθεί ολότελα η χώρα αυτή. Την πρώτη φορά εκινδύνευσε από τους Πέρσας, τη δεύτερη φορά από την Στέππα. Μάχη του Μαραθώνα 490 π. Χ. ίση με τον Δεκέμβρη του 1944, εν ονόματι του ρωσικού κομμουνισμού».

Στις 4 Δεκέμβρη 1947 δίνει νέα στοιχεία για την προηγούμενη ημέρα: «Πολυβόλα βάλλουν από την ταράτσα του Ριζοσπάστη ...οι αριστεροί με ομοβροντίες δολοφονούν αστυνομικούς... οπότε τι να κάνουν και οι αστυνομικοί βάρεσαν στο ψαχνό τα φανατισμένα και έξαλα πλήθη των αριστερών... Από τους διαδηλωτές εφονεύθησαν 15 πρόσωπα, εφονεύθη επίσης μία κομμουνίστρια και ετραυματίστησαν 16 συνάδελφοί της...»

Δύο μέρες μετά γράφει: «Στην κηδεία των νεκρών του συλλαλητηρίου οι αριστεροί χρησιμοποίησαν πολύ περισσότερα φέρετρα από τον αριθμό των νεκρών ...», «Γενικεύονται οι επιθέσεις και αρχίζουν άγρια σφαγιά...».

Ποιος ήρξατο χειρών αδίκων; Η συζήτηση για το ποιος φταίει για τα γεγονότα της 3ης Δεκέμβρη 1944 κράτησε χρόνια, καθώς μέρος της Δεξιάς και του Τύπου της επιμένει έως σήμερα ότι το φταίξιμο ανήκει στο ΕΑΜ και το ΚΚΕ. Ο Θεμιστοκλής Δ. Τσάτσος καταλογίζει στο ΕΑΜ την εξαγγελία του συλλαλητηρίου ως ένα εναρκτήριο λάκτισμα στα πλαίσια του σχεδίου του ΚΚΕ για την κατάληψη της εξουσίας, ότι εκβίασε τις εξελίξεις ώστε να προκύψει αδιέξοδο και να οδηγηθεί η κατάσταση σε γεγονότα όπως αυτά του συλλαλητηρίου, που αποτελούσε μια συγκαλυμμένη πρώτη επαναστατική και αντικαθεστωτική πράξη. Αν πετύχαινε, θα κατάφερνε «οχλοκρατικά», όπως λέει ο Τσάτσος, να καταλύσει την κυβέρνηση. Αν αποτύγχανε, θα ήταν η καλύτερη αφορμή για την έναρξη της επανάστασης. (Παναγιωτίδης, 2020:392).

Η κυβερνητική εφημερίδα *Ελλάς* στις 6/12/1944, τρεις μέρες μετά το συλλαλητήριο πληροφορεί το κοινό της ότι κάποιοι διαδηλωτές πυροβόλησαν πρώτοι κατά των αστυνομικών με σκοπό την πρόκληση ταραχών και αιματοχυσίας. Αυτή η εκδοχή των γεγονότων υιοθετήθηκε από την αντικομμουνιστική πλευρά όχι μόνο στη διάρκεια των Δεκεμβριανών αλλά και τις επόμενες δεκαετίες. «Γιατί», κατά την εφημερίδα, «είναι απαραίτητο στο Κομμουνιστικό Κόμμα να υπάρξουν μερικά θύματα ώστε να διαλαλήσουν την άλλη μέρα πως η Αστυνομία δολοφονεί τον Λαόν». (Χαραλαμπίδης, 2014:72).

Παρόμοια είναι και η εκδοχή του ίδιου του Σκόμπυ, ο οποίος στο προσωπικό του ημερολόγιο γράφει:

« Η αυτοαποκαλούμενη ειρηνική πορεία έριξε καθ' οδόν δύο χειροβομβίδες έξω από το σπίτι του πρωθυπουργού, σκοτώνοντας δύο αστυνομικούς. Όταν έφθασε στην είσοδο της πλατείας, την πορεία σταμάτησε τμήμα αστυνομικών οπλισμένων με καραμπίνες. Νομίζω όμως ότι τα πυρομαχικά ήταν άσφαιρα. Όταν οι διαδηλωτές θέλησαν να διασπάσουν τις γραμμές των αστυνομικών αυτοί άνοιξαν πυρ, αλλά σκόπευσαν ψηλά...» (Μωλ, 2023:86).

Οι Άγγλοι είχαν ήδη την εμπειρία: στις Βρυξέλλες άνοιξαν πυρ σε συγκέντρωση αγωνιστών της βελγικής αντίστασης, οι οποίοι διαδήλωναν ενάντια στην απόφαση για τον αφοπλισμό τους, με συνέπεια να υπάρχουν πολλοί τραυματίες και συλλήψεις ενόπλων αντιστασιακών μονάδων. Τα γεγονότα αυτά συνέβησαν ένα μήνα πριν από τα πανομοιότυπα γεγονότα στην Αθήνα. (Λιάκος, 2019:270).

Ο Γρηγόρης Φαράκος, φοιτητής τότε στο Μετσόβειο Πολυτεχνείο και επικεφαλής της φοιτητικής οργάνωσης «Λόρδος Μπάϋρον» γράφει:

«Στο παλλαϊκό συλλαλητήριο της Κυριακής 3 Δεκεμβρίου είχαμε ρητή εντολή να μην κάνουμε χρήση όπλων, για να μην υπάρξει οποιοδήποτε πρόσχημα. Για να προληφθούν μάλιστα πιθανές αυθαιρεσίες και «πρωτοβουλίες», όλα τα τμήματα του ΕΛΑΣ υποχρεώθηκαν να μην πάρουν μέρος στο συλλαλητήριο. Ο κόσμος χτυπήθηκε δολοφονικά στο Σύνταγμα κι υπήρξαν πολλοί νεκροί και τραυματίες. Ορίστηκε να γίνει κηδεία των θυμάτων με παλλαϊκή διαδήλωση διαμαρτυρίας την επομένη. Ταυτόχρονα, τα τμήματα του ΕΛΑΣ στάλθηκαν να κυκλώσουν και αφοπλίσουν τα αστυνομικά τμήματα, ώστε να μην υπάρξουν κι άλλοι νεκροί.[...] Σε άλλα σημεία της Αθήνας οι χιλιάδες λαού που ακολουθούσαν την κηδεία των θυμάτων δέχτηκαν νέες δολοφονικές επιθέσεις, ενώ ο ΕΛΑΣ, οι διαδηλωτές ούτε αυτή τη φορά απάντησαν»(Φαράκος, 1993:56).

Στις 12/12/1944, ο ζωγράφος Βάλιας Σεμερτζίδης, αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων γράφει στο ημερολόγιό του: «Οι 3 του μήνα Δεκέμβρη 1944 θα' ναι μια μέρα ιστορική.

Ήταν η τελευταία ημέρα ειρηνικής προσπάθειας για άνοδο του λαού και η τελευταία ημέρα που η αστική τάξη είχε κατορθώσει να κρύψει το αληθινό πρόσωπό της...Οι αντίπαλοι πάνε να αιματοκυλήσουν το λαό. Ο Σκόμπυ με διαταγή που έβγαλε έδωσε στα καθάρματα αυτά κουράγιο».(Σεμερτζίδης, 2024:156, 151).

Δεκατέσσερα χρόνια αργότερα, στην εφημερίδα *Ακρόπολις* στις 12 Δεκέμβρη 1958, ο Άγγελος Έβερτ διευθυντής της Αστυνομίας Αθηνών γράφει ότι αυτός είχε διατάξει την επίθεση σύμφωνα με τις διαταγές που είχε λάβει από τον Γεώργιο Παπανδρέου και συμπλήρωνε ότι «υπήρχε κίνδυνος κατάληψης νευραλγικών σημείων της πρωτεύουσας». Ακόμα, οι Σ. Καλύβας και Ν. Μαραντζίδης θεωρούν «συμβατική» την αφετηρία των γεγονότων στη διάρκεια του συλλαλητηρίου, ότι είναι άνευ σημασίας το «ποιος πυροβόλησε πρώτος» διότι «οι εξελίξεις είχαν πλέον δρομολογηθεί» (από το ΚΚΕ) ενώ τονίζουν ότι τα Δεκεμβριανά είναι ταυτόχρονα «πραξικόπημα ,εμφύλια σύγκρουση και επανάσταση».(Καλύβας- Μαραντζίδης, 2015:191-254).

6. Το ζήτημα της εξουσίας

Στις 17 Νοεμβρίου 1947, από το πρώτο ρεπορτάζ, καταγγέλλεται ο κομμουνισμός, ο οποίος φορούσε τη «μάσκα» της αντίστασης έως την απελευθέρωση όπου και πέταξε τη «μάσκα» και αποκαλύφθηκαν οι προθέσεις του: η κατάληψη της αρχής. «Η πρωτεύουσα βρέθηκε εντός λίγων ωρών μέσα στις ερυθρές φλόγες και παραλίγο να το πετύχουν».

Το ζήτημα της εξουσίας στην Ελλάδα το φθινόπωρο του 1944 «έπαιζε» σε πολλά επίπεδα και χώρους: στον πολιτικό, στον οικονομικό, στο συνδικαλιστικό, στον τομέα παραγωγής ιδεολογίας. Οι Άγγλοι, το ΚΚΕ, το ΕΑΜ, ο Γ. Παπανδρέου, τα αστικά πολιτικά κόμματα, ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών και η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΕΣΕΕ) και ένα πλήθος από ενδιάμεσους και πράκτορες ξένων υπηρεσιών, που κινούνταν ανάμεσα σε αυτούς, επεδίωκαν να προωθήσουν τις θέσεις τους σε βάρος των αντιπάλων τους, με το στρατιωτικό ζήτημα να βρίσκεται στο κέντρο της αντιπαράθεσης. (Χατζιωσήφ, 2007:383). Πολύ μελάνι έχει ξοδευτεί σχετικά με το ζήτημα των προθέσεων του ΚΚΕ για τη βίαιη κατάληψη της εξουσίας στα Δεκεμβριανά.

Στις 29/11/47 και στις 5/12/47 η *Η Βραδυνή* τονίζει ότι πλέον «η επανάσταση έχει κηρυχθεί» και ότι οι κομμουνιστές σχεδίαζαν «ήδη από το 1942 την παράδοσιν της Ελλάδος εις τον σλαβοκομμουνισμόν».

Στις 3/2/1948, επαναφέρει το ερώτημα: «τι θα συνέβαινε αν κέρδιζαν τη μάχη των Δεκεμβριανών οι κομμουνιστές;» και απαντάει: «απλούστατα θα ανακηρύσσετο αμέσως εις Σοβιετικήν Δημοκρατίαν η Ελλάς. Θα κατέβαιναν εδώ η Ρωσία, αντίο Μεσόγειος, αντίο Βόρεια Αφρική, αντίο Τουρκία...».

Στο ίδιο φύλλο, εκφράζει, για πολλοστή φορά, «τη μέγιστη ευγνωμοσύνη της στους Άγγλους και τις «ευχαριστίες της προς τον Τσώρτσιλ» για τη «σωτηρία της Ελλάδος, το νέο Ναυαρίνο», και τη «μεγίστη ευγνωμοσύνη στους Ινδούς, στις εθνικές δυνάμεις των χωροφυλάκων, των αστυνομικών, αλλά κυρίως στον Σκόμπυ για τη σωτηρία των Αθηνών και του οποίου πρέπει να στηθεί άγαλμα στην Αθήνα».

Στο ημερολόγιο του ο Σκόμπυ ισχυρίζεται ότι «αν το πραξικόπημα των κομμουνιστών στην Ελλάδα είχε επιτύχει, τότε θα είχε πέσει το ‘Σιδηρούν Προσωπείο’ σε όλες τις χώρες από τη Βαλτική έως τη Μεσόγειο και την Τουρκία και από εκεί στις πλούσιες σε πετρέλαιο χώρες της Μέσης Ανατολής» (Μωλ, 2023:6).

Η εφημερίδα προβάλλει το υπόμνημα του Γεωργίου Παπανδρέου στον πρόεδρο της Αγγλίας (διαπιστευμένου στην ελληνική κυβέρνηση του Καϊρου), στο οποίο τονίζει ότι «ο

αντάρτικος στρατός του ΕΛΑΣ είναι ταξικός και όχι εθνικός» με σκοπό την κατάκτηση της εξουσίας. Στις 7/12/1944, σε συνέντευξή του σε ξένους δημοσιογράφους, κατήγγειλε την Αριστερά για απόπειρα πραξικοπήματος για τη βίαιη κατάληψη της εξουσίας. Στην ίδια γραμμή κινήθηκε και το Κέντρο: ο Θεμιστοκλής Τσάτσος, στο προαναφερθέν βιβλίο του, γράφει για την «υπουλότητα» του κομμουνισμού, ισχυρίζεται ότι ο ΕΛΑΣ δεν μάχονταν εναντίον των ναζί με σκοπό την απελευθέρωση, αλλά για να καταλάβει την εξουσία μετά την αποχώρηση των Γερμανών, ενώ το νόημα των Δεκεμβριανών ήταν η οριστική κατάληψη της εξουσίας με τη βία και η κατάργηση κάθε δημοκρατικής ελευθερίας. Επιχειρήματα του Τσάτσου: η ίδρυση της ΠΕΕΑ, ο φόνος του Ψαρρού και η εξέγερση του στρατού στη Μέση Ανατολή. (Παναγιωτίδης, 2020:389).

Τελικά, ο ανθρώπινος «τύπος Παπανδρέου» στον οποίο προσέβλεπε ο Γιώργος Θεοτοκάς δεν προέκυψε: δεν συγκρότησε κάποιο πολιτικό πρόγραμμα και οι κινήσεις του εκλήφθηκαν ως καιροσκοπικές ή «ταχυδακτυλουργικές» κατά την άποψη του Άγγλου πρεσβευτή Λίπερ. Ο Παπανδρέου επέμεινε στη σκληρή θέση του πλήρους αφοπλισμού του ΕΛΑΣ αλλά όχι και της Ορεινής Ταξιαρχίας, ακολούθησε η επίθεση της Αστυνομίας στις 3 Δεκέμβρη, αποκλείστηκε η δυνατότητα οποιασδήποτε συνδιαλλαγής και οι Άγγλοι ανέλαβαν άμεσα τη διεύθυνση της κατάστασης με συνέπεια την έναρξη της εμφύλιας σύγκρουσης των 33 ημερών του Δεκέμβρη. (Χατζηιωσήφ 2013:85-88).

Όμως, όλες αυτές οι κατηγορίες κατά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και του ΚΚΕ είχαν κάποια βάση; Πράγματι ήθελαν και επεδίωκαν τον Δεκέμβρη του 1944 την βίαιη ένοπλη κατάληψη της εξουσίας; Αμέσως μετά την απελευθέρωση της Αθήνας, κατά την ιστορική εκείνη στιγμή το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ήταν στρατιωτικά και πολιτικά ισχυρότερο σε σύγκριση με τους αντιπάλους του, είχε υπό τον έλεγχό του την πρωτεύουσα, τις μεγαλύτερες πόλεις και όλη σχεδόν την ύπαιθρο με ελάχιστες εξαιρέσεις. Η Η Βραδυνή, στο πρώτο ρεπορτάζ επιβεβαιώνει: «Τόσο στην Αθήνα όσο και στην υπόλοιπη Ελλάδα κυριαρχούσε ο ΕΛΑΣ». Πολλοί μελετητές αυτής της περιόδου έχουν εκφράσει διαφορετικές απόψεις για τους λόγους που απέτρεψαν την ηγεσία του ΚΚΕ από το να δώσει μια δυναμική λύση με τη δύναμη των όπλων και να αναζητήσει συναινετικές διαδικασίες με τις αστικές πολιτικές δυνάμεις και με το βρετανικό παράγοντα. Άλλοι αναζήτησαν τα αίτια αυτής της στάσης του ΚΚΕ στην πολιτική ανικανότητα της ηγεσίας του, ενώ άλλοι μίλησαν για τον «ύποπτο» ρόλο κάποιων στελεχών του (όπως για παράδειγμα του γενικού γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής Γ. Σιάντου, ο οποίος αργότερα κατηγορήθηκε από τον Ζαχαριάδη ως προδότης και πράκτορας), ενώ άλλοι επικαλέστηκαν τη διάθεση των Ελλήνων κομμουνιστών για

ειρήνη και εθνική συμφιλίωση. Όμως, όλοι, ανεξάρτητα από τις παραπάνω εκτιμήσεις, έδωσαν ιδιαίτερο βάρος στις πιέσεις που δέχτηκε η εαμική πλευρά από τους συμμάχους, η οποία «λειτουργήσε» κάτω από το «βάρος» των συμφωνιών του Λιβάνου και της Καζέρτας. Ακόμα, αμφιλεγόμενες είναι οι απόψεις για τη στάση της Σοβιετικής Ένωσης στα ελληνικά πράγματα, εξαιτίας της απροθυμίας του Ι. Στάλιν να έρθει σε ρήξη με τον Τσώρτσιλ ενόσω ο πόλεμος συνεχιζόταν. Αποσιωπάται το γεγονός ότι το ΕΑΜ τον Αύγουστο του 1944 αποφάσισε να συμμετέχει σε κυβέρνηση εθνικής ενότητας, δηλαδή μετακινήθηκε από τη θέση για κυβέρνηση του ΕΑΜ όπως είχε διατυπωθεί στη προσούρα «Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ» (Παπαστράτης, 2013:33).

Το ΕΑΜ, επειδή θεωρούσε τη σύγκρουση στην Αθήνα ως μέρος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, που συνεχιζόταν, απέφυγε να στραφεί κατά των Άγγλων συμμάχων και να καταγγείλει τη στρατιωτική επέμβαση. Στόχος του ήταν η ήττα των ελληνικών κυβερνητικών δυνάμεων ώστε μετά να πετύχει ένα πολιτικό συμβιβασμό με τους Βρετανούς από θέση ισχύος. Η θέση αυτή επιβεβαιώνεται από το υπόμνημα του ΕΑΜ προς τον Τσώρτσιλ στις 28 Δεκεμβρίου, στο οποίο όχι μόνο δεν ζητούσε απόσυρση του βρετανικού στρατού από την Ελλάδα, αλλά τόνιζε ότι «η εδώ παρουσία σας και το μέγα κύρος σας σαν αρχηγού της Μεγάλης Βρετανίας, θα συντελέσουν στην ταχύτερη εξομάλυνση μιας απαράδεκτης κατάστασης» (Βόγλης 2017:244-245). Επίσης το ΚΚΕ στην 11η Ολομέλεια (5-10 Απριλίου 1945) δεν μιλούσε για «επανάσταση», ούτε για «κατάληψη της εξουσίας», ενώ εκτιμούσε ότι «ο αγώνας του Δεκέμβρη είναι μια παλλαϊκή ένοπλη αντίσταση ενάντια στο πραξικόπημα της αντίδρασης που ήθελε να ανακόψει με τη βία την ομαλή και ειρηνική δημοκρατική εξέλιξη της χώρας» (ΚΚΕ επίσημα κείμενα «Απόφαση της 11ης Ολομέλειας της ΚΕ του ΚΚΕ»).

Ο Αντώνης Λιάκος, καταγράφει τρεις λόγους εκείνων που υποστήριζαν ότι το ΚΚΕ δεν είχε στόχο να πραγματοποιήσει την ένοπλη κατάληψη της εξουσίας: Ο πρώτος ήταν γιατί φοβόταν τη διάσπαση της συμμαχίας ΕΣΣΔ-Δυτικών δυνάμεων καθώς και την πιθανότητα μιας συμφωνίας χωριστής ειρήνης της Γερμανίας με τους Αγγλοαμερικανούς που θα στρεφόταν εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι το ΚΚΕ μέσα στους κόλπους του ΕΑΜ προωθούσε μια γραμμή εθνικής ενότητας με τους συμμάχους του που ενδεχόμενα περιόριζε τις όποιες πρωτοβουλίες κατάληψης της εξουσίας. Εκ των υστέρων, αποδείχτηκε ότι η επιλογή της μετωπικής σύγκρουσης διέσπασε το ίδιο το ΕΑΜ, του οποίου η μεγάλη δύναμη δημιουργήθηκε εξαιτίας της πολιτικής των συμμαχιών που εφάρμοσε, με άλλες αντιστασιακές δυνάμεις. Ο τρίτος λόγος ήταν ότι το ΚΚΕ και το ΕΑΜ

είχαν υπερεκτιμήσει την εκλογική τους επιρροή ότι ήταν η κύρια δύναμη στις μεταπολεμικές εξελίξεις και κατά συνέπεια μια ειρηνική μετάβαση τους ευνοούσε. (Λιάκος, 2019:275).

Η δεξιά παράταξη στην κρίσιμη περίοδο των Δεκεμβριανών, είχε απόλυτη συνείδηση ότι η ύπαρξή της, η επιβίωσή της οφείλονταν στην επέμβαση του ξένου παράγοντα, στον ομφάλιο λώρο που συνέδεε τη χώρα με τις οικονομίες των ισχυρών. Από μόνη της η ελληνική Δεξιά, ελάχιστα πράγματα μπορούσε να αντιπαρατάξει στο ΕΑΜ, στο οποίο ανήκαν σχεδόν αποκλειστικά οι εγχώριοι παραγωγικοί χώροι. (Μαργαρίτης, 2010:σ.18). Ο ρόλος των αστικών πολιτικών δυνάμεων μετά την απελευθέρωση και ιδιαίτερα στα Δεκεμβριανά ήταν περιορισμένος και αποδυναμωμένος, καθώς το κύρος τους είχε πληγεί ύστερα από μια οκταετία πολιτικής αδράνειας και αποχής λόγω της μεταξικής δικτατορίας και της Κατοχής. Αντίθετα, οι αστοί πολιτικοί που είχαν καταφύγει στο εξωτερικό είχαν νομιμοποιηθεί από τους συμμάχους και ιδιαίτερα τους Άγγλους, οι οποίοι τους προετοίμαζαν για την επιστροφή με στόχο την αντιμετώπιση και την συντριβή του ΕΑΜ και την προώθηση του πολιτειακού. Οργανώσεις όπως ο ΕΔΕΣ και άλλες μικρότερες ένοπλες ομάδες που συνεργάστηκαν με τον κατακτητή ανασυγκροτήθηκαν σε καθαρά αντικομμουνιστική βάση. Ο ΕΔΕΣ, σε σχέση με το ΕΑΜ, καθυστέρησε σχεδόν έξι μήνες να αναπτύξει αντάρτικο, καθώς μόλις στις 23 Ιουλίου 1942 οι πράκτορες των Άγγλων εξανάγκασαν το Ζέρβα να βγει στο βουνό με τέσσερις συντρόφους και 24000 λίρες. (Χατζιωσήφ, 2013:67). Σημαντική υπήρξε η δράση των ταγμάτων ασφαλείας που συστάθηκαν από την κατοχική κυβέρνηση Ράλλη το 1943, εξοπλίστηκαν από τους Γερμανούς και ενεργούσαν με στόχο την εξόντωση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Παράλληλα οι Βρετανοί οργάνωσαν την έλευση της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης υπό τον Γ. Παπανδρέου. (Οικονόμου, 2007:718-720).

Από την άλλη ο ΕΛΑΣ έδωσε μια μάχη μακράς διάρκειας (37 ημερών συνυπολογίζοντας την υποχώρηση), με χαρακτηριστικά πρωτόγνωρα στα σχεδόν τρία χρόνια της δράσης του. Ήταν μια σύγκρουση μέσα σε πόλη και παρόμοια εμπειρία δεν είχε ο ΕΛΑΣ που μάχονταν στην επαρχία, δηλαδή εκείνο το τμήμα του που σήκωσε το μεγαλύτερο βάρος των μαχών του Δεκέμβρη. Ήταν μια μάχη στην οποία βρέθηκε αντιμέτωπος με όλο το εύρος των στρατιωτικών επιχειρήσεων, που περιλάμβαναν ταυτόχρονες επιθέσεις από πεζικό, αεροπορία, άρματα μάχης και πυροβολικό. Είναι φανερό ότι χωρίς την επέμβαση των Βρετανών οι αστικές πολιτικές δυνάμεις δεν θα μπορούσαν να νικήσουν τον ΕΛΑΣ του οποίου οι αντίπαλοι είχαν σαφή και σταθερό πολιτικό στόχο: τη

στρατιωτική και πολιτική εξόντωση του ΕΑΜ, του οποίου οι πολιτικές αμφιταλαντεύσεις της ηγεσίας του, δηλαδή του Γ. Σιάντου (στο πρόσωπό του είχε συγκεντρωθεί όλη η πολιτική και στρατιωτική διαχείριση) είχαν καθοριστικές επιπτώσεις στην επιχειρησιακή ετοιμότητα και ισχύ του ΕΛΑΣ. Η στρατιωτική ήττα του ΕΛΑΣ ήταν μονόδρομος για τους Βρετανούς και τις αστικές πολιτικές δυνάμεις των οποίων το μόνο κοινό, ενοποιητικό στοιχείο ήταν ο αντικομμουνισμός τους. (Χαραλαμπίδης, 2014: 268-271).

Πλάϊ στην παραπάνω άποψη βρίσκεται και η άποψη του Γιώργου Μαργαρίτη ο οποίος επισημαίνει ότι ενώ οι εμφύλιες συρράξεις μαίνονταν από το 1943, η μάχη του Δεκέμβρη διεξήχθη «με έναν αμήχανο τρόπο, περίπου ηττοπαθή, ακριβώς επειδή η εαμική ηγεσία δεν είχε απαντήσεις στα καίρια ερωτήματα τα συνδεόμενα με την οικονομία της επανάστασης, της ανατροπής» (Μαργαρίτης, 2010:17,18). Στην σκόπιμη εμμονή του αντικομμουνιστικού στρατοπέδου ότι ο Δεκέμβρης ήταν πραξικόπημα με στόχο τη βίαιη κατάληψη της εξουσίας ο Μαζάουερ επισημαίνει ότι δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να τεκμηριώνει ότι «η εξέγερση της Αθήνας ήταν κάτι άλλο από ένα αυθόρμητο λαϊκό κίνημα τελείως αναπάντεχο για την ηγεσία του Κόμματος (του ΚΚΕ). Αν είχε θελήσει το Κόμμα να καταλάβει την εξουσία, θα μπορούσε να το είχε κάνει εύκολα δύο μήνες νωρίτερα, μόλις είχαν φύγει οι Γερμανοί. Το χέρι της Μόσχας δεν υπήρχε πουθενά.». (Μαζάουερ, 2003: 19).

Για τον Κρις Γουντχάουζ, στο βιβλίο του «Το μήλον της Έριδος» η πρόθεση του ΚΚΕ να καταλάβει βίαια την εξουσία ήταν αυταπόδεικτη και σχετιζόταν με τη φύση του ως μπολσεβίκικου κόμματος της εργατικής τάξης. Οι νεότεροι, επικαλούνται, ως απόδειξη, την εισήγηση του Γ. Σιάντου, στη Β' Παναλλαδική Συνδιάσκεψη το Δεκέμβρη του 1942, στην οποία η επίτευξη του εθνικοαπελευθερωτικού στόχου και η λαοκρατική λύση στο καθεστωτικό ζήτημα, άνοιγε και το δρόμο και για άλλους στρατηγικούς στόχους, όπως είχαν διατυπωθεί σε Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής το 1934 και ήταν η Λαϊκή Δημοκρατία και μετά το πέρας στο σοσιαλισμό. (Χατζηιωσήφ, 2013:75). Οι Καλύβας και Μαραντζίδης, ισχυρίζονται ότι «το ΚΚΕ έχει τη βία στο DNA του» (Καλύβας-Μαραντζίδης, 2015:191-254). Η υιοθέτηση της θεωρίας της φύσης του Κομμουνιστικού Κόμματος, προσφέρει στους υποστηρικτές του τη λογική σύνδεση των τριών γύρων και μέσω των επόμενων σταδίων δικαιολογεί τη στάση του ΕΔΕΣ, του ΕΚΚΑ και κάθε είδους ταγματασφαλιτών και συνεργατών των Γερμανών, που συγκρούστηκαν με το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στη διάρκεια της Κατοχής. (Χατζηιωσήφ, 2013:73,74).

Στην πραγματικότητα η γραμμή του ΕΑΜ και του ΚΚΕ δεν απομακρύνθηκε ποτέ από τη μετωπική πολιτική. Το μεγάλο πρόβλημα της πολιτικής του ΚΚΕ ήταν ότι ακολουθούσε

τη γραμμή του Λαϊκού Μετώπου, χωρίς να έχει με ποιον θα συγκροτήσει το μέτωπο, είτε γιατί τα σοσιαλδημοκρατικά στοιχεία, όπως το ΣΚΕ-ΕΛΔ, ήταν πολύ αδύναμα, είτε γιατί ο αστικός κόσμος βρίσκονταν μία ιστορική φάση πίσω από τις διεθνείς εξελίξεις και αρνούνταν μια συνεργασία με τους κομμουνιστές. Δεν υπήρχε η δυνατότητα για συμφωνία εντός ενός πλαισίου με διαφορετικές-αντίθετες πολιτικές κουλτούρες προς διαμόρφωση μιας νέας σύνθεσης. Κανένας Έλληνας πολιτικός δεν θα μπορούσε να διατυπώσει τη φράση του Εμίλ Λαφόν (αντιπροσώπου του Ντε Γκωλ στην τοπική επιτροπή απελευθέρωσης στο Παρίσι) τον Ιούλιο του 1944: «Δεν υπάρχει κανένας πραγματικός άμεσος κομμουνιστικός κίνδυνος. Το πείσμα με το οποίο κατά την τελευταία παρισινή επιτροπή οι κομμουνιστές ζητούσαν τη θέση του νομάρχη του διαμερίσματος του Σηκουάνα για τον Ζωρζ Μ. αποτελεί [...] την αποφασιστικής σημασίας απόδειξη ότι προς το παρόν επιθυμούν να αποκτήσουν όλα τα νόμιμα μέσα [...] δεν θα πάρουν ασφαλώς την πρωτοβουλία της ρήξης ούτε τώρα ούτε κατά την πρώτη περίοδο της Απελευθέρωσης».(Χατζηιωσήφ, 2013:74).

Στις αρχές του 1947, η *Ελευθερία*, εφημερίδα του Κέντρου, πρόβαλλε ότι το ΚΚΕ επιχείρησε τρεις φορές να καταλάβει την εξουσία: το τελευταίο έτος της Κατοχής, τον Δεκέμβριο και το 1947. Η θέση αυτή έρχεται να «κουμπώσει» στο σχήμα της Δεξιάς περί των τριών γύρων του Εμφυλίου. Η Δεξιά αρθρώνει το επιχείρημα του δεύτερου γύρου μετά τα Δεκεμβριανά, τα οποία θεωρεί πρόβα τζενεράλε του τρίτου γύρου.(Παπαδημητρίου, 2024:82). Στις δεκαετίες που ακολούθησαν το ζήτημα της επιδίωξης της βίαιης κατάληψης της εξουσίας από το ΚΚΕ δεν έπαψε να επανέρχεται στο δημόσιο λόγο στα πλαίσια της συντήρησης του αντικομμουνισμού. Στην αστική βιβλιογραφία, στην επίσημη άποψη, τα Δεκεμβριανά εξακολούθησαν να αποτελούν το δεύτερο γύρο στο ερμηνευτικό σχήμα των «τριών γύρων». Ο Μιλτιάδης Έβερετ (γιός του κατοχικού Αγγελου Έβερετ, διευθυντή της αστυνομίας της Αθήνας με έντονη αντικομμουνιστική δράση στα Δεκεμβριανά), σε άρθρο του στην *Ελευθεροτυπία* επικαλείται την ομιλία του Γ. Παπανδρέου στις 7/12/44, ο οποίος προκειμένου να δικαιολογήσει την απαγόρευση του συλλαλητηρίου της 3ης Δεκέμβρη ισχυρίζεται ότι το συλλαλητήριο «δεν εγίνετο δια να εκφράση πολιτικές γνώμας...αλλά ως αρχή της επαναστατικής δράσεως...η εξέλιξις απέδειξε ότι είχαμε δίκαιον». Στη συνέχεια ο Έβερετ φέρει ως παράδειγμα την κατάρρευση των σοσιαλιστικών χωρών για να καταλήξει: «μπορούμε να κρίνουμε τι θα είχε συμβεί στην Ελλάδα αν τελικά επικρατούσε ο κομμουνισμός». Αλλά και στα πρόσφατα χρόνια, οι Μαραντζίδης και Καλύβας ισχυρίζονται ότι το ΚΚΕ «είχε τυφλωθεί από το όραμα της βίαιης κατάληψης της εξουσίας», ότι στις 3 του Δεκέμβρη οι «εξελίξεις είχαν πλέον δρομολογηθεί», «...αν το

ΚΚΕ επικρατούσε η Ελλάδα θα μεταμορφωνόταν κατά πάσα πιθανότητα σε μια «λαϊκή δημοκρατία» όπως αυτές της Ανατολικής Ευρώπης»(Καλύβας-Μαραντζίδης, 2015:191-254).

Για τους νικητές της σύγκρουσης του Δεκέμβρη, οι οποίοι κατάφεραν να πάρουν την εξουσία και να τη διατηρήσουν για πολλές δεκαετίες, υπάρχει η πραγματικότητα που έζησε ο τόπος και οι πολίτες του, που αποδεικνύει ότι ο στόχος τους δεν σχετίζονταν με την ενότητα αλλά ήταν η μονοπώληση της εξουσίας και η εξόντωση της Αριστεράς, η εξαφάνισή της από την πολιτική ζωή.(Φαράκος, 1996:85).Το 1956, χαρακτηριστικός ήταν και ο στόχος του Κ. Καραμανλή και της παράταξής του, της ΕΡΕ: η αποδυνάμωση της φθοροποιού επίδρασης του κομμουνισμού και η δημιουργία ενός νέου πολιτικού και ηθικού κλίματος. (Παπαδημητρίου, 2006:235).

7. Ο ρόλος των Βρετανών στα Δεκεμβριανά

Το 1994, ο Άγγελος Αγγελόπουλος υπενθύμισε ότι το «βασικό λάθος των Άγγλων είναι [...] ότι αντί να πολιτευθούν σαν ένα σύγχρονο κράτος, παρέμειναν στην ξεπερασμένη πολιτική της αποικιοκρατίας» (Σφήκας, 2003:73)

Τσώρτσιλ: «Στόχος των Βρετανών ήταν η «διάσωση της πόλεως των Αθηνών από την αναρχία και τας οικτράς συνθήκας αίτινες ήδη επικρατούν και να εξασφαλίσωμεν επαρκή περιοχή ασφαλείας... οι Βρετανοί δεν θέλουν υλικά οφέλη και δεν σκοπεύουν να παρέμβουν στη μορφή διακυβέρνησης των Ελλήνων», και προσθέτει ότι οι Βρετανοί βρίσκονται στην Ελλάδα με την έγκριση των Ρούσβελτ και Στάλιν, υπονοώντας την άτυπη συμφωνία γνωστή ως «συμφωνία των ποσοστών». (Η Βραδυνή, 6/2/1948)

Ο στρατηγός Αλεξάντερ ήταν πιο σαφής για τους λόγους της παρουσίας των Βρετανών στην Αθήνα: «Οι κομμουνιστάι υπήρξαν αδιάλλακτοι και αναιδείς... και απήτησαν την διάλυσιν των εθνικών δυνάμεων, ύβρισαν τον μακαρίτην βασιλέα Γεώργιον και απήτησαν κατά το ήμισυ εις την νέαν κυβέρνησιν» (Η Βραδυνή 6 /2/1948).

Η εφημερίδα σε όλη τη διάρκεια του ρεπορτάζ υμνεί τη Βρετανία και τον Τσώρτσιλ, ο οποίος στη βουλή των κοινοτήτων αναγγέλλει έπειτα από μακράν αγόρευση επί των γεγονότων, ότι εις τον στρατηγόν Σκόμπυ «ανετέθη εν λευκώ η εκκαθάρισις της καταστάσεως και η αποκατάστασις της τάξεως». (Η Βραδυνή 12/12/47).»

«Το μυστικό της Νίκης στη μάχη της Αθήνας ήταν η πρόσκλησις των αγγλικών ενισχύσεων από τις 4-5 Δεκεμβρίου με έγκριση του Τσώρτσιλ», «Οι Άγγλοι ήταν η Σωτηρία της Ελλάδος, το νέο Ναυαρίνο», «Μεγίστη η ευγνωμοσύνη στους Άγγλους, στους Ινδούς, στις εθνικές δυνάμεις των χωροφυλάκων, αστυνομικών, ΕΔΕΣιτών, αλλά κυρίως στον Σκόμπυ, τον σωτήρα των Αθηνών, του οποίου πρέπει να στηθεί άγαλμα στην Αθήνα». (Η Βραδυνή, 3/12/1948).

«Ευτυχώς δεν έγινε αυτό το ανοσιούργημα (νίκης του ΕΛΑΣ) δια την Ιστορίαν μας χάρις στους ηρωϊκούς Άγγλους πυροβολητάς» (Η Βραδυνή, 27/1/1948).

«Φρουροί των Αθηνών... αι δύο αγγλικά μεραρχίαι και η Ορεινή μας Ταξιαρχία. Οι σκοποί των αναρχικών που εξετέλουν εντολάς της Μόσχας και των εχθρών της Ελλάδας απέτυχαν.», «Οι Ριμινίτες, οι εθνοφύλακες, οι χωροφύλακες η Αστυνομία Πόλεων πολεμούσαν δίπλα σε ένα γενναίο στήριγμα, τους Άγγλους». (Η Βραδυνή, 17/11/1947)

«Το σχέδιο του Σκόμπυ ήταν να έρθουν όσο πιο πολλοί ελασίτες από την επαρχία και οι Άγγλοι με ισχυρές εφεδρείες να τους συντρίψουν τελειωτικά και να ξεκαθαρίσει η κατάσταση μια και καλή»(Η Βραδυνή,31/12/1947)

Οι Άγγλοι ήταν πανταχού παρόντες σε κάθε σύγκρουση, αλλά και προς «βοήθειαν των εθνικών δυνάμεων». Ενδεικτικά :

«Ταξιαρχία υπό τον ταξίαρχο Μπλοκ ξεκαθάρισε τον Πειραιά»(Η Βραδυνή3/12/1947)

«Εάν δεν κατέφθαναν κατά την διεξαγωγή της μάχης τόσον ισχυραί βρετανικά δυνάμεις, που τελικώς μας έσωσαν, το παν ασφαλώς θα είχε χαθεί»(Η Βραδυνή,9/12/1947).

«Οι έλληνες στρατιωτικοί απευθύνονται διαρκώς στους Άγγλους για ενίσχυση στις επιχειρήσεις», «Στις 6 Δεκεμβρίου αποχώρησαν οι ασφαλίτες υπό την προστασίαν των αγγλικών τανκς»(Η Βραδυνή, 11 και12/12/1947).

«Το αγγλικό στρατηγείο στέλνει (στου Μακρυγιάννη) φωτοβολίδες για να βλέπουν τη νύχτα»(Η Βραδυνή,29/12/1947).

«Οι Άγγλοι εξορμούν στις γειτονιές, συλλαμβάνουν ΕΛΑΣίτες, τους ανέκριναν, τους έβαλαν σε βοηθητικά πλοίαρια, όπου τους παρελάμβαναν Άγγλοι και τους έστελναν στο στρατόπεδο Ελ Ντάμπα της Αιγύπτου», «Αγγλικά τανκς εισέβαλαν στην κλινική Σμπαρούνη»(Η Βραδυνή, 16/1/1948).

«Οι ψύχραιμοι Εγγλέζοι γεμίζουν τα κανόνια, επιτίθενται στους ελασίτας που όταν πλησιάζουν στα 30-50 μέτρα αρχίζουν ένα πυρ ομοβροντιών. Πόδια, κεφάλια, σώματα ανθρώπινα πετάγονται στον αέρα».(Η Βραδυνή,26 και 27/1/1948).

«Πλην των αγγλικών τεθωρακισμένων δυνάμεων και τμήματα του αγγλικού πεζικού, της ταξιαρχίας των αλεξιπτωτιστών, πυροβολαρχίας ολμοβόλων και πεδινού αγγλικού πυροβολικού υποστήριζαν την περιοχήν μεγάλης έκτασης του Κέντρου (της Αθήνας), ενώ «δύο τανκς εγγλέζικα, αεροπλάνα ρουκετοβόλα πολυβολούσαν τους κομμουνιστάς»(Η Βραδυνή, 24/1/1948).

Την σφοδρή αγγλοφιλία του, μετά από χρόνια, εξέφρασε και ο συνταγματάρχης Πausανίας Κατσώτας, που είχε ενεργή συμμετοχή στα Δεκεμβριανά , στο πλευρό του Σκόμπυ και του Παπανδρέου: «Ως Στρατιωτικός Διοικητής Αττικής κατά την δύσκολον εκείνην περίοδον του Έθνους αισθάνομαι την υποχρέωσιν να είπω προς πάσαν κατεύθυνσιν, ότι δεν πρέπει να λησμονώμεν την βοήθειαν που μας έδωσαν, οι τότε σύμμαχοί μας Άγγλοι και τας θυσίας εις τας οποίας υπεβλήθησαν, εις αίμα και υλικά μέσα.». Στη συνέχεια απαριθμεί τα είδη βοήθειας που έδωσαν οι Άγγλοι: «στρατό, όπλα, πυρομαχικά, ιματισμό, τρόφιμα και ποικίλα άλλα υλικά...» και καταλήγει στο ότι χωρίς τη

βοήθεια των Άγγλων και ιδιαίτερα του Τσώρτσιλ «θα επεβάλετο βιαίως εις τον λαόν πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς που δεν προήρχετο από την ελευθέραν και αβίαστον θέλησίν του».Είναι ενδεικτική η αναγνώριση τόσο από τον Κατσώτα όσο και από δηλώσεις του πρεσβευτή Λίπερ, εναντίον του «φανατικού κομμουνισμού», ότι οι κυβερνητικές δυνάμεις δεν θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν, όχι μόνο στην Αθήνα και τον Πειραιά αλλά σε όλη την Ελλάδα το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, χωρίς τη στρατιωτική επέμβαση των Βρετανών.(Οικονομίδης, 2017: 124,125).

Για τη Βρετανία, μια σπουδαία ναυτική δύναμη, η Ελλάδα είχε μεγάλη σημασία γιατί ήταν εγγύηση για την κυριαρχία της στην ανατολική Μεσόγειο και τη συνέχεια των επικοινωνιών από το Γιβραλτάρ μέχρι την Ινδία, από την οποία, το 1944 η αποχώρηση ήταν πλέον ορατή. Στο μεταπολεμικό σχεδιασμό της βρετανικής ηγεσίας αποκτούσε κεντρική σημασία η πλούσια σε πετρέλαιο Μέση Ανατολή. Η Μόσχα, ενόσω ο πόλεμος συνεχιζόταν, έδειχνε κατανόηση στις στρατηγικές βλέψεις της Βρετανίας. Αυτό ήταν το υπόβαθρο της τρίμηνης δοκιμαστικής συμφωνίας Βρετανίας- ΕΣΣΔ το καλοκαίρι του 1944 και της «συμφωνίας των ποσοστών» της Μόσχας του Οκτωβρίου του 1944. Οι Βρετανοί είχαν αντιληφθεί την αλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων στην κατεχόμενη Ελλάδα και τη μειωμένη εκπροσώπηση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στους νεοδημιουργημένους θεσμούς, σε σχέση με την δύναμή του(Λιάκος, 2019:265).

Όμως, οι ανησυχίες των Βρετανών στρέφονταν και προς τα Βαλκάνια. Κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών, το Λονδίνο είχε απευθύνει δύο τουλάχιστον προειδοποιήσεις προς τον στρατάρχη Τίτο, ο οποίος και τους διαβεβαίωσε ότι δεν είχε σκοπό να κινηθεί προς νότο, ειδικά στη Θεσσαλονίκη. Η ανακήρυξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας ομοσπονδιακής δημοκρατίας και ο λεγόμενος μακεδονικός αλυτρωτισμός, σε συνδυασμό με την προωθούμενη ένωση της Γιουγκοσλαβίας με τη Βουλγαρία, αποτελούσε για το Λονδίνο, στοιχείο υπονόμησης των βρετανικών συμφερόντων και συγκεκριμένα της γραμμής επικοινωνιών της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Η συγκρότηση μιας σλαβικής ομοσπονδίας και η κάθοδός της στη Θεσσαλονίκη με όχημα το σλαβομακεδονικό αλυτρωτισμό σήμαινε έμμεσα την υλοποίηση του παλαιού ρωσικού σχεδίου για κάθοδο στις «θερμές θάλασσες». Η ίδρυση της σλαβικής ομοσπονδίας αποτράπηκε εξαιτίας της αγγλο-αμερικανικής αντίδρασης και η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας μετά το τέλος των Δεκεμβριανών ευθυγραμμίστηκε με τη Βρετανία, ενώ γρήγορα διαμορφώνονταν ο νέος διπολισμός, καθοριστικός για τις διεθνείς σχέσεις τα επόμενα 45 χρόνια.(Ριζάς 2020:316,317). Και μόνο η άφιξη του Τσώρτσιλ, στις 25/12/44, στην Αθήνα απέδειξε τη

μεγάλη σημασία που είχε για τους Βρετανούς ο έλεγχος της Ελλάδας, τη μεγάλη αδυναμία, το αδιέξοδο της ελληνικής πολιτικής ελίτ στο χειρισμό της πολιτικής σύγκρουσης, ενώ ανέδειξε, τελικά, την επιλογή των δύο πλευρών να λυθεί το πρόβλημα με πολεμικά μέσα. (Χαραλαμπίδης, 2017:128-130).

Βέβαια, το παρελθόν και τα έργα καθώς και ο αποικιακός χαρακτήρας του βρετανικού ιμπεριαλισμού δεν πείθουν ότι οι Άγγλοι ενδιαφέρονταν για τη διαφύλαξη της δημοκρατίας στην Ελλάδα, αλλά για την διαφύλαξη και ενίσχυση των γεωπολιτικών και οικονομικών συμφερόντων τους στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Άλλωστε με δεδομένη την άνοδο των παγκόσμιων δυνάμεων των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ και των διαμορφούμενων σφαιρών επιρροής, η φθίνουσα βρετανική αυτοκρατορία επεδίωκε να διατηρήσει τα ζωτικά της συμφέροντα με σκοπό να παίζει σημαντικό ρόλο στις διεθνείς μεταπολεμικές εξελίξεις. Ο έλεγχος των ελληνικών πολιτικών εξελίξεων συνέβαλε σοβαρά στην υλοποίηση των στόχων της Βρετανίας στην περιοχή των Βαλκανίων: στην ανάσχεση του σοβιετικού επεκτατισμού στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, προς αποφυγή της «κομμουνιστικοποίησης» των Βαλκανίων και τη διατήρηση των ζωτικής σημασίας ναυτικών οδών προς τις βρετανικές αποικίες στις Ινδίες. (Χαραλαμπίδης, 2017:128,130)

Είναι άξιο λόγου να μνημονευτεί έγγραφο της CIA της 20ης Οκτωβρίου 1947 (το οποίο αποχαρακτηρίστηκε στις 21 Απριλίου 1992) και έφερε στη δημοσιότητα ο Ν. Παπαδάτος στο Site του Militaire, που αναφέρεται στη στρατηγική σημασία της Ελλάδας που εναρμονίζεται με τις βρετανικές εκτιμήσεις αλλά και τις τότε εξελίξεις στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου. Πιο συγκεκριμένα λέει:

« Η Ελλάδα είναι το τελευταίο βαλκανικό κράτος που αντιστέκεται στη σοβιετική διείσδυση. Αν η Σοβιετική Ένωση αποκτούσε τον έλεγχο της Ελλάδας, είτε άμεσα είτε έμμεσα μέσω των δορυφόρων της θα πετύχαινε πρώτο να ολοκληρώσει την κυριαρχία της στα Βαλκάνια, δεύτερο να επεκτείνει και να εδραιώσει τη θέση της στο Αιγαίο αποκτώντας έλεγχο στη Μακεδονία και τη Θράκη, τρίτο να εξασφαλίσει μια κρίσιμη νότια διόδου προς τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, και τέταρτο να αποκτήσει στρατηγική θέση στην Ανατολική Μεσόγειο υπερκαλύπτοντας τα στενά και απειλώντας την Τουρκία και το ευρύτερο πλαίσιο ασφάλειας της περιοχής. Δηλαδή η Ελλάδα κατέχει μια θέση που ξεπερνά κατά πολύ τη δική της εσωτερική σημασία, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ασφάλεια της Μ. Ανατολής, της Ανατολικής Μεσογείου και για τα συμφέροντα της Δύσης». (Παπαδάτος, Militaire, 19', You Tube)

Για το ενδεχόμενο απώλειας της Ελλάδας για τη Δύση ανησυχεί και το μνημόνιο Χέντερσον σύμφωνα με το οποίο η αμερικανική πολιτική έπρεπε να βοηθήσει την Ελλάδα ώστε να μη χαθεί η εδαφική και πολιτική της ακεραιότητα, που κρίνεται ως σημαντική για την ασφάλεια των ΗΠΑ, ενώ σύμφωνα με την εφημερίδα *Εμπρός* μια ισχυρή Ελλάδα στην Ανατολική Μεσόγειο και στα Βαλκάνια θα συνέβαλε « δια την υπόθεσιν των Ελευθέρων εθνών»(Παπαδημητρίου,2024:121). Στα πλαίσια αυτά η βρετανική διπλωματία στήριξε τη συγκρότηση κυβερνήσεων από όλο το πολιτικό φάσμα που πολέμησε ενάντια στους Ναζί, όπως έγινε στην Ελλάδα, Βέλγιο, Ιταλία, Γαλλία, ενισχύοντας παράλληλα εκείνες τις πολιτικές δυνάμεις που θα εξασφάλιζαν την εδραίωση μιας φιλοβρετανικής κυβέρνησης. Στην ελληνική περίπτωση, η αναγκαστική συμβίωση με το ΕΑΜ, στα πλαίσια της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, έπρεπε να αντισταθμιστεί με τη συγκρότηση ενός ισχυρού αστικού πολιτικού μετώπου με βασική τους επιδίωξη τη διάσπαση του εαμικού μετώπου και με στόχο την απομόνωση των κομμουνιστών. Σημαντικό ζήτημα για τους Βρετανούς ήταν η παλινόρθωση του βασιλιά Γεώργιου, ώστε να αποτελέσει τον κύριο εγγυητή των βρετανικών συμφερόντων στην Ελλάδα.(Χαραλαμπίδης, 2017:135).

Έτσι, από τον Αύγουστο του 1944 ο Τσώρτσιλ έχει αποφασίσει την υλοποίηση της επιχείρησης «Μάννα» που μεταφράζεται σε ένοπλη επέμβαση στην Ελλάδα με στόχο την επαναφορά της προπολεμικής τάξης πραγμάτων. Στις 7 Νοεμβρίου γράφει στον Α. Ήντεν: «Επειδή είναι γνωστό το υψηλό τίμημα που πληρώσαμε για να επιτύχουμε από τη Ρωσία ελευθερία δράσεως στην Ελλάδα, δεν θα έπρεπε να διστάσουμε να χρησιμοποιήσουμε τα βρετανικά στρατεύματα για να υποστηρίξουμε την ελληνική βασιλική κυβέρνηση του κ. Παπανδρέου (...) Η ελληνική ταξιαρχία θα φθάσει σε λίγο, το ελπίζω, και δεν θα διστάσει να ανοίξει πυρ εάν είναι αναγκαίον».(Ψαρομηλίκος, 2010:23). Κι ενώ τον Νοέμβριο του 1916, 28 χρόνια πριν τα Δεκεμβριανά, οι αγγλογαλλικές δυνάμεις συγκρούστηκαν ένοπλα στην Αθήνα με τους συντηρητικούς βασιλόφρονες, και τα πολεμικά πλοία της Αντάτ βομβάρδιζαν την πρωτεύουσα από το Σαρωνικό, στα τέλη του 1944, η βρετανική ηγεσία εκτίμησε ότι για το συμφέρον της διεθνούς πολιτικής ήταν η κατάλληλη χρονική στιγμή για την επαναφορά της βασιλείας στην Ελλάδα. Στο εσωτερικό της χώρας επεδίωκε να εδραιώσει τη βρετανική επιρροή και ήδη η 3^η Ορεινή Ταξιαρχία που πολεμούσε στα Δεκεμβριανά ήταν έντονα φιλοβρετανική. Ο διοικητής της , Θ. Τσακαλώτος, στη διάρκεια των μαχών, έστειλε ένα ιδιαίτερο μήνυμα προς την «αυτού εξοχότητα» τον πρωθυπουργό Ο. Τσώρτσιλ, όπου έλεγε:

« Η 3^η (ελληνική) Ορεινή Ταξιαρχία, πιστή, ως συνήθως στο καθήκον και μαχόμενη στο πλευρό του Ενδόξου Βρετανικού Στρατού για την απελευθέρωση από το ζυγό των διεθνιστών, θλίβεται βαθιά από το γεγονός ότι χύνεται βρετανικό αίμα. Η Ταξιαρχία είναι βαθιά ευγνωμονούσα προς τον δημιουργό της νίκης για την προστασία της χώρας της. Αξιοματικοί και στρατιώτες τρέφουν την ελπίδα ότι ο ηγέτης του κόσμου θα ευαρεστηθεί να αποδεχθεί τον ταπεινό τίτλο του επιτίμου Διοικητή της 3^{ης} (ελληνικής) Ορεινής Ταξιαρχίας». (Οικονομίδης, 2017:126, 127).

Οι Άγγλοι μπήκαν στην Ελλάδα ως κατακτητές και έτσι συμπεριφέρθηκαν από την πρώτη στιγμή με στόχο να επιβάλλουν την εξουσία της αρεσκείας τους έστω κι αν χρειαζόταν να αιματοκυλίσουν τη χώρα. Προϋπόθεση για την επίτευξη των στόχων των Άγγλων ήταν η ενίσχυση του αντιεαμικού στρατοπέδου, ο περιορισμός ή η εξουδετέρωση της δράσης του ΕΛΑΣ και τελικά η αποστράτευσή του, πράγμα που τελικά πέτυχαν με τη δύναμη των όπλων, των τανκς, των πολυβόλων και των βομβαρδισμών από την πολεμική τους αεροπορία και μεγάλης δύναμης στρατιωτών, Άγγλων και Ινδών. Αυτό που δεν κατάφεραν τα μπλόκα της Κατοχής, δηλαδή να αποκοπεί ο ΕΛΑΣ από την υποστήριξη του κόσμου, των αμάχων, το κατάφεραν οι βομβαρδισμοί της ΡΑΦ: οι κάτοικοι των συνοικιών τρομοκρατήθηκαν, έφευγαν από τα σπίτια τους με συνέπεια να στερείται, να μένει χωρίς φαγητό ο ΕΛΑΣ. (Χαραλαμπίδης, 2014:185). Το ΕΑΜ και το ΚΚΕ, παρά τη μεγάλη τους ισχύ βρίσκονταν σε πολιτικό κενό σε σχέση με τα διεθνή τους στηρίγματα και μάλιστα σε ένα διεθνές περιβάλλον που άλλαζε η δομή του. (Λιάκος, 2019:275-279)

Οι Άγγλοι προβλήθηκαν ως σωτήρες της αστικής τάξης στο ενδεχόμενο επικράτησης του κομμουνισμού.. Είναι εκείνοι που προώθησαν τη δημιουργία μιας κυβέρνησης προερχόμενης από τα ερείπια της δικτατορίας Μεταξά, τη στιγμή που οι Γερμανοί προέλαυναν προς την Αθήνα, μιας κυβέρνησης πρόθυμης να συνεχίσει τον πόλεμο από το εξωτερικό και αφού την εκκαθάρισαν από τα χαρακτηριστικά της δικτατορίας από όπου προήλθε, τη μετέτρεψαν σε κυβέρνηση εθνικής ενότητας, τη συνόδευσαν και την εγκατέστησαν στην απελευθερωμένη Αθήνα. (Παπαστράτης 2013:41). Στις 21 Δεκεμβρίου ο Σκόμπυ μετά από συνάντηση με τον Μακ Μίλαν, ο οποίος του πρότεινε να κάνουν ειρήνη καθώς υπήρχε η ανάγκη να επιστρέψουν τα στρατεύματα στην Ιταλία, έγραψε στο ημερολόγιό του: «...αν ζητήσουμε να κάνουμε τώρα ειρήνη, τότε η υπόθεση θα έχει χαθεί οριστικά στην Ελλάδα και η χώρα θα υποταχθεί αναπόφευχτα στον κομμουνισμό. Για τη Βρετανία, την Αυτοκρατορία, για τον κόσμο ολόκληρο, πρέπει να φέρουμε σε νικηφόρο τέρμα αυτό που είχαμε αναλάβει». (Μωλ, 2023:121).

Η σύσκεψη των Χριστουγέννων του 1944 ανάμεσα στους Τσώρτσιλ- Ήντεν και πολιτικών κομμάτων με τη συμμετοχή και του ΕΑΜ, έδειξε ότι οι Άγγλοι αντιλαμβάνονταν τη μεταπολεμική Ευρώπη με όρους παλιούς, ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να επανέλθει στις προπολεμικές συνθήκες, σα να μην είχε συμβεί τίποτε ή σχεδόν τίποτε. Στα πλαίσια μιας τέτοιας λογικής θεωρούσαν ότι το ΕΑΜ ήταν απλά ένα αντιστασιακό κίνημα και ο ΕΛΑΣ μια ληστρική συμμορία. Τους αντιμοναρχικούς πολιτικούς που επέλεξαν για στήριξη της κυβέρνησης (Παπανδρέου, Σοφούλης, Πλαστήρας) τους αντιμετώπιζαν ως σύμβολα συμβιβασμού και συνδιαλλαγής και στην περίπτωση που δεν τελεσφορούσε ένας συμβιβασμός ο Τσώρτσιλ θεωρούσε ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να περιέλθει υπό καθεστώς συμμαχικής κηδεμονίας.(Λιάκος, 2019:273). Ο Αμερικανός δημοσιογράφος Ντρου Πήρσον υποστήριζε ότι η προσωπική εμπλοκή του Τσώρτσιλ δεν αφορούσε μόνο τη διαφύλαξη των βρετανικών συμφερόντων στην Ελλάδα, αλλά και προς όφελος των μεγάλων βρετανικών ιδιωτικών επιχειρήσεων ,που δρούσαν για δεκαετίες πριν τον πόλεμο, στη χώρα και με τις οποίες ο Τσώρτσιλ είχε οικονομικές συναλλαγές. (Χαραλαμπίδης, 2014:170, 171).

8. Ο ρόλος του Γ. Παπανδρέου στα Δεκεμβριανά

Ο Γεώργιος Παπανδρέου, από τους βασικούς πρωταγωνιστές των Δεκεμβριανών, είναι «παρών» στα περισσότερα δημοσιεύματα του ρεπορτάζ και ιδιαίτερα εκείνα που σχετίζονται με την αντικομμουνιστική του ρητορική. Στις 21/11/1947, πριν ξεκινήσει το αφήγημα για τις συγκρούσεις, προβάλλει τον «ορισμό» του ΕΑΜ, δια στόματος Παπανδρέου:

« Το ΕΑΜ είναι μία οργανωμένη ένοπλος μειοψηφία η οποία τρομοκρατεί την πλειοψηφία του ελληνικού λαού με σκοπόν την κατάκτηση της εξουσίας και επιβολήν απροκαλύπτου ή συγκεκαλυμμένης δικτατορίας».

Ο Παπανδρέου, με το πρόσχημα της εγκαθίδρυσης της δημοκρατίας μετά την απελευθέρωση, επιδίδεται, ήδη από το 1943 σε έναν άνευ προηγουμένου αντικομμουνισμό. Ενώ στις δημόσιες ομιλίες του στην Αθήνα διακήρυττε την πίστη του στη Λαοκρατία, διαδεδομένη θέση και σύνθημα του ΕΑΜ, ταυτόχρονα πρόβαλλε την άποψη ότι «ο ελληνικός λαός ήτο υπόδουλος, όχι μόνο εις την γερμανικήν αλλά και εις την εαμικήν -και δια να είμεθα κυριολεκτικότεροι- εις την κομμουνιστικήν τυρανίαν» και «αντιμετωπίσαμεν την κομμουνιστικήν στάσιν του Δεκεμβρίου ως δημοκράται». (Μητσοπούλου, 2014:121,122). Στο διάγγελμά του στις 3 Δεκεμβρίου 1944 , σχετικά με τον επερχόμενο εμφύλιο θεωρεί ότι «ολόκληρος η ευθύνη , ενώπιον της Ιστορίας και ενώπιον του Έθνους, βαρύνει την ηγεσίαν της Άκρας Αριστεράς»(Κούκουνας, 2021:69, 70).

Ο Γ. Παπανδρέου, από τον Ιούλιο του 1943, σε έκθεσή του προς το στρατηγείο της Μέσης Ανατολής, προς την ελληνική κυβέρνηση του Καΐρου και τη βρετανική κυβέρνηση έλεγε ότι «η ταυτότης των συμφερόντων της Αγγλίας και της Ελλάδος δια πρώτην φοράν εις την ιστορίαν των είναι απόλυτος». Ακόμα, στις 13 Ιουλίου 1944, λίγες εβδομάδες μετά τη Διάσκεψη του Λιβάνου, παρά το γεγονός ότι εξέφραζε την εθνική ενότητα, σε συνάντησή του με τον Πυρομάγλου (υπαρχηγό του ΕΔΕΣ) τον ρώτησε αν είναι σε θέση να διαλύσει τον ΕΛΑΣ και καθώς η απάντηση του Πυρομάγλου δεν τον ικανοποίησε, ξεκαθάρισε στον συνομιλητή του: «Τότε τον ΕΛΑΣ, θα τον διαλύσω με τους Άγγλους». {Πυρομάγλου,1947:122}. Στις 22 Σεπτεμβρίου 1944(όπως προκύπτει από το έργο του *Η απελευθέρωσις της Ελλάδος* , 1945:131) θορυβημένος από τη μεγάλη δύναμη του ΕΛΑΣ, έστειλε τηλεγράφημα στον Τσώρτσιλ: «Ενώπιον της διαμορφωθείσης κρίσιμου καταστάσεως τα πολιτικά μέσα προς αντιμετώπισίν της δεν είναι επαρκή. Μόνον η άμεσος παρουσία βρετανικών δυνάμεων εις την Ελλάδα και μέχρι των τουρκικών ακτών ημπορεί

να μεταβάλει την κατάσταση». Ο Παπανδρέου γνώριζε πολύ καλά ότι δεν ήταν δυνατό να στηριχτεί στον διασπασμένο πολιτικό κόσμο για να αντιμετωπίσει το ΕΑΜ. Στην κατάληξη του πολιτικού του προγράμματος άνοιγε την πόρτα για την επέμβαση των Άγγλων στα ελληνικά πράγματα:

« Να κοινολογηθεί προς αναθάρρησιν εις τον Ελληνικόν Λαόν ότι κατά την Απελευθέρωσιν η Ελλάς θα καταληφθεί υπό συμμαχικών στρατευμάτων, τα οποία θα εγγυηθούν την τάξιν και την ελευθερίαν, ώστε ο Λαός ν'αποφασίσει άνευ υλικής ή ψυχολογικής βίας και δια το Πόλιτευμα και δια το Κοινωνικόν Καθεστώς και δια την Κυβέρνησιν της αρεσκείας του. Εάν εξακολουθήσουν εκ μέρους των Συμμάχων τα ημίμετρα και οι ταλαντεύσεις, θα είναι μάταιον να επιχειρηθεί εις το μέλλον οιαδήποτε προσπάθεια. Η κατάσταση θα έχει γίνει ανεπανόρθωτος.». (Πετρόπουλος, 2014).

Ο αντικομμουνισμός του Γ. Παπανδρέου ήταν για τους Άγγλους η προϋπόθεση για την προώθησή του: επιλέχτηκε, την Άνοιξη του 1944, από τους Βρετανούς, γιατί ήταν ο εισηγητής ενός σχεδίου για την εξουδετέρωση του ΕΑΜ, το οποίο συμφωνούσε με τις εκτιμήσεις και τους στόχους τους. Σύμφωνα με το σχέδιο, σε πρώτη φάση θα εξουδετερώνονταν το ΕΑΜ με πολιτικούς ελιγμούς και σε δεύτερη φάση, όταν οι συνθήκες το επέτρεπαν, θα συντρίβονταν και στρατιωτικά. Εκείνη τη χρονική στιγμή «δεν αντιπροσώπευε απολύτως τίποτα! Παρουσιάστηκε σαν αρχηγός του ανύπαρκτου Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος. Δεν είχε καμμία εξουσιοδότηση από τα παλιά κόμματα» «Η παράνομη εφημερίδα της ΑΣΟ (Αντιφασιστική Στρατιωτική Οργάνωση που ιδρύθηκε τον Οκτώβρη 1941 από φαντάρους και αξιωματικούς της Μέσης Ανατολής) ο «αντιφασίστας», αποκάλυπτε ότι «είχε συνεργαστεί με το Γονατά και τον Ταβουλάρη στην ίδρυση των Ταγμάτων Ασφαλείας».(Αθανασιάδης, 1971:199-200).

Οι απόψεις του Γ. Παπανδρέου είχαν υιοθετηθεί από τους οικονομικούς και φιλοβασιλικούς κύκλους της Αθήνας οι οποίοι τον έφεραν σε επαφή με τις αγγλικές υπηρεσίες, ενώ η φυγάδευσή του στη Μέση Ανατολή οργανώθηκε από τον εκδότη του φιλοβασιλικού εντύπου *Ελληνικόν Αίμα* και τον βιομήχανο Ι. Θεοδωρακόπουλο, ενώ τον ακολουθούσε η φήμη ότι για το ταξίδι του φρόντισε και η κυβέρνηση Ι. Ράλλη, πράγμα που επιβεβαιώθηκε αργότερα κατά τις δίκες των δωσιλόγων.(Αθανασιάδης, 1971:198). Το πολιτικό του μέλλον μετά την απελευθέρωση εξαρτιόταν από την ικανότητά του να επιτύχει μια μεταπολεμική πολιτική ομαλότητα, την οποία επεδίωξε με την εφαρμογή μιας πολιτικής Εθνικής Ενότητας, στην οποία θα συμπεριλαμβάνονταν το ΕΑΜ και το ΚΚΕ. Από τη μια ήταν υπέρ της λογικής των μετώπων και από την άλλη είχε κριτική στάση στην «πλάνη»

του Σοφούλη ότι ο κομμουνισμός θα αντιμετωπιζόταν με «πολιτικά μέσα, αμνηστία, ισοπολιτεία και αναίμακτη ειρήνη»(Παπαδημητρίου, 2024:79-80).

Στις διαπραγματεύσεις, πριν την έναρξη της σύγκρουσης, ο Παπανδρέου, ενώ καταρχήν δεχόταν τις προτάσεις του ΕΑΜ για τη διάλυση όλων των στρατιωτικών δυνάμεων της χώρας ή τη συγκρότηση τμήματος ενιαίου εθνικού στρατού που θα αποτελείτο από την «Ορεινή Ταξιαρχία», τον «Ιερό Λόχο», τμήματα του ΕΔΕΣ και μια ταξιαρχία του ΕΛΑΣ «ίση προς το άθροισμα των άνω δυνάμεων και με ίσον οπλισμόν», στη συνέχεια αρνιόταν τη λύση αυτή με το επιχείρημα ότι διαφωνούσαν οι Άγγλοι. Στις 28 Νοεμβρίου 1944, ανακοίνωσε ένα «πειραγμένο» κείμενο ως δήθεν συμφωνία με το ΕΑΜ για τον αφοπλισμό του λαϊκού κινήματος. (Πετρόπουλος, 2014). Ένας άλλος πολιτικός, ο Γ. Καφαντάρης, στη σύσκεψη των παρατάξεων, στις 26/12/1944, όταν ο Τσώρτσιλ ήρθε στην Αθήνα, είπε «Αν ο κ. Παπανδρέου ενόμιζε ότι έπρεπε να οδηγηθούμε σε σύρραξη θα όφειλε να διαλέξει άλλες αφορμές και όχι το ζήτημα των 2000 πραιτοριανών(, όταν μάλιστα είχε δεχτεί την διάλυσή τους και κατόπι υπαναχώρησε» (Ρούσος, 1986:367). Στην κατάθεσή του στη δίκη των κατοχικών κυβερνήσεων δήλωσε πως οι ένοπλες ανταρτικές δυνάμεις και κυρίως το ΕΑΜ ήταν υπεύθυνες για την άσκηση τρομοκρατίας στην ύπαιθρο, με συνέπεια να αυξηθούν οι προσχωρήσεις στα Τάγματα Ασφαλείας. Για τα τελευταία, αρνείται ότι δημιουργήθηκαν προς στήριξη και εξυπηρέτηση των Γερμανών και ότι απλά η τακτική τους ήταν λανθασμένη, διότι επέλεξαν να αντιμετωπίσουν τον κομμουνισμό σε μια περίοδο που η ΕΣΣΔ ως ο κρατικός φορέας του, συμμετείχε στον πόλεμο με τον Άξονα. Σε κάθε περίπτωση αρνείται να χαρακτηρίσει τη δράση τους προδοτική. Η παρουσία των Ταγμάτων Ασφαλείας στα Δεκεμβριανά εξηγείται ως «η τελική πράξη της σύγκρουσης εθνικοφρόνων και κομμουνιστών» και ότι «εξανγκάστηκαν» να συμμαχήσουν με τους Γερμανούς στην τελευταία φάση της Κατοχής»(Καλύβας-Μαραντζίδης, 2016:216, 217).

Είναι αξιομνημόνευτη η περίφημη αποστροφή του Γεωργίου Παπανδρέου στο Λίβανο:
«Κόλασις είναι σήμερον η κατάσταση της Πατρίδας μας. Σφάζουν οι Γερμανοί. Σφάζουν τα Τάγματα Ασφαλείας. Σφάζουν και οι Αντάρται. Σφάζουν και καίουν. Η ευθύνη του ΕΑΜ είναι ότι δεν απέβλεψε μόνον εις τον απελευθερωτικόν αγώνα, αλλά ηθέλησε να προετοιμάση την μεταπολεμικήν δυναμικήν του επικράτησιν. Με την τρομοκρατικήν αυτήν δράσιν του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ εδημιουργήθη δυστυχώς, το ψυχολογικόν κλίμα, το οποίον επέτρεψεν εις τους Γερμανούς να επιτύχουν εις το τρίτον έτος της δουλείας ό,τι δεν είχαν κατορθώσει κατά τα δύο πρώτα έτη-την κατασκευήν των Ταγμάτων Ασφαλείας».(Παναγιωτίδης, 2020:391).

Στα πλαίσια αυτά, ζητούσε η εγκατάστασή του στην Αθήνα να περιφρουρηθεί με απόβαση συμμαχικών στρατευμάτων, πράγμα που είχαν προαποφασίσει οι Βρετανοί με την ανοχή των Αμερικανών και την μη εμπλοκή των Σοβιετικών.(Λιάκος, 2019:267).

Σε άρθρο του στην *Καθημερινή* ο Παπανδρέου τον Μάρτιο του 1948, έφτασε στο σημείο να πει:

«Το συμπέρασμα είναι ότι ο Δεκέμβριος μπορεί να θεωρηθεί «δώρον του Υψίστου...Και δια να ευρεθούν εδώ οι βρετανοί, οι οποίοι ήσαν απαραίτητοι δια την Νίκην, έπρεπε προηγουμένως να είχε υπογραφή το σύμφωνο της Καζέρτας. Και δια να γίνη η Στάσις το 'δώρον του Υψίστου', έπρεπε προηγουμένως να επιμείνω στην αποστράτευσιν του ΕΛΑΣ και να θέσω το ΚΚΕ ενώπιον του διλήμματος ή να αποδεχθή ειρηνικώς τον αφοπλισμόν του ή να επιχειρήση την Στάσιν υπό συνθήκας όμως πλέον, αι οποίαι οδηγούν εις την συντριβήν του...Αυτή είναι η ιστορική αλήθεια».(Πετρόπουλος,2014)

Ο Θ. Τσάτσος παρουσιάζει τον Γ. Παπανδρέου ως μετριοπαθή και εγκρατή, κυρίως έκατηγορία που του απευθύνει το ΚΚΕ πως επεδίωκε την εμφύλια σύγκρουση.(Παναγιωτίδης,2020:391-393).).

Έχει ενδιαφέρον η άποψη του Θεοτοκά για τον Παπανδρέου, καθώς τη δεκαετία του 1940 αναπτύχθηκε ένας προσωπικός δεσμός μεταξύ των δύο ανδρών. Ο Θεοτοκάς θεωρούσε ότι ο Γ. Παπανδρέου ήταν μια χαρισματική προσωπικότητα που μπορούσε να προσφέρει ένα πραγματικό όραμα για το ναντι του Λαϊκού κόμματος των Φιλελευθέρων που ήθελαν λιγότερη υποχωρητικότητα απέναντι στους κομμουνιστές και τον υπερασπίζεται μέλλον της Ελλάδας. Μέσα στη δεκαετία αυτή επεξεργάζεται την ιδεολογία ενός νέου κομματικού φορέα υπό την ηγεσία του Παπανδρέου, του Δημοκρατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος (ΔΣΚ).Στο κείμενο αυτό αποκρούεται η επιστροφή της βασιλείας και προτείνεται η προεδρική δημοκρατία στα πρότυπα των ΗΠΑ. Το Φθινόπωρο του 1944 σε κείμενό του στην *Καθημερινή* περιγράφει τον «τύπο Παπανδρέου» που διέπεται από πολιτικές αντιλήψεις και ιδανικά που αποτελούν, στην ουσία, τις προσωπικές απόψεις του ίδιου του Θεοτοκά.(Κουρκουβέλας,20132:80-86). Ο Θεοτοκάς όριζε τον «τύπο» του Παπανδρέου με κριτήρια αισθητικής και ψυχολογίας και οπωσδήποτε όχι κοινωνικά. (Χατζιωσήφ, 2013:87).Πίστευε στο Κέντρο, ως ένα πολιτικό χώρο με τη δική του ιδεολογία, που εμφορούνταν από τις ιδέες της δημοκρατίας και του σεβασμού της ανθρώπινης προσωπικότητας, με εθνικό και κοινωνικό χαρακτήρα, υπέρ του δημοτικισμού και της αναβάθμισης του θεσμού της οικογένειας , ενώ ήταν αντίθετο προς τους ολοκληρωτισμούς της Δεξιάς ή της Αριστεράς.(Παπαδημητρίου, 2024:85)

Για πολλά χρόνια μέχρι την εποχή του ανένδοτου αγώνα επανερχόταν σε αυτόν που ο ίδιος εκτιμούσε ως προσωπικό του άθλο, την απαλλαγή της Ελλάδας από τους κομμουνιστές. Θεωρούσε ότι ο αγώνας που έδινε η γενιά του ήταν «πάλη του Έθνους με τον κομμουνισμό» (Μητσοπούλου, 2014:127). Κατήγγειλε εκτός από τον κομμουνισμό και τους συνοδοιπόρους του καθώς και τα παλαιά κόμματα ότι βρήκαν τον κομμουνισμό ηττημένο, συντετριμμένο εξαιτίας της δικής του πολιτικής και του έδωσαν ζωή λόγω της αναξιοτήτάς τους. (Παπαδημητρίου, 2024:85). Είναι γνωστό το επεισόδιο, όπου το βράδυ της 4^{ης} Δεκεμβρίου, κλεισμένος στο ξενοδοχείο Μ. Βρετάνια υπέβαλε την παραίτησή του στον Βρετανό πρεσβευτή Λίπερ. Την επομένη ο Τσώρτσιλ απέτρεψε τη λύση αυτή με τηλεγράφημά του προς τον Λίπερ.

«Πρέπει», έλεγε το τηλεγράφημα, «να υποχρεώσετε τον Παπανδρέου να κάνει το καθήκον του... Αν παραιτηθεί, φυλακίστε τον έως ότου συνέλθει, όταν πια θα έχουν τελειώσει οι μάχες.... Έχει περάσει ο καιρός που οποιαδήποτε ομάδα Ελλήνων πολιτικών θα μπορούσε να επηρεάσει αυτή την εξέγερση του όχλου. Η μόνη του ελπίδα είναι να βγει απ' αυτή την κατάσταση, τασσόμενος ανεπιφύλακτα στο πλευρό μας».

Να τι χρειάζεται για να ανακηρυχθεί κάποιος σε Γέρο της Δημοκρατίας». (Πετρόπουλος,, 2014)

9. Η διεθνής διάσταση των Δεκεμβριανών

Τα Δεκεμβριανά κατέχουν κεντρική θέση στη σύγχρονη ελληνική ιστορία. Για τη Δεξιά τα Δεκεμβριανά ήταν η «επανάσταση» του ΕΑΜ και του ΚΚΕ με στόχο την κατάληψη της εξουσίας,

«Ο Θεός της Ελλάδας την προστάτευσε ... από την σλαβοκομμουνιστικήν επίθεσιν κατά της πρωτεύουσας της Ελλάδος» (Η Βραδυνή 3/2/1948).

«Η μάχη των Δεκεμβριανών «είναι από τις σημαντικότερες της παγκόσμιας ιστορίας διότι η έκβασις αυτής υπέρ των ερυθρών θα είχε κοσμοϊστορικά συνεπείας» (Η Βραδυνή 5/12/1947) και στο ίδιο φύλλο:

«Η σημασία της εκβάσεως της μάχης αυτής είναι εντελώς ίση με τη μάχη του Μάρνη το 1914, με τη μάχη του Ελ Αλαμέϊν του 1943, με την εισβολήν εις τας μάχας της Νορμανδίας του 1944 που έκαναν οι Αγγλοαμερικανοί» (Η Βραδυνή, 3/2/1948).

Ο Σκόμπυ, στο ημερολόγιό του αναφέρει ότι ένας στρατιωτικός ηγέτης του δήλωσε: «Η Μάχη της Αθήνας πρέπει να θεωρηθεί από τους ιστορικούς σαν μία από τις σπουδαιότερες ολόκληρου του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου» (Μώλ, 2023:5)

Για την Αριστερά, η Κατοχή, τα Δεκεμβριανά και ο Εμφύλιος αποτελούν την καταγραφή των αγώνων του Ελληνικού λαού να μην επιτραπεί η επιδίωξη του βασιλιά και της Δεξιάς να διατηρηθούν στην εξουσία με την αξιοποίηση της στρατιωτικής δύναμης ξένων δυνάμεων για την εξόντωση του μαζικού αντιστασιακού κινήματος και την υπονόμευση της εθνικής ανεξαρτησίας. Ο Σιάντος, τον Απρίλιο του 1945, αναφερόμενος στη διεθνή σημασία που είχε η σύγκρουση του Δεκέμβρη έγραψε: «Η μάχη της Αθήνας έθεσε το μεταπολεμικό πρόβλημα μέσα και έξω από την Ελλάδα, βοήθησε τον αντιφασιστικό αγώνα στα γειτονικά και σ' όλα τα άλλα κράτη. Έκαμε το κίνημά μας περίφημο σε όλο τον κόσμο του εξωτερικού. Ο Τσώρτσιλ δεν μπορεί να είναι περήφανος για 'κείνο που πέτυχε στην Ελλάδα.» (Το ΚΚΕ: Επίσημα Κείμενα, τ.5 1940-1945).

Η διεθνής διάσταση των Δεκεμβριανών συνδέεται με τις πολιτικές επιλογές των Άγγλων ιμπεριαλιστών πριν και κατά τη διάρκεια των μαχών, επιλογές που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο ξέσπασμα των συγκρούσεων, οι οποίες δοκίμαζαν σοβαρά το κύρος της βρετανικής κυβέρνησης και προσωπικά του Άγγλου πρωθυπουργού. (Χαραλαμπίδης, 2017:127, 128). Τα κινήματα Αντίστασης όλης της Ευρώπης, οι δημοκρατικές δυνάμεις όλου του κόσμου, ακόμα και οι συμπατριώτες του Τσώρτσιλ κατάλαβαν τη βαθύτερη σημασία της σύγκρουσης του Δεκέμβρη. Οι Γάλλοι κομμουνιστές εκφράσανε την

αλληλεγγύη τους στους αγώνες του ελληνικού λαού με απόφαση του Κομμουνιστικού Κόμματος Γαλλίας, στις 11 Δεκεμβρίου 1945, ενώ άρθρο του κομμουνιστή ηγέτη Μαρσέλ Κασέν δημοσιεύτηκε στις 11 Δεκεμβρίου 1944 στην Ουμανιτέ με τίτλο «Κάτω τις λόγχες από τον ελληνικό λαό». Οι Έλληνες του Παρισιού με ανακοίνωσή τους έκαναν έκκληση «Να σταματήσει το ματοκύλισμα», ενώ σε εκπομπή του Γαλλικού Ραδιοφωνικού Σταθμού μεταδόθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 1944 το μήνυμα: «Δεν υπάρχει ένας ελεύθερος άνθρωπος στον κόσμο που να μην ένοιωσε να ραγίζεται η καρδιά του, όταν άκουσε, ότι Αγγλικά όπλα χτυπούν τις δυνάμεις Αντίστασης της Ελλάδας». (Πετρόπουλος, 2023:33,84).

Μια οπτική της βρετανικής ιστοριογραφικής παραγωγής, θεωρεί ότι τα Δεκεμβριανά ήταν ένα πρώιμο επεισόδιο του Ψυχρού Πολέμου, καθώς εστιάζει στην εκτίμηση περί σοβιετικού επεκτατισμού στα Βαλκάνια, στην παρουσίαση του ΕΑΜ ως «πιστού υπηρέτη» των στόχων της ΕΣΣΔ παραβλέποντας εντελώς τις ελληνικές προπολεμικές πολιτικές εξελίξεις και την κοινωνική ευρύτητα που απέκτησε το εαμικό κίνημα κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Έτσι, προβάλλεται ως κύριος στόχος της βρετανικής επέμβασης στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας η διαφύλαξη της Δημοκρατίας μέσω της ακύρωσης ενός υποτιθέμενου κομμουνιστικού πραξικοπήματος από το ΕΑΜ. (Χαραλαμπίδης, 2017:128). Με την έναρξη των Δεκεμβριανών, η εικόνα της αστικής πολιτικής ελίτ ήταν οικτρή: «ανέθεσε» τη διεξαγωγή των στρατιωτικών επιχειρήσεων στους Άγγλους και έκανε ότι μπορούσε για να μη προχωρήσει η εκκαθάριση της χώρας και του κρατικού μηχανισμού από τους δωσίλογους, τους συνεργάτες των Γερμανών και τις ακροδεξιές φασιστικές οργανώσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην πορεία των συγκρούσεων, όλες οι διαπραγματευτικές προσπάθειες είχαν να κάνουν με την απευθείας επαφή των εκπροσώπων του ΕΑΜ με το στρατηγό Σκόμπυ.

Για τη βρετανική κυβέρνηση ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπιζε σε σχέση με τα γεγονότα του Δεκέμβρη και τη δράση των βρετανικών στρατευμάτων ήταν η απήχηση που είχαν στο εξωτερικό τα Δεκεμβριανά και η διαμόρφωση της διεθνούς εικόνας της. Ήταν σοβαρό πλήγμα για το κύρος της οι ανταποκρίσεις δημοσιογράφων από τις μεγαλύτερες εφημερίδες, ραδιόφωνα, ακόμα και από το BBC και περιοδικά διεθνούς εμβέλειας, που βρίσκονταν στην Αθήνα για να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις των συγκρούσεων: στα κείμενά τους αμφισβητούσαν τις «αγαθές» προθέσεις των Άγγλων. Στα Δεκεμβριανά το αποκορύφωμα ήταν η διαρροή του τηλεγραφήματος που αναφέρονταν στις «βάνανυες και κτηνώδεις» εντολές του βρετανού πρωθυπουργού προς τον Σκόμπυ, στον

οποίο ανέθετε το καθήκον να αντιμετωπίσει την Αθήνα ως μια «κατακτημένη πόλη». (Πετρόπουλος, 2023:30-32)

Πολλά ήταν τα δημοσιεύματα στη διάρκεια των Δεκεμβριανών για τη δράση των Άγγλων, στα οποία ο ρόλος των Άγγλων δεν παρουσιαζόταν ως εγγυητών της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Οι ανταποκρίσεις αυτές των απεσταλμένων δημοσιογράφων απείλησαν τη συνοχή της κυβέρνησης Τσώρτσιλ, η οποία κατά τη συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων για τα γεγονότα στην Ελλάδα, πήρε ψήφο εμπιστοσύνης με 279 ψήφους επί συνόλου 600 βουλευτών. (Πετρόπουλος, 2023:33-35). Στην ελληνική εκπομπή του BBC, ο εκφωνητής είπε: «Το ζήτημα δεν θα πρέπει να θεωρηθεί λήξαν μετά την ψήφο εμπιστοσύνης. Υπεράνω της βρετανικής κυβέρνησης ίσταται ο βρετανικός λαός που στις επόμενες εκλογές θα δείξει την πραγματική του θέληση». Ο πρεσβευτής Λίπερ εξέφρασε την ελπίδα ότι «δεν θα υπήρχε επανάληψη τέτοιων ατυχών σχολίων από το BBC.» (Οικονομίδης, 2010:52). Ο Τσώρτσιλ υπερασπιζόμενος τις πολιτικές του επιλογές, απαξιώνει το «εγκληματικό ΕΑΜ» αρνούμενος ακόμα και τον αντιστασιακό του χαρακτήρα με αποτέλεσμα να καταφέρει τελικά τη μεταστροφή της βρετανικής κοινής γνώμης σχετικά με το ελληνικό ζήτημα και το χαρακτήρα της βρετανικής επέμβασης στην Αθήνα. (Χαραλαμπίδης, 2017:138-145).

Το κυνήγι της είδησης και η αδυναμία ελέγχου των δημοσιογράφων προκαλούσαν προβλήματα και στη στρατιωτική διοίκηση των Βρετανών. Όπως αναφέρει ο αντισυνταγματάρχης Μπάυφορντ-Τζόουνς οι ξένοι ανταποκριτές έβρισκαν άνεργους Έλληνες δημοσιογράφους, οι οποίοι αντλούσαν πληροφορίες μέσω των επαφών που είχαν με την εαμική πλευρά, με συνέπεια ο διεθνής τύπος να έχει μια υπηρεσία πληροφοριών πολύ καλύτερη αυτής του βρετανικού στρατού. Ο Σκόμπυ εξέδωσε διαταγή που απαγόρευε την κίνηση των δημοσιογράφων στις συνοικίες που κατείχε ο ΕΛΑΣ, ιδιαίτερα μετά από βρετανικούς βομβαρδισμούς και τις φήμες που κυκλοφορούσαν ότι οι νεκροί από τον άμαχο πληθυσμό ήταν αρκετές εκατοντάδες. Η απαγόρευση αυτή εξόργισε τους Αμερικανούς δημοσιογράφους και προκάλεσε την έκδοση ανακοίνωσης εκ μέρους της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ, η οποία κατήγγειλε την προσπάθεια των Βρετανών να ελέγξουν τη δραστηριότητα των δημοσιογράφων. Όσο περνούσαν οι μέρες και δυνάμωνε η σύγκρουση του Δεκέμβρη τόσο δυνάμωνε και η κριτική διάθεση στην Αγγλία και σε άλλες χώρες του κόσμου για τη βρετανική πολιτική και δράση στην Ελλάδα, που έπαιρνε διαστάσεις μιας δυναμικής και μεγάλης ένοπλης επέμβασης, καθώς σημαντικές στρατιωτικές δυνάμεις αποσπάστηκαν από τα πεδία του παγκόσμιου πολέμου και μεταφέρονταν στην Ελλάδα για να ενισχύσουν το αντιαμικό μέτωπο και να αλλάξουν το

συσχετισμό δυνάμεων σε βάρος του ΕΛΑΣ και να καμφθεί η αντίστασή του. (Χαραλαμπίδης, 2014:169-170)

Τα δημοσιεύματα για τα Δεκεμβριανά δημιούργησαν αρνητικό κλίμα στη διεθνή κοινή γνώμη που επέδρασε και στις αμερικανοβρετανικές διπλωματικές σχέσεις. Ο Αμερικανός υπουργός εξωτερικών Ε. Στεττίνιους, άσκησε έντονη κριτική για τη βρετανική επέμβαση στην Αθήνα, καθώς αυτή ήταν αντίθετη με τη συμφωνημένη αρχή με τη χάρτα του Ατλαντικού «να αφεθούν οι απελευθερωμένες χώρες να επιλύσουν τα κυβερνητικά τους προβλήματα χωρίς επιρροές από το εξωτερικό» .(Χαραλαμπίδης, 2014:169)». Στις 3 Δεκεμβρίου ο Ριζοσπάστης δημοσίευσε δηλώσεις του υπουργού εξωτερικών των ΗΠΑ με τίτλο «Η Αμερική καταδικάζει οποιαδήποτε επέμβαση στα εσωτερικά μας». Κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου οι αμερικανικές ειδικές υπηρεσίες του OSS (Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών) και του OWI (Γραφείο Πολεμικής Ενημέρωσης) άρχισαν να δικτυώνονται στις περιοχές της Εγγύς και Μέσης Ανατολής, πράγμα που ενοχλούσε τους Άγγλους καθώς θεωρούσαν τις περιοχές αυτές δικό τους χώρο επιρροής και γιαυτό δημιουργούσαν δυσκολίες και προβλήματα στις ασύρματες επικοινωνίες του OSS, ο αρχηγός του οποίου τόνιζε ότι ο σκοπός της υπηρεσίας του «είναι διαφορετικός από εκείνον των Βρετανών» και συνιστούσε να μην συναινούν στις «πολιτικές τους αποφάσεις» που αφορούσαν στο ελληνικό ζήτημα. Στις 7 Δεκεμβρίου ο βρετανός υπουργός Χ. Μακμίλαν σημείωσε στο ημερολόγιό του ότι «τα νέα από την Ελλάδα είναι πολύ άσχημα. Η Ελλάδα έχει μια επανάσταση και η Ιταλία είναι χωρίς κυβέρνηση. Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε εγκαταλειφθεί από τον Αμερικανό μας σύμμαχο»(Οικονομίδης, 2010: 35). Στις 18 Ιανουαρίου ο Τσώρτσιλ, στη Βουλή των Κοινοτήτων , αποκάλεσε «εχθρική» τη στάση ορισμένων Αμερικανικών εφημερίδων απέναντι στο ελληνικό ζήτημα και αποδοκίμαζε τις «κατηφείς εκθέσεις», που έκαναν ορισμένοι από τους «πιο τιμημένους της εποχής και υπεύθυνους ανταποκριτές» της Αγγλίας, ενώ επικαλέστηκε την άποψη του Βρετανού πρεσβευτή Λίπερ στην Αθήνα που του είπε ότι «Οι περισσότεροι από τους ανταποκριτές που βρίσκονται εδώ, έχουν παραπλανήσει την κοινή γνώμη, σχετικά με το τι έχει συμβεί».(Πετρόπουλος,2023:74).

Τα Δεκεμβριανά αποτέλεσαν «παραφωνία» σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το «αγκάθι» στην πορεία ανασυγκρότησης όλης της Ευρώπης, ενώ οι Αμερικανοί αξιωματούχοι κατανοούσαν ότι δεν ήταν μια τελευταία πράξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά ένα από τα πρώτα επεισόδια ενός νέου πολέμου που έμεινε στην ιστορία ως Ψυχρός Πόλεμος (Χαραλαμπίδης, 2017:145)

10. Η ομηρία και οι προσλήψεις της

«Η τραγωδία της ομηρίας-Από της Μάνδρας μέχρι του Γαλαξειδίου γυμνοί και ανυπόδητοι»(*Η Βραδυνή*, 2/3/1948),

«Πολυήμεροι πορείαι εις τον Παρνασσόν και την Γκιώναν μέσα στην παγωνιά του Ιανουαρίου»(*Η Βραδυνή*, 3/3/1948),

«Στις 22 Δεκεμβρίου 1944 νέα ποεία βασάνων και περιπετειών από το Ψυχικό έως τας Θήβας», «Αφάντασται αι περιπέτειαι και τα βασανιστήρια των ομήρων» (*Η Βραδυνή*, 5/3/1948).

« Το αφάνταστον μαρτύριόν μας...ξεκινάμε πρωϊ-πρωϊ, περπατάμε όλη την ημέρα και τη νύχτα...οι ελασίτες που μας συνόδευαν μας εξανάγκαζαν να τους δώσουμε τα παπούτσια μας...περιμέναμε το τέλος μας...αγωνιζόμαστε να βασταχτούμε στη ζωή...».(*Η Βραδυνή* 7/3/1948).

Ο Τσώρτσιλ, στις 5 Δεκέμβρη, σε τηλεγράφημά του προς τον Σκόμπυ, τον προτρέπει να λάβει τα αναγκαία μέτρα για τον αυστηρό έλεγχο των δρόμων και να συλλάβει, να «μαντρώσει» (ο ακριβής όρος στο τηλεγράφημα) οποιουσδήποτε ταραξίες. Την επομένη, ο Σκόμπυ, ανακοίνωσε ότι όσοι οπλοφορούσαν και ήταν ντυμένοι με πολιτική περιβολή, θα αφοπλίζονταν και θα συλλαμβάνονταν ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στις μάχες. Έως τις 9/12 είχαν συλληφθεί 900 ελασίτες, από τους οποίους το 90% έφερε πολιτική περιβολή. Στις αρχές Ιανουαρίου 1945, οι Άγγλοι έκαναν εκτεταμένες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις και μεγάλης κλίμακας συλλήψεις, οι οποίες συνεχίστηκαν και μετά την υπογραφή της εκεχειρίας. Οι συλλήψεις έγιναν από τους Βρετανούς κατά τη διάρκεια των μαχών από σπίτι σε σπίτι, ονομάστηκαν «αιχμάλωτοι» ενώ στην πραγματικότητα ήταν όμηροι, οι οποίοι μεταφέρονταν σε υπερπόντιους προορισμούς με την αιτιολογία ότι εκεί θα είχαν καλύτερες συνθήκες στέγασης και τροφής. Στις 11 Ιανουαρίου 1945, όταν υπογράφηκε η ανακωχή, κρατούμενοι των Βρετανών, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, ήταν περίπου 5600 άνδρες και 1100 γυναίκες στην Αθήνα και 8200 άνδρες στην Αίγυπτο, στην Ελ Ντάμπα.(Κανελλόπουλος,2020:579-581))

Ανάμεσα στους χιλιάδες συλληφθέντες από τους Άγγλους υπήρχαν και άτομα που δεν είχαν σχέση με τις συγκρούσεις του Δεκέμβρη καθώς και με τις εαμικές οργανώσεις. Αυτούς τους «αιχμαλώτους», όπως τους αποκαλούσαν οι Άγγλοι αντί για ομήρους, τους οδηγούσαν, τελικά, σε στρατόπεδα στην Ελ Ντάμπα της Αιγύπτου. Ο ηθοποιός Μίμης Φωτόπουλος, όμηρος των Άγγλων στην Ελ Ντάμπα αναρωτιέται: «Πώς είναι δυνατό,

Έλληνες να παραδώσουνε οχτώ χιλιάδες ανθρώπους, τάλαιπωρημένους από τη Γερμανική πείνα και το θάνατο, ομήρους σε...ξένους. Γιατί οι Εγγλέζοι ξένοι είναι. Σήμερα είναι σύμμαχοι, αύριο θα είναι εχθροί... Από τα μακρινά κλουβιά ακουγόντουσαν επαναστατικά τραγούδια που ενοχλούσαν τρομερά τους Εγγλέζους. Ήταν η μοναδική εκδίκησή μας. (Φωτόπουλος, 1980:79, 82).

Ο ΕΛΑΣ σε απάντηση στις μαζικές συλλήψεις των Γερμανών και των Σωμάτων Ασφαλείας, από τις 20 Δεκεμβρίου εφάρμοσε το μέτρο της ομηρίας με τη σύλληψη χιλιάδων πολιτών και την απομάκρυνσή τους σε μεγάλες αποστάσεις έξω από την Αθήνα. (Χαραλαμπίδης, 2014:311). Υπήρξαν τόσο ιδιόχειρες όσο και καθ' υπαγόρευση καταθέσεις, που συλλέχτηκαν από ερυθροσταυρίτισσες με τη μορφή συνέντευξης, που μιλούν για «απάνθρωπες» συμπεριφορές των «κουρελήδων» ελασιτών, για εκτελέσεις των βραδυπορούντων, για «φρικαλεότητες», για «ανεκδιήγητα μαρτύρια». Παρόλα αυτά σε καμία κατάθεση δεν συναντάται η αξίωση για την άμεση και παραδειγματική τιμωρία του θύτη, όπως ίσως θα ανέμενε κάποιος, ενώ σε κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις ανέφεραν «τη σχετικά καλή συμπεριφορά από ορισμένους συνοδούς. (Κάραμποτ-Πατρικίου, 2017:213).

Η σύλληψη ομήρων από την Πολιτοφυλακή σε συνδυασμό με τις εκτελέσεις και την «ανακάλυψη» ομαδικών τάφων στις συνοικίες του Περιστεριού και της Κυψέλης αποτέλεσε ένα από τα κύρια στηρίγματα της αντικομμουνιστικής προπαγάνδας. Η πρόσληψη της ομηρίας ως το «τραγικότερο και αγριότερο» συμβάν την εποχή αυτή κυριαρχεί στα δημοσιεύματα του αθηναϊκού Τύπου. (Κάραμποτ-Πατρικίου: 2017:212). Η σύλληψη και η απαγωγή ομήρων εκπορεύονταν από σχετική απόφαση της ηγεσίας του ΚΚΕ, έγινε οργανωμένα και έτσι δεν εμπίπτει στην κατηγορία των προσωπικών υπερβασιών και των αντεκδικήσεων. Ανάμεσα σε άλλους υπήρξαν και στρατιωτικοί, επιχειρηματίες, επιστήμονες και καλλιτέχνες αλλά και τροτσκιστές με κριτήριο την ταξική τους θέση, τις απόψεις τους και όχι τη δράση τους (Χατζηιωσήφ, 2007:387). Η απόφαση για την ομηρία, κατά την άποψη της Νισυρίου-Ζεύγου είχε ληφθεί το πρώτο δεκαήμερο του Δεκεμβρίου, ενώ σύμφωνα με τον Σπύρο Κωτσάκη, η απόφαση πάρθηκε από την Κεντρική Επιτροπή του ΕΛΑΣ στα τέλη του δεύτερου δεκαήμερου του ίδιου μήνα. (Κωτσάκης, 1986:331, 332).

Ο ισχυρισμός του ΕΑΜ ότι η ομηρία αποτελούσε απάντηση στις μαζικές συλλήψεις που διενεργούσαν οι Βρετανοί και τα Σώματα Ασφαλείας είναι μάλλον μονοδιάστατος. Συγκαλύπτει μια σκοτεινή πλευρά πρακτικών, που συνήθως, εφαρμόζονται σε

εμφυλιοπολεμικές συγκρούσεις: την καταγραφή πληροφοριών σχετικά με τους πραγματικούς αλλά και τους εν δυνάμει αντίπαλους. Ο αγωνιστής της Αντίστασης Βασίλης Μπαρτζιώτας, θεωρεί ότι ήταν αναγκαία για την «αυτο-υπεράσπιση του λαού», ότι ήταν άδικοι όσοι επέκριναν το μέτρο της ομηρίας γιατί ξεχνούν «κάτω από ποιες συνθήκες πάρθηκε και δίνοντας συγχωροχάρτι στον Σκόμπυ, που έπιασε δεκάδες χιλιάδες δικούς μας ομήρους...Το μέτρο της ομηρίας, όσο κι αν είναι σκληρό, ήταν απαραίτητο». (Μπαρτζιώτας, 1979:402).

Εντελώς διαφορετική άποψη εκφράζει ο Γρηγόρης Φαράκος, ο οποίος ασκεί κριτική στους πρωταγωνιστές εκείνης της περιόδου και επισημαίνει τις βιαιοπραγίες, τις διώξεις των αγωνιστών της Αντίστασης από τους αντιπάλους τους, τους βρετανικούς αεροπορικούς βομβαρδισμούς και πολυβολισμούς εναντίον των αμάχων. Τονίζει ότι οι Βρετανοί ήταν εκείνοι που ξεκίνησαν τις συλλήψεις ομήρων, όμως η «απάντηση» του ΕΛΑΣ δεν μπορούσε να είναι η ίδια με αυτή των αντιπάλων του, καθώς δεν είχε καμία σχέση με το χαρακτήρα του αγώνα που έδινε και δεν μπορεί «επομένως, από καμία άποψη, να δικαιολογηθεί το μέτρο της ομηρίας... γιατί αμαύρωνε το μεγαλείο και την ηθική του διάστασης».(Φαράκος, 1994:63) και καταλήγει: «ένα λαϊκό κίνημα που προσβλέπει σε ένα καλύτερο μέλλον μπορεί και πρέπει όταν ηττάται, να αποδεικνύει την ηθική του, τουλάχιστον, υπεροχή».(Φαράκος, 2010 :60) Μια άλλη προσέγγιση του ζητήματος είναι αυτή του Χρήστου Χατζιωσήφ που θεωρεί ότι το μέτρο της ομηρίας υπήρξε η χειρότερη έκφραση της σταλινικής νοοτροπίας στο ΚΚΕ καθώς υλοποιήθηκε με απόφαση της ηγεσίας του και έδρασε καταλυτικά «στη μνήμη και την προπαγάνδα του αστικού κόσμου». (Χατζιωσήφ, 2007: 387)

Στις 28 Δεκεμβρίου η Κεντρική Επιτροπή του ΕΑΜ απευθύνθηκε στον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και του ζητούσε να μεσολαβήσει για να τεθεί ένα τέλος στις ομαδικές συλλήψεις και από τις δύο πλευρές. Καθώς ο ΕΛΑΣ δεν μπορούσε να συντηρήσει τόσο μεγάλο αριθμό ομήρων, οδηγήθηκε στη μονομερή απόλυσή τους με εξαίρεση τους δωσίλογους που είχαν συλληφθεί στις φυλακές Αβέρωφ. Παράλληλα, κατηγορήσε τον Τσώρτσιλ ότι ενώ γνώριζε τη μονομερή απόλυση των ομήρων συνέχιζε να συκοφαντεί στο βρετανικό κοινοβούλιο το ΕΑΜ, ενώ σιωπούσε για τους χιλιάδες κρατούμενους Έλληνες πολίτες στην Αφρική. Το μέτρο της ομηρίας, αν και χρησίμευσε στον ΕΛΑΣ στις διαπραγματεύσεις που έγιναν για την ανταλλαγή των αιχμαλώτων στιγματίσε αρνητικά το εαμικό κίνημα. Οι αδιάκριτες συλλήψεις χιλιάδων ανθρώπων, το μαρτύριο της κάλυψης μεγάλων αποστάσεων με τα πόδια μέσα στο χειμώνα, οι θάνατοι ομήρων από τις κακουχίες,

οι εκτελέσεις των βραδυπορούντων, ήταν ενέργειες που τραυμάτισαν την πολιτική ηθική της Αριστεράς.(Χαραλαμπίδης, 2014: 311-314).

Αργότερα ,τον Απρίλιο του 1945, το ζήτημα της ομηρίας καταδικάζεται από το ΚΚΕ στην απόφαση της 11^{ης} Ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής: «Η σύλληψη αμάχων, έστω και σαν μέτρο άμυνας κατά του άγριου διωγμού και της ομηρίας από μέρους των Παπανδρέου-Σκόμπυ, ήταν σοβαρό πολιτικό λάθος, που έδωσε την ευκαιρία στην αντίδραση να ξεσηκώσει συκοφαντική εκστρατεία με σκοπό να σκεπάσει τα δικά της εγκλήματα».(Κομμουνιστική Επιθεώρηση, τ.36-37, 1945:241). Αυτό το «λάθος» έπληξε την υστεροφημία του ΕΑΜ, καθώς έχασε την ηθική αξιοπιστία που είχε κατακτήσει σε ένα σημαντικό τμήμα της κοινωνίας έως τις αρχές Δεκεμβρίου του 1944.(Κάραμποτ-Πατρικίου: 2017:198).

11. Δολοφονία χαρακτήρων- «Πτωματολογία»

«Ο ΕΛΑΣ δεν επρόκειτο περί στρατού συνήθων επαναστατών. Επρόκειτο περί στρατού τελείως εξοπλισμένου και τελείως εφοδιασμένου από τα χρόνια της Κατοχής. Στρατός ο οποίος ούτε αντίσταση εσκέφθη ποτέ του να κάνει γιατί δεν έκανε καμία αξία λόγου κατά του κατακτητού, ούτε να κτυπήσει τους φεύγοντας Γερμανούς, διότι συνθηκολόγησε με αυτούς όταν έφευγαν και εις αντάλλαγμα του έδωσαν οι Γερμανοί τα «Πιάτ» και τα βαριά πολυβόλα και όλον εκείνον τον άφθονον οπλισμόν» (Η Βραδυνή, 2/2/1948)

Σε όλο το ρεπορτάζ αποκακεί τους ελασίτες «σφαγείς που «διψούν για αίμα», «ερυθρούς τρομοκράτες», «μανιακούς», «λυσσασμένους, «κλέφτες», «αδιάλλακτους και αναιδείς», και «κόκκινους τρομοκράτες των κατοίκων των λαϊκών συνοικιών». Λοιδωρεί τους διοικητές του ΕΛΑΣ: «Δεν είχε τους κατάλληλους αρχηγούς (Σαράφης, Μάντακας) γιατί ήταν ανίκανοι και είχαν διανοίας νάνων και παρόλο που πήγαν για έξι μήνες στη Σχολή Πολέμου στο Παρίσι, δεν έμαθαν τα στοιχειώδη δηλαδή ότι το χτύπημα δίνεται στα αδύναμα σημεία του αντιπάλου» και ακόμα «είχαν διαπράξει ένα κολοσσιαίο σφάλμα: δεν επιχείρησαν να καταλάβουν τας Αθήνας από τις 12-17 Οκτωβρίου πριν έλθει ο στρατηγός Σκόμπυ με τας αγγλικάς δυνάμεις, που ήτο 98% κατορθωτόν».

Στο ημερολόγιό του ο Σκόμπυ επικαλείται έναν νεαρό-σύνδεσμο, τον λοχαγό Τζ. Τσάντλερ, ο οποίος «διαπίστωσε ότι ο ΕΛΑΣ δεν είχε διάθεση-ή πρόθεση- να πολεμήσει τους Γερμανούς». Ακόμα, αμαυρώνει την εικόνα «ενός κομμουνιστή με το ψευδώνυμο Άρης Βελουχιώτης που έφερε το στίγμα του 'δηλωσία'...» (Μωλ, 2023:15, 53).

«Οι εθνικοί δεν είχαν λεφτά να αγοράσουν όπλα, ενώ το ΚΚΕ είχε. Οι κομμουνιστές πουλούσαν όπλα στους εθνικούς γιατί είχαν ανάγκη από λίρες» (Η Βραδυνή 26/11/1947). Ο Σκόμπυ παραθέτει δημοσίευμα του Ρ. Κάπελ, δημοσιογράφου της Ντέιλυ Τελεγραφ: «Μόνο το χρυσάφι είχε ανταλλακτική αξία και ,όπως έδειχναν τα πράγματα , το χρυσάφι ήταν στα χέρια των ηγετών του ΕΛΑΣ» (Μωλ, 2023:55).

Η εφημερίδα, κατηγορεί τον ΕΛΑΣ ότι άφησε ανενόχλητους τους Γερμανούς κατά την αποχώρησή τους. Στα απομνημονεύματά του ο υπουργός εξοπλισμών Άλμπερτ Σπέερ, μιλάει ανοιχτά για συμφωνία ανάμεσα στους Γερμανούς και τους Άγγλους:

«η συμφωνία αυτή πρωτοφανής μέχρι τότε, κι όπως γνωρίζω μοναδική σε όλο τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, αφορούσε [...] τουλάχιστον, την εκκένωση από τα γερμανικά στρατεύματα της Ελλάδος, χωρίς βρετανική ενόχληση... Και πράγματι οι Άγγλοι την ετήρησαν. Παρά τον απόλυτο έλεγχο των Βρετανών στη θάλασσα, επιτράπη στις γερμανικές μονάδες να

επιβιβαστούν και να ταξιδέψουν ανενόχλητες προς την ενδοχώρα. Τα γερμανικά πολεμικά και μεταγωγικά, έμφορτα με στρατό απ' τα ελληνικά νησιά πέρασαν το Φθινόπωρο του 1944 ανενόχλητα μπροστά στα μάτια των Βρετανών κι ανάμεσα από βρετανικά υποβρύχια στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο...».(Πετρόπουλος, 2014).

Σε τηλεγράφημά του, ο Κουρτ-φριτς φον Γκρέβενιτς στις 10 Σεπτέμβρη σχετικά με την αποχώρηση του γερμανικού στρατού αναφέρει: «Η Αγγλία επένδυε πολλά που σχετίζονταν με τα ιμπεριαλιστικά της σχέδια για τη μεταπολεμική Ευρώπη. Με σκοπό την επιβράδυνση της προέλασης του κόκκινου στρατού-δηλαδή να αυξήσει την αντίσταση που θα έβρισκε στο δρόμο του- δεν δίστασε να έρθει σε συμφωνία με τη χιτλερική Γερμανία για την απρόσκοπτη αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα.»(Πετρόπουλος, 2014).

Η Βραδυνή, εγκalaί τους μαχητές και τις μαχήτριες του ΕΛΑΣ για «καλοπέραση» και ανηθικότητα : ότι στη διάρκεια των Δεκεμβριανών και των συγκρούσεων οι μαχητές του ΕΛΑΣ «καλοπερνούν στις ταβέρνες», κυκλοφορούν «αξιωματικοί του ΕΛΑΣ γενειοφόροι πανύψηλοι αντάρτες με τα φουσεκλίκια αλλά Νταβέλη και Καταράπη, άλλοι κάπως υποφερτοί αλλά της ελεεινής μορφής, αγκαλιά στους δρόμους με ελασίτισες και ερυθράς νοσοκόμους». Ιδιαίτερα για τις τελευταίες ο ρατσισμός της εφημερίδας περισσεύει: «Κορίτσια ντυμένα από την κορφή ως τα νύχια στα κόκκινα, καλοντυμένες με σπανία φιλαρέσκεια. Που είχαν βρεί τις τουαλέτες της φωτιάς; Σιδερωμένα κομπά καπελάκια, σαν τις άλλες νοσοκόμες, σιδερωμένες και καθαρές. Η εμφάνισίς των ήρχετο εις αντίθεσιν με τα αγκαλιάσματα που έκαναν με τους γενειοφόρους αντάρτας...»(Η Βραδυνή, 15/12/1947 και 2/2/1948).

Η αναπαράσταση των γυναικών στον αντικομμουνιστικό λόγο της εποχής αφορούσε σε δύο περιπτώσεις: από τη μια, εκείνες που ήταν απλά μέλη ή συμπαθούσες προς το ΕΑΜ-«θύματα» των κομμουνιστών - και σύμφωνα με την Εθνική φλόγα (29/9/1945) «δυστυχισμένο, αμόρφωτο πλάσμα, ένα βλακώδες κινούμενο που ακούει τυφλά τους σοφούς καθοδηγητές». Από την άλλη, τα γυναικεία στελέχη του ΚΚΕ παρουσιάζονται ως επικίνδυνοι θύτες, «ανήθικες», «μαινάδες», «φανατισμένες». Για το εθνικόφρον ανδρικό φαντασιακό, τίποτα δεν ήταν πιο τρομακτικό από την ένοπλη γυναίκα - ελασίτισσα ή εκείνη του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας στην περίοδο του Εμφυλίου. Σε άρθρο της εφημερίδας Ελληνικόν Αίμα (28 και 29/8/1946) στην προσπάθεια ανάλυσης της γυναικείας ψυχοσύνθεσης ο συγγραφέας αποφαίνεται ότι «εάν ο άρρην κουκουές είναι προδότης εις την α δύναμιν, ο θήλυς είναι προδότης εις την νιοστήν». (Κατσούδας, 2022:232-234). Ο

Σκόμπυ, στο ημερολόγιό του, γράφει: «Στους αξιωματικούς και τους στρατιώτες που πήγαιναν στην Ελλάδα μοίραζαν βιβλιαράκι που τους έλεγε ότι ήταν τυχεροί που πήγαιναν σε ένα τόπο, ως ήρωες και ελευθερωτές....αλλά κυρίως γιατί έχει πανέμορφα κορίτσια με σκουρόχρωμα μάτια»(Μωλ, 2023:9).

Οι ακροδεξιές αγγλόφιλες οργανώσεις «Οργάνωσις Βασιλοφρόνων Αγωνιστών» (ΟΒΑ), «Εθνικοσοσιαλιστική Επανάστασις» (ΕΕ), του Ν. Αντωνακέα, η «Ένωσις Βασιλοφρόνων Εθνικιστών Νέων» (ΕΒΕΝ) και η «Χ», αυτοθεωρούνταν γνήσιοι Έλληνες εθνικιστές που πολέμησαν τον διπλό εχθρό, τον κατακτητή και τον εαμοκομμουνισμό, κατηγορούσαν τους κομμουνιστές ως δωσίλογους, ενώ όπως προκύπτει από τις προκηρύξεις τους ενεργούσαν κυρίως ή αποκλειστικά κατά των κομμουνιστών.(Παπαδημητρίου, 2003:144). Η εικόνα των κομμουνιστών ως στυγερών δολοφόνων, οικοδομήθηκε, στην κυριολεξία, πολύ προσεκτικά. Πριν τη συμφωνία της Βάρκιζας έγινε η πρώτη μεγάλη δίκη με 16 αντάρτες (η λεγόμενη υπόθεση της ΟΠΛΑ Καμινίων) με την κατηγορία της στάσης και εγκλημάτων του κοινού ποινικού δικαίου Ο κυβερνητικός επίτροπος αποκάλεσε τους κατηγορούμενους «ανθρώπινα κτήνη», για εγκλήματα «την περίοδο των Δεκεμβριανών». Μετά τη Βάρκιζα αμνηστεύτηκαν για τα πολιτικά εγκλήματα αλλά παρέμειναν τα ποινικά, ενώ στο δημόσιο λόγο και στην αντικομμουνιστική ρητορική προβάλλονταν οι όροι «στάση» και «στασιασταί» που στη συνέχεια, σταδιακά θα παρέπεμπαν σε εγκλήματα που διαπράχθηκαν από τους «στυγερούς εγκληματίες του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ» εναντίον αθώων πολιτών.(Βόγλης 2017:252). Το δικαστικό σώμα, διαποτισμένο από τον αντικομμουνισμό των μεσοπολεμικών καθεστώτων καθώς και εξαρτημένο επαγγελματικά από ακραίους αντικομμουνιστές της ανώτερης ιεραρχίας, διαμόρφωσε με ιδιαίτερη μεθοδικότητα το νομικό πλαίσιο για τη καταδίωξη του εαμικού κινήματος.(Κουσουρής, 2012: 251).

Η *Η Βραδυνή* και όλος ο αστικός τύπος δεν διστάζουν να επαναλαμβάνουν τη γνωστή «πτωματολογία» που οργάνωσαν οι Άγγλοι με στόχο την κατασυκοφάντηση του αγώνα του Δεκέμβρη. Κυκλοφόρησαν φωτογραφίες με μαζικούς τάφους με δεκάδες πτώματα τοποθετημένα εν σειρά (στοιχείο οργανωμένης μαζικής εξόντωσης) που «αποδείκνυαν» τη βία της Αριστεράς στα Δεκεμβριανά. Σε πολλές φωτογραφίες απεικονίζονταν πτώματα γυναικών και κοριτσιών, αθώων ατόμων που παρέπεμπαν στην ανανδρία των «δολοφόνων κομμουνιστών», ενώ τα κακοποιημένα πτώματα υπέβαλαν την ιδέα της διαστροφής των κομμουνιστών. (Βόγλης, 2017:252,253).Τρία χρόνια μετά, η εφημερίδα, προσπαθεί να υπενθυμίσει στο κοινό της εθνικοφροσύνης τα «φρικτά εγκλήματα» που είχαν διαπράξει οι

κομμουνιστές προκειμένου να καλύψει την τυμβωρυχία των Άγγλων. Για τους αιχμαλώτους από τις μάχες στου Μακρυγιάννη γράφει ότι οι ελασίτες «τους έβγαλαν τα μάτια, τους έκοψαν τις μύτες τη γλώσσα, τους ακρωτηρίασαν...» (26/12/1947).

Ο Σκόμπυ ξεπέρασε κάθε προηγούμενο σε αγριότητα: Υπήρξαν πολλά περιστατικά προσβολής νεκρών αγωνιστών του ΕΛΑΣ από τις ινδικές μονάδες των Άγγλων (Χατζιωσήφ, 2007:388). ενώ οι Άγγλοι στρατιώτες ξέθαβαν πτώματα ανταρτών τα παραμόρφωναν (έκοβαν χέρια, πόδια, μύτες, αυτιά κλπ) τα φωτογράφιζαν και έστελναν τις φωτογραφίες στο εξωτερικό και τα παρουσίαζαν ως εγκλήματα των κομμουνιστών, προκειμένου να δικαιολογήσουν την ωμή ένοπλη επέμβασή τους στην Ελλάδα. Καθώς δεν αρκούσε η στρατιωτική ήττα του ΕΛΑΣ για την πολιτική καταδίκη του ΕΑΜ στις συνειδήσεις των Ελλήνων και στη διεθνή κοινή γνώμη, η κυβέρνηση και τα φιλοκυβερνητικά μέσα μαζικής ενημέρωσης πρόβαλαν επιλεκτικά τα ευρήματα των εκταφών από ομαδικούς τάφους. Η «πτωματολογία» είχε ως σκοπό τη δημιουργία μιας εικόνας ότι οι εαμίτες δεν ήταν αγωνιστές της δημοκρατίας αλλά κοινοί εγκληματίες που εκτελούσαν αδιάκριτα τους πολιτικούς τους αντιπάλους. Οι εκτελέσεις και το μέτρο της ομηρίας πολιτών αποτέλεσαν το κύριο επιχείρημα για τη συκοφάντηση του ΕΑΜ εκτός συνόρων. (Χαραλαμπίδης, 2014:303-305).

Οι βρετανοί αξιωματούχοι που μάχονταν στα Δεκεμβριανά, κάλεσαν στην Αθήνα τον ηγέτη των αγγλικών συνδικάτων Σιτρίν για να διαπιστώσει τα δήθεν εγκλήματα του ΕΑΜ και του ΚΚΕ. (Μπαρτζώτας, 1979:404,405). Η έκθεση που σύνταξε ο Σιτρίν επέδρασε καθοριστικά στην αντιστροφή της αγγλικής κοινής γνώμης για τα γεγονότα του Δεκέμβρη και την επέμβαση των Βρετανών στην Αθήνα. Τα Δεκεμβριανά θα χάσουν το πολιτικό τους περιεχόμενο για να γίνουν η μετωνυμία της εγκληματικής δράσης και της δολοφονικής βίας των κομμουνιστών. (Χαραλαμπίδης, 2014:305). Ο «δεύτερος γύρος» (Δεκεμβριανά) ήταν εκείνος που επινόησε αναδρομικά τον πρώτο και οδήγησε στον τρίτο. Οι αστοί πολιτικοί προκειμένου να επιβιώσουν, για να ελέγξουν τα δυναμικά ερείσματα της εξουσίας τους, έπρεπε να γίνουν «βασιλικότεροι του βασιλέως» για την ορθότητα της πολιτικής στην οποία συμπαρασύρθηκαν από τους Άγγλους και στην καταστροφική βιαιότητα της που ήταν μοναδικό φαινόμενο στην Ευρώπη. (Χατζιωσήφ, 2007:389).

Ο Γερμανός Χανς Ρίχτερ στη διδακτορική του διατριβή για την Αντίσταση 1940-1945 αναφέρει ότι:

«Η δεξιά παράταξη χρησιμοποίησε πολλά τεχνάσματα για να πλήξει την Αριστερά στην Ελλάδα: άνθρωποι που πέθαναν από φυσικό θάνατο ξεθάφτηκαν, τους έκοψαν μύτες, τους

έβγαλαν τα μάτια, τους ξερίζωσαν τα γεννητικά όργανα και ύστερα τους παρουσίαζαν σαν πτώματα θυμάτων του ΕΛΑΣ... η κατηγορία των μαζικών φόνων εκ μέρους του ΕΛΑΣ δεν είναι αληθινή! Οι «κατασκευασμένες» από τη δεξιά ωμότητες, χρησίμευσαν στην βρετανική και κυβερνητική προπαγάνδα για να βληθεί η ηθική υπόσταση του ΕΛΑΣ. Τίποτε, όμως, δεν ειπώθηκε ποτέ για τις μαζικές εκτοπίσεις από μέρους των Βρετανών και της ελληνικής κυβέρνησης χιλιάδων πολιτών. Ούτε μια λέξη δεν γράφτηκε για τις ακρότητες της Δεξιάς, τις βόμβες και τις ρουκέτες που έριχναν τα βρετανικά αεροπλάνα στις λαϊκές συνοικίες της Αθήνας. (Heinz Richter 275-277)

Σε μια εκ των προτέρων καταδικασμένη προσπάθεια ανάδειξης των υπερβολών της κυβερνητικής «πτωματολογίας», το ΕΑΜ εξέδωσε ένα μικρό βιβλίο, στο οποίο αφού επισημαινόταν η επιδίωξη του κόσμου της «εθνοπροδοσίας» να καλύψει με την «πτωματολογία» τα εγκλήματα που έκανε στην Κατοχή, αιτιολογούσαν τις εκτελέσεις που «μέσα στη φωτιά και τον πυρετό μιας σκληρής μάχης αυτά ήταν αναπόφευκτα», ενώ τόνιζε ότι πολλοί νεκροί ήταν αποτέλεσμα των ανελέητων βρετανικών βομβαρδισμών και όχι «αγρίως σφαγιασθέντων» υπό των κομμουνιστών, όπως πρόβαλλε η κυβέρνηση και ο τύπος της. (Χαραλαμπίδης, 2014:307-308).

12.Οι μάχες της Αθήνας

Στις 74 συνέχειες του δημοσιεύματος, η εφημερίδα, χρησιμοποιεί τις σημαντικότερες συγκρούσεις μεταξύ ΕΛΑΣ και Άγγλων- κυβερνητικών δυνάμεων - αντικομμουνιστικών οργανώσεων ως όχημα για την αποκαθήλωση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και του ΚΚΕ. Οι μάχες της Αθήνας κινήθηκαν σε τρεις άξονες. Ο πρώτος, ξεκίνησε ως απάντηση του ΕΛΑΣ στην επίθεση που υπέστη ο εαμικός κόσμος στο συλλαλητήριο της Πλατείας Συντάγματος και ο στόχος ήταν τα αστυνομικά τμήματα της Αθήνας. Ήταν μια απάντηση στην Αστυνομία ως οργάνου του κατοχικού καθεστώτος και στην επιδίωξη ανασύστασής της σε νέα αντιεαμικά, αντιλαϊκά, αντικομμουνιστικά πλαίσια. Ο δεύτερος άξονας αφορούσε την αποφασιστική και μεθοδική βρετανική επέμβαση στις συγκρούσεις και ο τρίτος σχετιζόταν με τη στάση και τη δραστηριότητα του αστικού κόσμου της πρωτεύουσας, ο οποίος αποτέλεσε έναν ενιαίο πολιτικό πόλο, παρά τις εσωτερικές διαφορές τόσο στην περίοδο του Μεσοπολέμου όσο και εκείνες που αφορούσαν τη συνεργασία της μεγάλης πλειοψηφίας του με τις αρχές Κατοχής. (Σακελλαρόπουλος, 2017:41,42).

Η ημέρα επίθεσης του ΕΛΑΣ στα αστυνομικά τμήματα και τη Χωροφυλακή, σύμφωνα με τη *Η Βραδυνή*,

« η 5^η Δεκεμβρίου, είναι ημέρα μαρτυρίου των αστυνομικών τμημάτων» καθώς είχε απώλειες «169 θύματα της μανίας των ερυθρών», παρά το γεγονός ότι οι αστυνομικοί επέδειξαν έναν μοναδικόν εις την Ιστορίαν ηρωισμόν».. «...αρχίζουν άγριαι σφαγαί...»,

«η δύναμη πυρός των Ελασιτών ήταν πολλαπλάσια των αστυνομικών που έριχναν χειροβομβίδες από τις διπλανές ταρατσες» (*Η Βραδυνή*, 6 και 8/12/1947)..

«Εθνικιστές κυνηγούν τους ελασίτες με χειροβομβίδες στις ταρατσες που ανατροφοδοτούνται από τη διεύθυνση της Χωροφυλακής»(*Η Βραδυνή*, 12/12/1947).

Στις 5 Δεκεμβρίου καταλαμβάνονται από τον ΕΛΑΣ τα 19 από τα 23 αστυνομικά τμήματα. Ο στόχος του ΕΛΑΣ ήταν η παράδοση των ανδρών της Αστυνομίας και κυρίως του οπλισμού τους χωρίς ανταλλαγή πυρών. Στις περισσότερες των περιπτώσεων η παράδοση ήταν αναίμακτη και σε αυτό σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι κατώτεροι αξιωματικοί και αστυφύλακες που ήταν ενταγμένοι μαζικά στο ΕΑΜ από την περίοδο της Κατοχής. (Χαραλαμπίδης, 2014:89-91).

Η επίθεση και η εκκαθάριση των αστυνομικών τμημάτων από τον ΕΛΑΣ εξηγεί, σε μεγάλο βαθμό, στην μετά το τέλος του Εμφυλίου διεκδίκηση της πολιτικής κυριαρχίας από τις δυνάμεις ασφαλείας. Ήταν μια επίθεση η οποία με έναν τρόπο απαντούσε στην κατοχική

δράση της Αστυνομίας τόσο σε σχέση με τη συνεργασία της με το κατοχικό καθεστώς, όσο και με την επιδίωξή της για την απρόσκοπτη εγκαθίδρυσή της μετά την απελευθέρωση στο νέο φιλοαστικό καθεστώς. Ταυτόχρονα η Αριστερά έθετε πολιτικά όρια με ένοπλο τρόπο, στο τι θα ήταν δυνατό να γίνει αποδεκτό στις μεταπολεμικές εξελίξεις, δηλαδή η αποδοχή της νέας πραγματικότητας, που διαμορφώθηκε από το αντιστασιακό κίνημα με επικεφαλής το ΕΑΜ. Επιπλέον, η επίθεση αυτή είχε στόχο την αποδυνάμωση του αντιπάλου καθώς θα στερούσε την κυβέρνησή τους από τους αστυνομικούς μηχανισμούς πολιτικού ελέγχου, οι οποίοι, στην πραγματικότητα, είχαν αρχίσει να ανασυγκροτούνται όχι σε κάποια νέα πλαίσια, αλλά εξακολουθούσαν να λειτουργούν όπως και στην περίοδο της Κατοχής με κύριο στόχο το ΕΑΜ και τους κομμουνιστές. Η συνέχιση της λειτουργίας τους θα ενίσχυε τον δωσιλογισμό στο περιβάλλον της Απελευθέρωσης. Ακόμα και σήμερα, τα αστυνομικά τμήματα της Αθήνας και του Πειραιά, έχουν αναρτημένες μαρμάρινες πλάκες πάνω στις οποίες υπάρχουν τα ονόματα των νεκρών του κάθε τμήματος κατά τις δεκεμβριανές συγκρούσεις.(Σακελαρόπουλος, 2017:45-49).

Από το αρχείο της Βασιλικής Χωροφυλακής προκύπτει ότι οι πολιορκούμενοι χωροφύλακες κάνουν έκκληση για βοήθεια: «...ζητούμεν επειγόντως ενισχύσεις, αι οποίαι δεν μας απεστάλησαν. Η πίεσις του εχθρού αυξάνει. Βαλλόμεθα συνεχώς).. Ομοίως ζητούμεν άρματα και αεροπορίαν λόγω μεγάλης πίεσεως εξ όλων των κατευθύνσεων, Ζητούμεν πυρομαχικά και ιδίως χειροβομβίδας.» Σε κάθε επιχείρηση οι Βρετανοί επενέβαιναν να «μαζέψουν» τους αστυφύλακες.(Χαραλαμπίδης, 2014:91).

«Στις 6 Δεκεμβρίου αποχώρησαν οι ασφαλίτες υπό την προστασία των αγγλικών τανκς» και το ίδιο έγινε «και στις μάχες για την κατάληψη του Μηχανοκίνητου: «Αγγλικά τανκς τους προστατεύουν και τους φυγαδεύουν»(Η Βραδυνή, 12και 13/12/1947),

«Αγγλικά αυτοκίνητα παίρνουν το αρχείο της Ασφάλειας και τον οπλισμό».(Η Βραδυνή, 17/12/1947).

Στην προκειμένη περίπτωση η επέμβαση των βρετανικών δυνάμεων με άρματα μάχης και αεροπλάνα υπήρξε καθοριστική,(Χαραλαμπίδης, 2014:52). Για τους μαχητές και τις μαχήτριες του ΕΛΑΣ τα Σώματα Ασφαλείας και ιδιαίτερα οι αξιωματικοί τους, ήταν στενοί συνεργάτες των Γερμανών και έφεραν την κύρια ευθύνη για τις εκτελέσεις συναγωνιστών και συγγενών τους, για τα γνωστά μπλόκα και για τα βασανιστήρια ατόμων που μετείχαν στην Αντίσταση. Για τους άνδρες της Χωροφυλακής η εικόνα που είχαν σχηματίσει για τους ελασίτες ήταν ότι πρόκειται για αδίστακτους κομμουνιστές, τυφλωμένους από το πάθος της ιδεολογίας τους και από το μίσος τους για τα Σώματα Ασφαλείας. Έτσι και οι

δύο πλευρές ήξεραν καλά ότι έπρεπε να πολεμήσουν «μέχρις εσχάτων» και δίχως να ελπίζουν στον οίκτο του αντιπάλου στην περίπτωση σύλληψής τους.(Χαραλαμπίδης, 20914:113).

Το στρατόπεδο Μακρυγιάννη ήταν το «καμάρι» της αστικής τάξης. Το πρωί της 6ης Δεκεμβρίου άρχισε η πλέον εμβληματική και συμβολική για το εμφυλιοπολεμικό κλίμα των επόμενων δεκαετιών, επίθεση στους στρατώνες του Συντάγματος Χωροφυλακής στην περιοχή Μακρυγιάννη, δηλαδή στο μεγαλύτερο, στην ουσία, αστυνομικό τμήμα της χώρας. Στόχος του ΕΛΑΣ η διάρρηξη του ισχυρού αμυντικού συμπλέγματος νότια της Πλατείας Συντάγματος, και βασική προϋπόθεση για αυτό ήταν η κατάληψη του στρατοπέδου, της κεντρικής «πύλης» για την είσοδο στην Πλατεία.(Σακελλαρόπουλος, 2017:51).

Η Βραδυνή δίνει μεγάλο βάρος στις μάχες του Μακρυγιάννη: 15 μέρες-φύλλα είναι αφιερωμένες σε αυτές τις συγκρούσεις.

« Η άμυνα του Μακρυγιάννη μένει στην Ιστορία με φωτεινά γράμματα», «Είναι σπανιώτατες οι περιπτώσεις όχι μόνο στην ελληνική αλλά και στην παγκόσμια στρατιωτική ιστορία που σκοτώθηκαν οι μισοί από τους υπερασπιστές μιας θέσεως». (Η Βραδυνή, 23/12/1947).

«Είναι ακλόνητοι οι ήρωες εις του Μακρυγιάννη...έρχεται ομάδα Άγγλων [...] Από τη νύχτα πολεμά ο ατρόμητος ήρωας μοίραρχος Παπαδήμας αποφασισμένος για τον άλλο κόσμο, δίνει μάχη με τον θάνατο και τον νικά [...] θυσιάζονται χωροφύλακες...από το εχθρικό πυροβολικό, αιμοζώντες, τραυματία».(Η Βραδυνή, 29/12/1947).

Το φύλλο της 3ης Ιανουαρίου 1948 πανηγυρίζει για την 10η Δεκεμβρίου 1944 (το τέλος της πολιορκίας του Μακρυγιάννη) :

«Ημέρα Δόξης». «Το Έθνος είναι: το Σύνταγμα Μακρυγιάννη και η Ταξιαρχία Ρίμινι στο Γουδί». Επικαλείται το «παράδειγμα της Ισπανίας όπου η νικηφόρος άμυνα των Ισπανών ευέλπιδων της στρατιωτικής σχολής Αλκαζάρ ήταν το πρώτο στην Παγκόσμια Ιστορία, που επισκιάστηκε στις 10 Δεκεμβρίου από τους υπερασπιστές στο Μακρυγιάννη. Δύο μήνες μετά την ισπανική επανάσταση περάσαμε από την Ισπανία και οι μαθητές είχαν προβιβαστεί σε ταξίαρχους, που παίρνουν μόνο οι στρατηγοί».

Στις 5 Ιανουαρίου επανέρχεται με το «παράπονο» ότι «στους υπερασπιστές του Μακρυγιάννη δεν δόθηκε ηθική αμοιβή, όπως στους ευέλπιδες του Αλκαζάρ», αλλά «Το θαύμα έγινε ,ο Μακρυγιάννης εσώθη».

Στα επόμενα φύλλα επανέρχεται στις μάχες του Μακρυγιάννη: «βομβαρδίζουν πάλι το Μακρυγιάννη», «το βράδυ συγκέντρωση στο Κουκάκι, φωνές και ύβρεις(των ελασιτών)

και κομμουνίστριες κατάσκοποι», ενώ επιμένει να φιλοτεχνηθεί «Μετάλλιον Μακρυγιάννη».

Αναγκαία και η σύνδεση με την αρχαιότητα: «Ο Άγγλος ταξίαρχος διατάζει την απόσπαση από του Μακρυγιάννη 100 χωροφυλάκων για τα Παλαιά Ανάκτορα. Έμειναν 300 μαχητές, όπως οι 300 του Λεωνίδα». (*Η Βραδυνή*, 31/12/1947).

Οι Άγγλοι και πάλι δίνουν τη «λύση»: σε αναπόκρισή του ο ελληνοαμερικανός ανταποκριτής Κ. Πούλος γράφει: «Σήμερα, βρετανικά αεροπλάνα βομβάρδισαν τμήματα της Αθήνας, συμπεριλαμβανομένων και περιοχών γύρω από την Ακρόπολη και το Στάδιο. Από νωρίς το πρωί έως το απόγευμα τα Σπιτφάιρ κατέβαιναν αργά από τον γαλανό ουρανό και έριχναν καυτό μέταλλο» (Σακελλαρόπουλος, 2017:52).

Την ίδια ώρα πραγματοποιήθηκε η κατάληψη των γραφείων του ΚΚΕ στην οδό Όθωνος καθώς και η κατάληψη της Ακρόπολης και η εγκατάσταση των Άγγλων πάνω στο βράχο, ενώ η κυβέρνηση αποφασίζει τη συγκρότηση Ταγμάτων Εθνοφυλακής καλώντας τις κλάσεις των ετών 1932 έως 1939 και στις γραμμές των οποίων θα καταταχθούν μέλη των εθνικών αντικομμουνιστικών οργανώσεων, όπως της ΠΕΑΝ και ΠΑΝ, της «Χ», αστυφύλακες και χωροφύλακες των καταληφθέντων τμημάτων Ασφαλείας, άνδρες των Κατοχικών Ταγμάτων Ασφαλείας, αλλά και έφεδροι πολίτες μεταξύ των οποίων ήταν και πολλοί συμπαθούντες το ΕΑΜ. Η δημιουργία των μονάδων αυτών ήταν μία απόδειξη της προδιαγεγραμμένης πορείας προς τον Εμφύλιο Πόλεμο. (Σακελλαρόπουλος, 2017:52,53).

Δύο ακόμα σημαντικές επιχειρήσεις ήταν η επίθεση στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων και η κατάληψη από τον ΕΛΑΣ της Πολυκλινικής Αθηνών. Αν και η Σχολή είχε συμβολική σημασία για την κυβέρνηση το κτίριο εγκαταλείφθηκε και οι διαφυγόντες εντάχθηκαν σε βρετανικά μάχιμα τάγματα ή στα νεοϊδρυθέντα Τάγματα Εθνοφυλακής. Η διαφυγή καλύφθηκε από τα βρετανικά αεροπλάνα με διαρκείς και πυκνούς πολυβολισμούς κατά μονάδων του ΕΛΑΣ στους γύρω λόφους. (Σακελλαρόπουλος, 2017:53,54).

«Οι ελασίται ...επιδίδονται εις την λεηλασίαν των αποσκευών των κρατουμένων...» αλλά «τα αγγλικά τανκς κάνουν εκκαθαρίσεις και διατάσσεται η εκκένωσις των φυλακών...» (*Η Βραδυνή* 8,9,10/1/1948).

Μεγάλη σημασία για την *Η Βραδυνή* και τη στρατηγική των Άγγλων έχει ο Πειραιάς:

«Το ανατριχιαστικόν δράμα του Πειραιώς», «Η τραγωδία του επινίου», οι νόμιμοι και εθνικά δυνάμεις του κράτους έπαθαν εις τον Πειραιά δεινόν αιφνιδιασμόν»,

«Το Άσυλο των Αλητοπαίδων του Πειραιώς είχε μεταβληθεί σε σφαγεία και απερίγραπτος τόπος βασανιστηρίων των συλλαμβανομένων αστυνομικών, χωροφυλάκων και

εκατοντάδων Πατριωτών πολιτών...οι κομμουνιστές σφάζουν, σφάζουν... διψούν για αίμα...»,

«Η κορβέτα *Σαχτούρης* εξαπολύει τον όλεθρον κατά των κομμουνιστών», «Οι ελασίτες έπαθαν μεγάλη καταστροφή...από δω και πέρα αι εθνικαί δυνάμεις θα αναλάβουν την εκκαθάρισιν του Πειραιώς», «Ο ριψοκίνδυνος και ενθουσιώδης υποπλοίαρχος Αναγνωστόπουλος με καμμιά τριανταριά ναύτας και μερικούς αστυφύλακας...καταλαμβάνει τα γραφεία της Διοικήσεως του ΚΚΕ...συλλαμβάνει...κατάσχει τα αρχεία του ΚΚΕ».

«35 χωροφύλακας τους οδήγησαν εις το *Άσυλον* και τους κατέσφαξαν αγρίως», «...οι Άγγλοι συλλάμβαναν ελασίτας, τους ανέκριναν...ενώ ένα τάγμα Ινδών εκκαθαρίζει την Πειραιϊκήν χερσόνησον και γύρω από την Σχολήν Δοκίμων...συλλαμβάνονται 3000 ελασίται, αλλά ο απολογισμός είναι θλιβερός: 70 αρχιφύλακες, 17 αξιωματικοί της αστυνομίας εξετελέσθησαν υπό των κομμουνιστών» (*Η Βραδυνή*, 12-16/1/1948),

Η εκκαθάριση της Πειραιϊκής έδωσε στους Βρετανούς και την κυβέρνηση τη δυνατότητα συγκρότησης μικρών μαχητικών ελληνικών τμημάτων από ναύτες των διοικήσεων του Πειραιά και αστυφυλάκων. Η στρατιωτική ανασύνταξη των υποστηρικτών του αστικού πόλου προχωρούσε αργά αλλά με έντονο συμβολισμό, καθώς θα μάχονταν απλοί στρατιώτες, πράγμα που θα συνέβαλε στην ανανέωση της λαϊκότητας και της λαϊκής αποδοχής του συγκεκριμένου πόλου. Ακόμα, με άνωθεν εντολή προχώρησε η κατάταξη πειραιωτών στρατευσίμων της κλάσης του 1936, δηλαδή αμφίβολης μαχητικότητας, με σκοπό τη δημιουργία και εδώ Ταγμάτων Εθνοφυλακής.(Σακελλαρόπουλος, 2017:58,59).

Στην Αθήνα, η βρετανική συγκροτημένη αντεπίθεση βρίσκεται στην πορεία για την εκπόρθηση της πόλης. Η αποβίβαση στον Πειραιά από το μέτωπο της Ιταλίας περίπου 50 αρμάτων μάχης και μονάδων αυτοκινούμενου πυροβολικού ενισχύουν καθοριστικά τις βρετανικές δυνάμεις. Η δυναμική επίθεση των Άγγλων ενάντια στις δυνάμεις του ΕΛΑΣ στην περιοχή του Κέντρου τελείωσε με την απόθεση των τμημάτων του ενώ η συνέχεια δίνεται στις νοτιοανατολικές και ανατολικές περιοχές της Αθήνας και ιδιαίτερα στη Καισαριανή, πανίσχυρο προπύργιο του ΕΑΜ από την αρχή της Κατοχής. Η Βραδυνή, στα τελευταία φύλλα που φιλοξενούν τις συνέχειες του ρεπορτάζ «Η Αθήνα στις Φλόγες» πανηγυρίζει:

«Η έφοδος στην Καισαριανή είναι ισάξια με την έφοδο των φαντάρων κατά των θέσεων των Βουλγάρων στο Κιλκίς το 1913»,

«Καισαριανή Συγγρού, Παγκράτι, Αναλήψεως, Ζωοδόχου Πηγής ήταν το μεγάλο οχειρωματικό συγκρότημα, ήταν το Στάλινγκραντ»,

«Στις 30 του Δεκεμβρίου συνεχίζεται η επίθεση της Ορεινής Ταξιαρχίας Ρίμινι και της 4^{ης} αγγλικής μεραρχίας»,

«Η μάχη της 29^{ης} Δεκεμβρίου η αποφασιστικότερα της μεγάλης συγκρούσεως του Δεκεμβρίου», «Συνεχίζονται οι εκκαθαρίσεις των συνοικιών από τους Άγγλους»(*Η Βραδυνή* 10-13/2/1948).

13. Η οργάνωση «Χ»

«Όσο πλησιάζει η ημέρα της απελευθέρωσης αυξάνουν οι συγκρούσεις κομμουνιστών με τμήματα της «Χ», τα οποία κατασυκοφαντώνται ως συνεργάτες των Γερμανών»(*Η Βραδυνή*, 26/11/1947)

«Συγκρούσεις στο Θησείο με τη «Χ» του Γρίβα»(*Η Βραδυνή*, 5/12/1947).

«Από το Χημείο οι Χίτες έκαναν ηρωϊκήν έξοδον...»(*Η Βραδυνή*, 20/12/1947).

«Στου Μακρυγιάννη οι Χίτες, ήρωες, εβάνιζαν προς τον θάνατον...»(*Η Βραδυνή*, 23/12/1947)

«Η «Χ» πρωταγωνιστεί στην αναχαίτηση των ελασιτών»(*Η Βραδυνή*, 26/1/1948)

Στις 22/11/1947 καταγγέλει την «κατασυκοφάντησιν των εθνικών οργανώσεων ως μοναρχοφασιστικών».

Συχνές είναι οι αναφορές της εφημερίδας στις αντικομμουνιστικές οργανώσεις που έδρασαν στην περίοδο των Δεκεμβριανών όπως η «Χ», η ΠΑΝ (οργάνωση των στρατηγών Βεντήρη και Σπηλιωτόπουλου), η οργάνωση του Σιφναίου και άλλες είτε με περιγραφές της δράσης τους είτε για να παϊνέψει τις επιθέσεις τους ενάντια στον ΕΛΑΣ. Ιδιαίτερο βάρος ρίχνει η εφημερίδα στις αντικομμουνιστικές δραστηριότητες της «Εθνικής Οργάνωσης Χ» ή απλά «Χ» η οποία, την περίοδο αυτή, είχε μετονομαστεί σε «5^ο Σύνταγμα Πεζικού».

Η «Χ» τόσο πριν και κατά τα Δεκεμβριανά όσο και αργότερα στον Εμφύλιο ήταν μια εθνο-λαϊκιστική οργάνωση που ανήκε στο χώρο της άκρας Δεξιάς με έντονη ένοπλη αντιστασιακή και γενικότερα αντικομμουνιστική δράση. (Παπαδημητρίου, 2003:143) Ανεπισήμως αποτελούσε μια απολίτικη στρατιωτική οργάνωση με δραστηριότητα σχετική με την «τήρησιν της τάξεως», «την συγκράτησιν του εθνικού φρονήματος» και την «υποταγήν εις την κυβέρνησιν του Καΐρου». Στην πραγματικότητα, ο απόλυτος καταστατικός στόχος της οργάνωσης ήταν ο αντικομμουνισμός, ενώ ο αρχηγός της ο συνταγματάρχης Γ. Γρίβας, εμφορούνταν εκτός από ακραίο αντικομμουνισμό, από βασιλοφροσύνη και δογματικό εθνικισμό υπό την ιδεολογική επίδραση και του αρχιεπισκόπου Χρύσανθου, ο οποίος του άνοιξε τον δίαυλο επικοινωνίας με τη Μέση Ανατολή. Ο Γρίβας αναγνώριζε την κυβέρνηση του Καΐρου και όχι τις «μαριονέτες» της Αθήνας. (Κατσούδας, 2017:84,85).

Το γράμμα «Χ» στο όνομα της οργάνωσης αποτελούσε οπτική παραλλαγή του ονόματος της Πης Μεραρχίας Πεζικού, με στρατιωτική δομή και ιεραρχία καθώς τον πρώτο πυρήνα της Οργάνωσης το 1943 τον αποτελούσαν επαγγελματίες στρατιωτικοί. Σταδιακά,

αναπτύχθηκε συμπεριλαμβάνοντας και πολίτες στις γραμμές της, ενώ κατόρθωσε να δημιουργήσει κλιμάκια στις διάφορες συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά και κυρίως στις περιοχές Κουκάκι και Θησείο μέχρι την περιοχή της Ομόνοιας. Τον Απρίλιο του 1943 «Χ» και ΡΑΝ υπέγραψαν πρωτόκολλο συνεργασίας, ενώ τον Νοέμβριο του 1944 η «Χ» κάνοντας επίδειξη δύναμης πρωτοστάτησε στην απόδραση από τις φυλακές Συγγρού 720 κρατουμένων που κατηγορούνταν για συνεργασία με τον κατακτητή. (Παπαναστασίου, τ.628, 2020:37,46)

Το στρατηγείο της «Χ» έδρευε στο Θησείο στην οικία του Γρίβα. Στις αρχές της άνοιξης του 1944 η «Χ» διέθετε 16 τάγματα (των 150 ανδρών το καθένα) σε Αθήνα, Πειραιά και περίχωρα. (Κατσούδας, 2017:84,85) Στις 7 Οκτωβρίου 1943 η «Χ» κήρυξε τον πόλεμο στο ΕΑΜ: Με προκήρυξή της απευθύνθηκε «προς την υγιά μερίδα του Ελληνικού λαού» ζητώντας να πυκνώσουν τις γραμμές της, «γιατί έτσι μόνον θα δυνηθώμεν να συντρίψωμεν τελειωτικώς την κομμουνιστική λερναίαν», ενώ βεβαίωνε ότι ήταν έτοιμη να αντιμετωπίσει την «κομμουνιστική μαφία». Αν και η «Χ» αντιμετώπιζε με επιφυλακτικότητα τα Τάγματα Ασφαλείας, αρκετοί χίτες θεώρησαν τη δραστηριότητα των Ταγμάτων πιο αποτελεσματική «δια την δίωξιν των κομμουνιστών» και ένας αριθμός κατώτερων αξιωματικών εντάχθηκε στις τάξεις τους. Στενή συνεργασία αναπτύχθηκε μεταξύ «Χ» και Ειδικής Ασφάλειας καθώς και με το μηχανοκίνητο του Μπουραντά. Καταγράφεται η περιοδεία μικτών περιπόλων Χιτών- Γερμανών καθώς και η υιοθέτηση πρακτικών τυφλής τρομοκρατίας όπως ήταν οι επιχειρήσεις μικρής έκτασης μπλόκων. (Κατσούδας, 2017:88-90).

Στην «Εφημερίδα των Χιτών» στις 11 Αυγούστου 1947 δίνεται το ιδεολογικό στίγμα της οργάνωσης: «Ο Θεός σχωρέσει την ψυχή του Μεταξά. Και να την σχωρέσει δύο φορές. Διότι εμούτζωσε τους πολιτικούς και εξέσχισε το Σύνταγμα προ της ανάγκης να σωθεί η χώρα. Διότι επρόλαβε και εκτύπησε τον κομμουνισμό...». Οι «τίμιοι και αγνοί πατριώτες» είναι αντίθετοι προς το παλαιοκομματικό σύστημα εξουσίας στο οποίο περιλαμβάνονται οι βενιζελικοί, οι αντιβενιζελικοί και οι κομμουνιστές «φαυλοκράτες» πολιτικοί (Παπαδημητρίου 2003:146) ενώ ο «τολμηρός» Μεταξάς πραγματοποίησε μια δικτατορία, που πολλοί, αν όχι όλοι την ήθελαν αλλά κανένας δεν τολμούσε να «αναλάβει τις ευθύνες της» και έτσι «έσωσε τον τόπο». (Εφημερίδα των Χιτών 11/8/1947).

Η δυναμική πολιτική της Δεξιάς μάλλον δεν διέφερε και πολύ από την προσέγγιση του Γρίβα για «ολοκληρωτικό πόλεμο», τον οποίο η «Χ» εφάρμοσε στην πράξη με την τρομοκρατική δραστηριότητά της. Για την ακροδεξιά η εθνική παράδοση νοείται μόνο σε

σύνδεση με το θεσμό της βασιλείας, ενώ η αβασίλευτη δημοκρατία απορρίπτεται ως γενεσιουργός της «ολιγαρχίας, της αναρχίας, της στρατοκρατικής βίας (Μεσοπόλεμος), της συνοδοιπορίας, των σφαγών του Δεκεμβρίου, του κομμουνισμού». Κοινό πολιτικό επιχείρημα της Δεξιάς και της άκρας Δεξιάς, που απαντάται και στις μεταπολεμικές δεκαετίες έως το δημοψήφισμα του 1974, ήταν ότι η βασιλεία αποτελεί παράγοντα σταθερότητας, ενότητας και «προχώματος κατά του κομμουνισμού».(Παπαδημητρίου, 2003: 149).

Όσο πλησίαζε η Απελευθέρωση η «Χ» έκανε αισθητή την παρουσία της με συνθήματα στους τοίχους της πρωτεύουσας, όπως το «Χ» και το Στέμμα, καθώς διεκδικούσε στην πράξη την αρχηγία του αντικομμουνιστικού στρατοπέδου. (Παπαναστασίου, τ.628, 2020: 46). Μάλιστα, στο φύλο της 20//11/1947 η «Χ» προκειμένου να διαφυλάξει τη θέση της ως ηγεσίας του αντικομμουνιστικού χώρου, με επιστολή διαμαρτυρίας προς την *Η Βραδυνή* κατηγορεί τον αρθογράφο ότι γράφει ανακρίβειες, γιατί η παραλαβή των όπλων (που προέρχονταν από την εξόριστη κυβέρνηση του Καΐρου για τον εξοπλισμό της Αστυνομίας και των αντικομμουνιστικών ομάδων) στις ακτές της Βραώνας δεν έγινε από τη ΡΑΝ- όπως γράφει η εφημερίδα, αλλά από τους Χίτες, αφού οι επικεφαλής του αποσπάσματος παραλαβής και μεταφοράς ήταν οι Ξένος και Σταυρόπουλος, μέλη της «Χ» και «ουδείς ξένος προς τη «Χ» ή ιδιώτης».

Στις 28/11/47 στο ρεπορτάζ αναπαρίσταται η σύγκρουση στο Θησείο: « Η «Χ» κατέχει ισχυρώς το Θησείο, στο σχολείο της Ηρακλειδών είχαν συγκεντρωθεί 500 Χίτες υπό τον Γρίβα, ενώ στον αρχαίο ναό του Θησείου έχουν εγκαταστήσει τέσσερα πολυβόλα. Στις 4/12/44 ξεκινάει η επίθεση του ΕΛΑΣ ενάντια στις Δυνάμεις της «Χ», οι οποίες υποχωρούν καταστρέφοντας τα όπλα τους και ανατινάζοντας τα φυλάκιά τους.». Η πολιορκία ολοκληρώθηκε το απόγευμα, οι Βρετανοί παρεμβαίνουν και μεταφέρουν τους άντρες της «Χ» στο κέντρο της πόλης, που βρισκόταν υπό βρετανικό έλεγχο, ενώ τα αγγλικά τεθωρακισμένα Σέρμαν και φορτηγά διέσωσαν και τον ίδιο το Γρίβα και την οικογένειά του. Παρά την ήττα της, η σθεναρή αντίστασή της στο Θησείο προσέδωσε στη «Χ» κύρος και την κατέστησε τη βασική συνιστώσα του ένοπλου αντικομμουνιστικού χώρου.(Παπαναστασίου, τ.628 2020:53-54).

Η εμπειρία των Δεκεμβριανών ήταν καθοριστική για την προοπτική της «Χ», η οποία διεκδικούσε πλέον μεγαλύτερη συμμετοχή στις εξελίξεις. Οι βασιλόφρονες στηρίζονταν στις εθνικιστικές, αντικομμουνιστικές οργανώσεις ως φερέφωνα προπαγάνδας και με στόχο την μαζικοποίηση του ακροατηρίου των εκδηλώσεων της Δεξιάς. Η «Χ' αυτοδιαλύθηκε ως

στρατιωτική οργάνωση και ο Γρίβας αποστρατεύτηκε με τη συμφωνία της Βάρκιζας. Η οργάνωσή του ανασυγκροτήθηκε ως πολιτικός οργανισμός με την ονομασία «Εθνικό Κόμμα Χιτών» με προγραμματικές αρχές την επανίδρυση της βασιλευόμενης δημοκρατίας, τον μεγαλοϊδεατισμό και την προάσπιση του «κοινωνικού καθεστώτος», ενώ εξακολούθησε να έχει ισχυρές διασυνδέσεις με την εξουσία. ((Κατσούδας, 2017:97,98).

14. Προπαγάνδα, ένας άλλος πόλεμος

Η αντι-ΕΑΜική προπαγάνδα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των Δεκεμβριανών. Σε όλη τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ειδικές υπηρεσίες των αντιπάλων χρησιμοποίησαν κάθε μέσο για να αποδείξουν και να πείσουν τους εμπλεκόμενους λαούς για την ανάγκη και το δίκιο του αγώνα τους. Εξαίρεση δεν αποτέλεσαν και τα Δεκεμβριανά, όπου η σύγκρουση ήταν τόσο ισχυρή που ο ρόλος της προπαγάνδας ήταν καθοριστικός. Αξίζει να επισημανθεί ότι η ιδιομορφία της μάχης του Δεκέμβρη συνίστατο στο γεγονός ότι δεν ήταν μια μάχη που έγινε στα βουνά και της οποίας τον απόηχο οι άμαχοι τον προσλάμβαναν μέσω των εφημερίδων και του ραδιοφώνου, αλλά μια μάχη που διεξάγονταν στους δρόμους, στις πλατείες, στα σπίτια της Αθήνας, εκεί όπου οι άμαχοι μπροστά στις επιθέσεις των Άγγλων με κάθε πολεμικό μέσο αγωνίζονταν να επιβιώσουν. (Χαραλαμπίδης, 2014:163).

Το πιο ισχυρό προπαγανδιστικό μέσο που διέθεταν οι Βρετανοί ήταν η χορήγηση τροφίμων. Η *Βραδυνή* (1/12/1947), στο ρεπορτάζ της προβάλλει το γεγονός ότι «η μαύρη αγορά μαίνεται» και εκθειάζει την «προσπάθεια των Άγγλων να φέρουν τρόφιμα». Στην Αθήνα που μόλις πριν τρία χρόνια είχε περάσει από τον χειρότερο λιμό κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου και ακόμα οι κάτοικοί της υπέφεραν και πέθαιναν από την πείνα και τις συνέπειές της, η προσφορά τροφής έδινε το απόλυτο πλεονέκτημα σε εκείνον που έλεγχε τη δύναμή της. Η σπουδαιότητα της τροφής ως μέσου προπαγάνδας καταγράφεται σε αναφορά της βρετανικής υπηρεσίας που είχε την ευθύνη της διανομής των τροφίμων, στην οποία, επισημαίνεται ότι η δραστηριότητα αυτή γίνεται «εν μέρει για ανθρωπιστικούς λόγους, εν μέρει για την ειρήνευση της περιοχής και την υποβοήθηση των επιχειρήσεων και εν μέρει για λόγους προπαγάνδας». (Χαραλαμπίδης, 2014:163).

Ο προπαγανδιστικός μηχανισμός των Βρετανών ήταν επιστημονικά οργανωμένος: Ο Κλάδος Ψυχολογικού Πολέμου (Psychological Warfare Branch) των συμμαχικών δυνάμεων στο Δυτικό Μέτωπο είχε κυρίως, σύνθεση «αγγλοαμερικανική» αν και οι Αμερικανοί δεν δέχτηκαν να συμμετάσχουν στα Δεκεμβριανά και τον κύριο λόγο τον είχαν οι Βρετανοί. Το βρετανικό PWE (Υπηρεσία Πολιτικού Πολέμου), ανέλαβε «κατ' αποκλειστικότητα» τη διοργάνωση για την αποστολή ομάδας πολιτικού πολέμου στην Ελλάδα (PWE-Greece), υπό την διεύθυνση του Ραλφ Μάρει (κατοπινού πρεσβευτή της Βρετανίας στην κρίσιμη δεκαετία του 1960) . Το πρώτο προσωπικό της AIS (Allied Intelligence Services) ήρθε στην Ελλάδα μαζί με τις πρώτες βρετανικές δυνάμεις που

αποβιβάστηκαν στη χώρα στις 16 Οκτωβρίου 1944 και τέθηκε στην υπηρεσία του Σκόμπυ «για τον έλεγχο και την καθοδήγηση της κοινής γνώμης στην Ελλάδα». Την επομένη της άφιξής του στην Ελλάδα η AIS εξέδωσε το πρώτο ημερήσιο ενημερωτικό της φυλλάδιο ενώ σύντομα άρχισε να συνεργάζεται με την ελληνική κυβέρνηση και μέσω του Υπουργείου Πληροφοριών ήρθε σε επαφή με τον Τύπο, τους υπεύθυνους του Ραδιοφώνου καθώς και με τους ιδιοκτήτες κινηματογράφων. Δίπλα στον Σκόμπυ η AIS ανέλαβε να «δράσει ως διερμηνευτής των ενεργειών και προθέσεων της βρετανικής πολιτικής στην Ελλάδα», να διατηρήσει την ελληνική κοινή γνώμη «φιλικά προσκείμενη στους Βρετανούς» και να «αποκαταστήσει την επιρροή τους και να ενημερώνει τον ελληνικό τύπο και το ραδιόφωνο». Επίσης «όταν άρχισε η περίοδος του εμφυλίου πολέμου» τον Δεκέμβριο του 1944 στα καθήκοντά του προστέθηκε το καθήκον «να καθοδηγήσει τον Ψυχολογικό Πόλεμο εναντίον του εχθρού» (Οικονομίδης, 2010: 49,50)

Οι Βρετανοί, είχαν να αντικρούσουν την εαμική προπαγάνδα με αντίστοιχους τρόπους άμεσης προσέγγισης των πολιτών. Τις πρώτες μέρες των μαχών η βρετανική προπαγάνδα «έπεφτε» από τον ουρανό. Η AIS, συνδυάζοντας το προπαγανδιστικό έργο με τις πολεμικές επιχειρήσεις προχώρησε σε ρίψεις προπαγανδιστικού υλικού από τη βρετανική αεροπορία: τα ίδια αεροπλάνα που πολυβολούσαν και βομβάρδιζαν τις θέσεις του ΕΛΑΣ, έριχναν καθημερινά εκατοντάδες χιλιάδες αντίτυπα προπαγανδιστικού υλικού με στόχο τόσο τους άμαχους όσο και τους μαχητές του ΕΛΑΣ. (Χαραλαμπίδης, 2014:163). Η Βραδυνή στις 6 Δεκεμβρίου 1947 καυχάται ότι τίποτα -ούτε οι διακοπές ηλεκτροδότησης- δεν σταμάτησε τη βρετανική προπαγάνδα: «Μια γεννήτρια ενεργοποιείται, το τυπογραφείο που εκδίδει την Ελλάδα, τυπώνει τις προκηρύξεις της κυβέρνησης και των Άγγλων.».

Από τις εβδομαδιαίες αναφορές της AIS για το μέγεθος της προπαγανδιστικής της δραστηριότητας προκύπτουν τα εξής στοιχεία: Από τις 10 έως τις 16 Δεκεμβρίου τα βρετανικά αεροσκάφη έκαναν ρίψεις στο κέντρο και στις συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά 70000 αντίτυπων με μηνύματα του Σκόμπυ και του Παπανδρέου, 440000 φύλλα της κυβερνητικής εφημερίδας *Ελλάς* και 250000 αντίτυπα με τις δηλώσεις Τσώρτσιλ για την Ελλάδα. Επίσης, με τον ίδιο τρόπο μοιράστηκαν δύο φυλλάδια: το ένα, σε 300000 αντίτυπα με τον τίτλο «Συνθήματα» σε απάντηση των συνθημάτων που πρόβαλλε το ΕΑΜ και το δεύτερο σε 200000 αντίτυπα με τίτλο «Ελασίτες», με στόχο να αποξενώσουν τους μαχητές και τις μαχήτριες του ΕΛΑΣ από την ηγεσία τους, ακόμα και να προκαλέσουν στασιαστικό κίνημα. Καθώς οι συγκρούσεις εντεινόνταν τα κείμενα των φυλλαδίων γίνονταν ολοένα και πιο επιθετικά ενάντια στον ΕΛΑΣ. (Χαραλαμπίδης, 2014:164,165). Η

AIS ζήτησε από το Λονδίνο προπαγανδιστική ενίσχυση: ο Paniguiian έφθασε στην εξεγερμένη Αθήνα και «τέθηκε επικεφαλής των υπηρεσιών προπαγάνδας της Βρετανίας. Τον Μάιο του 1945 ο Paniguiian σε αναφορά του στην υπηρεσία την ενημερώνει ότι «λειτουργούσαν 62 κέντρα πληροφοριών στην Ελλάδα» (Οικονομίδης, 2010:51-53).

Από τις πρώτες μέρες της άφιξής τους στην Ελλάδα, οι Βρετανοί έδωσαν ιδιαίτερο βάρος στη διεύρυνση και ανάπτυξη του προπαγανδιστικού τους μηχανισμού: βιβλία, περιοδικά, αφίσες, κινηματογραφικές ταινίες έφθαναν από το Λονδίνο στην Αθήνα και αναπαράγονταν αμέσως από ειδικούς του βρετανικού στρατού. Ακόμα, οι βρετανικές υπηρεσίες προπαγάνδας συνεργάστηκαν με Έλληνες εκδότες και τους χρηματοδότησαν για την επαναλειτουργία των εφημερίδων τους με σαφές αντιαμικό περιεχόμενο. Τέτοιες εφημερίδες ήταν το *Ελεύθερο Βήμα*, η *Ελευθερία*, η *Δράση* και η *Δημοκρατία*. (Χαραλαμπίδης, 2014:167). Λίγες εβδομάδες μετά τα Δεκεμβριανά το Βρετανικό Συμβούλιο άρχισε να εκδίδει τη δίγλωσση Αγγλοελληνική Επιθεώρηση, ενώ το Foreign Office για να αιτιολογήσει την ανάγκη ενός νέου κτιρίου για το ινστιτούτο στην Αθήνα πρόβαλλε το ζήτημα της «ουσιαστικής σημασίας να επηρεάζουμε εμείς την κοινή γνώμη στην Ελλάδα, μια από τις δύο σημαντικότερες χώρες για τα βρετανικά συμφέροντα». (Φλάϊσερ, 2003:107).

Το ΕΑΜ προσπάθησε να σπάσει το μονοπώλιο της κατοχικής κυβέρνησης στη διαχείριση της πληροφορίας και βρήκε τρόπους να πετύχει την ενημέρωση των κατοίκων της Αθήνας. Ο παράνομος τύπος ήταν ένας από αυτούς, μέσω του οποίου προπαγάνδιζε τις θέσεις του κατά της κατοχικής κυβέρνησης, αλλά και κατά των αντίπαλων αντιστασιακών οργανώσεων με παράλληλη προβολή των επιτυχιών της δικής του αντιστασιακής δράσης. Ο παράνομος αντιστασιακός τύπος συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην ευθεία αμφισβήτηση της κυβερνητικής προπαγάνδας που προβάλλονταν από τον ελεγχόμενο επίσημο τύπο. Γενικότερα, στην κατεχόμενη Ευρώπη, ο παράνομος τύπος υπήρξε το ισχυρότερο όπλο των αντιστασιακών οργανώσεων στον αντιχιτλερικό, αντιφασιστικό αγώνα τους. Παράλληλα, μαζί με τις προκηρύξεις και τα φυλλάδια διαφώτιζαν και ενημέρωναν και εκείνους και εκείνες που δεν είχαν τη δυνατότητα ή το θάρρος να μετέχουν στις μάχες, ενώ αποτελούσαν βασικό εργαλείο ανατροπής της αντικομμουνιστικής προπολεμικής προπαγάνδας, όπου ο κομμουνισμός προβάλλονταν ως η «ασθένεια» που απειλούσε την υγιή κοινωνία και ο κομμουνιστής ως κοινός εγκληματίας. (Χαραλαμπίδης, 2012:193,194)

Όμως το μέσο που είχε τη μεγαλύτερη επιτυχία στις λαϊκές συνοικίες ήταν το «χωνί», που ήταν το άμεσο μέσο επαφής με τους Αθηναίους πολίτες. Το «χωνί» εμφανίζονταν σε χρόνους και μέρη της συνοικίας όπου υπήρξε το μεγαλύτερο δυνατό ακροατήριο και

συνήθως «έβγαινε» με συνοδεία ένοπλης περιφρούρησης από μέλη του τοπικού ΕΛΑΣ. Τα συνθήματα στους τοίχους ήταν ,επίσης, ένα αποτελεσματικό μέσο καθημερινής επαφής των εαμικών οργανώσεων με τους πολίτες της Αθήνας και τα οποία πέρα από τον πατριωτικό-απελευθερωτικό χαρακτήρα που είχαν, κάλυπταν και διάφορα κοινωνικά αιτήματα που εκφράζανε τις πολιτικές προσδοκίες των πολιτών για τη μεταπολεμική Ελλάδα.(Χαραλαμπίδης, 2012: 193,194).

Ο προπαγανδιστικός ανταγωνισμός μεταξύ Βρετανών και ΕΑΜ ήταν εντονότερος στον έλεγχο των συχνοτήτων και των ραδιοφωνικών εκπομπών. Με το ξεκίνημα των συγκρούσεων του Δεκέμβρη οι Βρετανοί εγκατέστησαν ραδιοφωνικό πομπό ο οποίος μετέδιδε καθημερινά πρόγραμμα λίγων ωρών. Οι εγκαταστάσεις αυτές βάλλονταν διαρκώς από το πυροβολικό και τους ελεύθερους σκοπευτές του ΕΛΑΣ με συνέπεια να μη καταφέρνουν να λειτουργήσουν κανονικά, τουλάχιστον έως τις 15 Δεκεμβρίου. Το ΕΑΜ στις 12 Δεκεμβρίου ξεκίνησε δοκιμαστικές ραδιοφωνικές εκπομπές από την περιοχή των Λιοσίων, γεγονός που αιφνιδίασε τους Βρετανούς που έσπευσαν να βομβαρδίσουν τον τόπο και να καταστρέψουν ολοσχερώς τις εγκαταστάσεις.(Χαραλαμπίδης, 2014:166).

15. Ξένοι μαχητές στις γραμμές του ΕΛΑΣ

Ένα άλλο ζήτημα που απασχολεί τη Βραδυνή είναι η συμμετοχή ξένων αντιφασιστών στρατιωτών στον αγώνα κατά των Γερμανών κατακτητών, μέσα από τις γραμμές του ΕΛΑΣ τόσο στην περίοδο της Κατοχής όσο και στις μάχες των Δεκεμβριανών:

«Εις το 42^{ον} Σύνταγμα του ΕΛΑΣ υπηρετούν έξι Γερμανοί, τέσσερις Ιταλοί και οκτώ Βούλγαροι. Εις το 52^{ον} δύο Ιταλοί επιλοχίαι και τριάντα Βούλγαροι. Εις το 2^{ον} Σύνταγμα τριάντα Ιταλοί υπαξιωματικοί και στρατιώται και δύο Γερμανοί λοχίαι. Το συμπέρασμα είναι ότι μόνον έναν σκοπόν είχε ο ΕΛΑΣ από το 1942: Να παραδώσει την Ελλάδα εις τον Σλαβοκομμουνισμό»(Η Βραδυνή, 2/2/1948).

Στις μάχες του Μακρυγιάννη «στην κατάληψη του Α' Σώματος στρατού του ΕΛΑΣ, συνέλαβαν 39 αιχμαλώτους ελασίτας εκ των οποίων δύο ήσαν Βούλγαροι, δύο Ιταλοί και τρεις Γερμανοί.(Η Βραδυνή, 29/12/1947).

Πριν ακόμα από τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας, Ιταλοί φαντάροι άρχισαν να περνούν στις γραμμές του ΕΛΑΣ. Τον Αύγουστο του 1943, εντάχθηκαν στο 11^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ, ενώ ένα μεγάλο μέρος του ιταλικού στρατού κατοχής στην Πελοπόννησο πήρε το δρόμο για το βουνό και 100 άοπλοι Ιταλοί φαντάροι πήγαν στο 6^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ και ζητούσαν όπλα για να πολεμήσουν τους χιτλεροφασίστες, πράγμα που ήταν αδύνατο γιατί δεν υπήρχαν όπλα, τα οποία προσδοκούσαν ότι θα έπαιρναν ως λάφυρα από συμπλοκές με τους Γερμανούς. Πολλοί στάλθηκαν στις εαμικές οργανώσεις να βοηθήσουν στις αγροτικές δουλειές. Δεν υπήρχε μάχη των τμημάτων του 6^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ που να μην έπαιρναν μέρος, πολεμώντας στην πρώτη γραμμή με τους ελασίτες, ενώ μερικοί από αυτούς σκοτώθηκαν σε μάχη με τους Γερμανούς κατά την περίοδο αποχώρησής τους από την Πελοπόννησο. Τέτοια παραδείγματα με τους Ιταλούς υπήρχαν και σε άλλα συντάγματα τόσο της Πελοποννήσου όσο και της υπόλοιπης Ελλάδας, οι οποίοι πολεμούσαν με άφθαστο ηρωισμό.(Γ. Ασύρας, 1/2/2013, Α. Ζαχαρόπουλος,5/11/2022). Η παρουσία Ιταλών στο πλευρό του ΕΛΑΣ κορυφώθηκε μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας στις 8 Σεπτέμβρη του 1943. Τότε στην Ελλάδα υπήρχαν 240000 Ιταλοί στρατιώτες σε δώδεκα μεραρχίες. Χιλιάδες αντιφασίστες στρατιώτες αρνήθηκαν να παραδοθούν στους Γερμανούς και εντάχθηκαν ως ένοπλοι στις γραμμές της ελληνικής Αντίστασης. Το πιο σημαντικό γεγονός ήταν η προσχώρηση της ιταλικής Μεραρχίας «Πινερόλο» στη Θεσσαλία με δύναμη περίπου 12000 ανδρών. Στις 11 Σεπτέμβρη 1943 ο Ιταλός στρατηγός Ινφάντε και ο Στέφανος Σαράφης υπέγραψαν πρωτόκολλο συνεργασίας στην Πύλη των Τρικάλων και στη

συνέχεια σχηματίστηκαν ένοπλα τμήματα Ιταλών εθελοντών που πολέμησαν γενναία κατά των Γερμανών στα ελληνικά βουνά.

«Όταν λάβεις αυτή την επιστολή δεν θα βρίσκομαι πια στη ζωή. Θα έχω εκτελεστεί. Γιατί έμεινα πιστός στις ιδέες μου. Να είσαι βέβαιη ότι πέθανα έτσι όπως έζησα, ως άνθρωπος και ως αγωνιστής».

Τα παραπάνω λόγια ανήκουν στον κομμουνιστή Βέρνερ Ίλμερ, λίγες ώρες πριν την εκτέλεσή του στις 26 Ιουλίου 1944, προς τη σύζυγό του Έλι. Ήταν ένας από τους ασυμβίβαστους αντιφασίστες από τη Σωφρονιστική Μεραρχία 999, η οποία συγκροτήθηκε τον Οκτώβρη του 1942 μετά την πρώτη μεγάλη ήττα του φασιστικού στρατού στη Μάχη της Μόσχας. Η Μεραρχία 999 (Σ.Μ.999) ήταν δημιούργημα της Βέρμαχτ και αποτελούνταν, ως προς τη σύνθεσή της, από κομμουνιστές (μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος Γερμανίας), σοσιαλδημοκράτες, ανένταχτους αντιφασίστες, εργάτες, αγρότες, χειροτέχνες και επιστήμονες με κοινό «πιστεύω» το μίσος τους εναντίον του φασισμού. Οι 999άρηδες κατηγορούνταν από τους ναζί ως ένοχοι «προετοιμασίας για εσχάτη προδοσία» ή για άλλα «εγκλήματα» χαρακτηριζόμενοι «ανάξιοι να φέρουν οπλισμό» με δυνατότητα να «εξοπλιστούν» μόνο με προορισμό το μέτωπο. Όλοι οι χαρακτηρισμένοι ως «πολεμικώς ανάξιοι» έπαιρναν ένα δελτίο αποκλεισμού το ονομαζόμενο «μπλε δελτίο», με το οποίο εξαιρούνταν από τις Ένοπλες Δυνάμεις του φασιστικού στρατού. Με την έναρξη του πολέμου 300.000 αντιχιτλερικοί βρίσκονταν σε φυλακές, σωφρονιστικά ιδρύματα και στρατόπεδα συγκέντρωσης. Συνολικά έως τότε είχαν συλληφθεί περίπου ένα εκατομμύριο άντρες, γυναίκες και νεολαίοι(Το μπλέ δελτίο, 1986:13-21).

Μετά την κατάρρευση του γερμανοσοβιετικού μετώπου οι 999άρηδες μεταφέρθηκαν στο στρατόπεδο Μπαουμχόλντερ ως αιχμάλωτοι και τελικά τοποθετήθηκαν σε ένα από τα εναπομείναντα τάγματα, αυτά που βρίσκονταν στην Ελλάδα, όπου βρήκαν πολιτική στέγη στις γραμμές του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, στα πλαίσια της πολιτικής διεθνιστικής αλληλεγγύης που αποτελούσε «γραμμή» του ΚΚΕ. Στις 10 Ιουλίου 1943 είχαν ολοκληρωθεί και οι τελευταίες διασυνδέσεις και είχε οριστικοποιηθεί η μετάβαση των κομμουνιστών του τάγματος στα τμήματα του ΕΛΑΣ. Ακόμα, είχαν αρχίσει να πυκνώνουν οι ανοργάνωτες αυτομολήσεις προς τον ΕΛΑΣ- κατά μόνας, σε ζεύγη ή και σε ομάδες των τριών. Στις 20 Ιουλίου 1944, γερμανοί αντιφασίστες ίδρυσαν στο κεφαλοχώρι Τρόπαια, το οποίο ήταν η έδρα της 3^{ης} Μεραρχίας του ΕΛΑΣ, τον «Σύνδεσμο Γερμανών Αντιφασιστών Πελοποννήσου». Από τις μαρτυρίες πρώην 999άρηδων στην Πελοπόννησο, τουλάχιστον 80 Γερμανοί αντιφασίστες βρέθηκαν στις γραμμές του ΕΛΑΣ, οι οποίοι διέθεταν περισσή εξειδικευμένη κατάρτιση

στον υλικοτεχνικό τομέα, που μαζί με τα όπλα και τις συσκευές που πήραν ως λάφυρα διευκόλυναν τις επιχειρήσεις του ΕΛΑΣ. Η δράση τους με μεγάφωνα και προκηρύξεις παρενοχλούσαν διαρκώς τη γερμανική στρατιωτική ηγεσία. Συχνά κατάφερναν να ειδοποιούν τον ντόπιο πληθυσμό για τις «επιχειρήσεις αντιποίνων» που σχεδίαζαν οι Γερμανοί.(Μπλε Δελτίο, 1986:195-199, 350-353).

Τέλος, σύμφωνα με τον Βούλγαρο ιστορικό Νικηφόρ Γκορνένσκι, παρά τις δύσκολες συνθήκες καθώς η Βουλγαρία ήταν ο «χωροφύλακας των ναζί» αναπτύχθηκε κοινή δράση Βούλγαρων και Ελλήνων ανταρτών.(Χατζηαναστασίου, 2008:152).

16. Συμπεράσματα

Τα Δεκεμβριανά, δεν ήταν μια περιφερειακής σημασίας σύγκρουση, και αποτελούν καμπή στην ιστορία της Ελλάδας και πηγή του ελληνικού αντικομμουνισμού, ενώ καθόρισαν τόσο την πορεία προς τον Εμφύλιο πόλεμο όσο και τις μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις για δεκαετίες. Αν και ήταν μοναδικό φαινόμενο πανευρωπαϊκά, καθώς πουθενά αλλού δεν συνέβη σύγκρουση μεταξύ συμμαχικών δυνάμεων μετά την απελευθέρωση, ο χαρακτήρας της σύγκρουσης είχε και διεθνείς παραμέτρους. Για τους Βρετανούς είχε τεράστια σημασία η πάταξη των αντιστασιακών δυνάμεων στην Ελλάδα, προκειμένου να αποθαρρυνθούν παρόμοιες εξεγέρσεις στην Ευρώπη. Η ωμή επέμβαση και η στρατιωτική ήττα του ΕΛΑΣ ήταν μονόδρομος για τους Βρετανούς και τις αστικές πολιτικές δυνάμεις, των οποίων το μόνο ενοποιητικό στοιχείο ήταν ο αντικομμουνισμός τους.

Για τις αθηναϊκές εφημερίδες της εποχής και τη δεξιά εφημερίδα *Η Βραδυνή*, ο κύριος αντίπαλος ήταν οι κομμουνιστές και ο κύριος στόχος ήταν η ενίσχυση και η εδραίωση του αντικομμουνισμού σε όλα τα επίπεδα. Οι αφήγηση των μαχών της Αθήνας το Δεκέμβρη του 1944, ήταν η αφορμή για την αποκαθήλωση στις συνειδήσεις του ελληνικού λαού του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και του ΚΚΕ. Το συμπέρασμα που έπρεπε να αποκομίζει ο αναγνώστης από το ρεπορτάζ ήταν ότι οι μαχητές του ΕΛΑΣ, τα μέλη του ΕΑΜ και κυρίως οι κομμουνιστές ήταν κοινοί εγκληματίες, που επεδίωκαν τη βίαιη κατάληψη της εξουσίας και συνεπώς έπρεπε να αποκλειστούν από τη διακυβέρνηση της χώρας και την κοινωνία ή να αφανιστούν. Στόχος των Άγγλων και του αστικού κόσμου: η ηθική απονομιμοποίηση του ΕΑΜ στα μάτια των Ελλήνων. Μέχρι το Μάρτιο του 1947, χρονιά που δημοσιεύεται το ρεπορτάζ της *Βραδυνής*, οι δολοφονημένοι αριστεροί έφτασαν τους 1300, από τους οποίους 124 εκτελέστηκαν με αποφάσεις στρατοδικείων. Ο «μονόπλευρος εμφύλιος» που κατήγγειλε η Αριστερά ήταν πραγματικότητα. (Φαράκος, 2010: 63,69).

Η τακτική αδυναμία των δυνάμεων του ΕΛΑΣ, η ασάφεια των πολιτικών στόχων των ηγεσιών του ΕΛΑΣ και του ΚΚΕ, η στάση απέναντι στους Άγγλους, οδήγησε την εξέγερση τελικά στην ήττα. Η Αριστερά δεν επεδίωκε την βίαιη κατάληψη της εξουσίας, παρόλο που έως τις μέρες μας η Δεξιά επιμένει σε αυτή την εκδοχή προκειμένου να στηρίξει την αντικομμουνιστική επιχειρηματολογία της. Στις 14 Ιανουαρίου 1945, η λαϊκή συμμετοχή στο αντιστασιακό συλλαλητήριο που οργανώθηκε στην πλατεία Συντάγματος, μετά την αποχώρηση του ΕΛΑΣ από την Αθήνα, έδειξε ότι ο αντικομμουνισμός στην Ελλάδα είχε μετατραπεί από στάση και τακτική της πολιτικής ηγεσίας του αστικού κόσμου σε λαϊκή

ιδεολογία. (Χατζιωσήφ, 2013:89). Τα Δεκεμβριανά ήταν το πρώτο βήμα στη δημιουργία ενός αυταρχικού καθεστώτος, που συνοδεύτηκε από «άγριες» διώξεις, γνωστές ως «λευκή τρομοκρατία», η οποία ασκήθηκε σε όλη τη χώρα.

Η ωμή επέμβαση των Άγγλων με τη σύμπραξη της ελληνικής κυβέρνησης και των διάφορων αντικομμουνιστικών ομάδων προκάλεσε μια τραγωδία, που άφησε πίσω της πολλές συνέπειες, πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές.. Η μνήμη του Δεκέμβρη με θύματα από τον άμαχο πληθυσμό και για τα οποία ευθύνονται και οι δύο πλευρές συντηρούσε για δεκαετίες την αντικομμουνιστική ιδεολογία. Αρκετά από τα ζητήματα που τέθηκαν στην εργασία επανέρχονται στη δημόσια σφαίρα, υφίστανται νέες ερμηνείες και νοηματοδοτήσεις. Τα Δεκεμβριανά εντάχθηκαν στην εθνικόφρονα αφήγηση της ελληνικής ιστορίας ως μια κορυφαία μάχη για τη σωτηρία της πατρίδας και του έθνους από τους κομμουνιστές και την επιβολή του ολοκληρωτισμού. Στόχος της αστικής ελίτ ήταν η εξαφάνιση της Αριστεράς και η μονοπώληση της εξουσίας, ενώ η συντριβή του «δεκεμβριανού κινήματος» αποτέλεσε αναπόσπαστο τμήμα της επίσημης ιστορίας του στρατού και των σωμάτων ασφαλείας.

Ας μου επιτραπεί να κλείσω την εργασία με ένα τραγούδι που δείχνει το κλίμα της περιόδου της εποχής: Τους στίχους έχει γράψει ο σκηνοθέτης Μιχάλης Κακογιάννης, τη μουσική ο Μίκης Θεοδωράκης και το τραγούδησε για πρώτη φορά ο Στέλιος Καζαντζίδης.

Άπονες εξουσίες

Μια νύχτα που βουλιάζανε/ τα σπίτια μες στο χιόνι /καρδούλα μου
στον κάτω δρόμο του χωριού, /καρδούλα μου/σκοτώσαν τον Αντώνη/ Αντώνη μου
Μάνα σε ξεκληρίσανε/άπονες εξουσίες/ψυχή δε σου αφήσανε
μόνο φωτογραφίες
Ο ένας γιος της μπάρκαρε/κρυφά από τη Μεθώνη καρδούλα μου
τον άλλο τον συλλάβανε/καρδούλα μου/γιατί ήταν γιος του Αντώνη
Αντώνη μου
Μάνα σε ξεκληρίσανε/άπονες εξουσίες /Ψυχή δε σου αφήσανε
Μόνο φωτογραφίες

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασιάδης, Γιώργης, *Η πρώτη πράξη της ελληνικής τραγωδίας, « Ελεύθερη Ελλάδα»*, 1971.

Αλιβιζάτος, Νίκος, *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του, στη νεοελληνική ιστορία 1800-2010, Πόλις, Αθήνα, 2011.*

Ανδρικόπουλος, Γιάννης, *1944 Κρίσιμη Χρονιά*, Διογένης, τόμος Β', Αθήνα, 1974.

Ασούρας, Γ., 1/2/2013, Α. Ζαχαρόπουλος, 5/11/2022.

Βόγλης, Πολυμέρης, «Το παρελθόν ως διαρκές παρόν: Τα Δεκεμβριανά στη δημόσια σφαίρα», 1945-1956, στο Δεκέμβρης 1944, Το παρελθόν και οι χρήσεις του, σ.239-260, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2017.

Γκίκας, Αναστάσης, «Χρονολόγιο των κυριότερων πολιτικών και στρατιωτικών γεγονότων 1946-1949», στο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας. Συλλογή κειμένων. Έγγραφα από το Αρχείο του ΚΚΕ, (Επιμ. Τμήμα ιστορίας της ΚΕ του ΚΚΕ), Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2006. Ριζοσπάστης, www.rizospastis.gr/story.do?id=9180535

Έβερτ Άγγελος, *Ακρόπολις*, 12/12/1958, από το περιοδικό *Ελλήνων ιστορικά*, ένθετο στην εφημερίδα *Ελεύθερος Τύπος*.

Θεοτοκάς, Γιώργος, *Τετράδια ημερολογίου 1939-1953*, Εστία, Αθήνα, 2005.

Κανελλόπουλος, Γιώργος, « Οι όμηροι των Άγγλων το Δεκέμβρη του 1944. “Όλο το ταξίδι τσάμπα”», στο *Από την απελευθέρωση στα δεκεμβριανά. Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας, Πρακτικά Συνεδρίου*, σ. 579-588, Αθήνα, 2020.

Κουσουρής, Δημήτρης, «Η εκκαθάριση των εκκαθαριστών. Το δικαστικό σώμα και η συνέχεια του κράτους 1944-45», στο *Η εποχή των ρήξεων, Η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, σ. 234-254, Επίκεντρο Α.Ε, Θεσσαλονίκη, 2012.

Καλύβας, Στάθης - Μαραντζίδης, Νίκος, *Εμφύλια Πάθη, 23+2 ερωτήσεις και απαντήσεις για τον Εμφύλιο*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2015.

Κανελλόπουλος, Γιώργος, «Οι όμηροι των Άγγλων το Δεκέμβρη του 1944:»Όλο το ταξίδι τσάμπα», στο *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά, Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας, Πρακτικά Συνεδρίου*, (επιμ. Π. Παπαστράτης, Μ. Λυμπεράτος, Λ. Σαράφη), σ.579-588, Αθήνα, 2020.

Κάραμποτ, Φίλιππος-Πατρικίου, Αλεξάνδρα, «Η πρακτική της ομηρίας και οι προσλήψεις της: Μια πρώτη προσέγγιση», στο *Δεκέμβρης 1944 Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, σ.193-218, αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2017.

Κατσούδας, Κωνσταντίνος, *Ο ελληνικός αντικομμουνισμός στη δεκαετία του '40 και η επιπόνηση του σλαβοκομμουνισμού*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, 2022.

Κατσούδας, Κώστας, « 'Προσοχή στη Νεολαία': Ηθικός πανικός και αντικομμουνιστικός λόγος στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια» στο *Οι απείθαρχοι, κείμενα για την ιστορία της νεανικής αναίδειας τη μεταπολεμική περίοδο* (επιστημ επιμέλεια Κώστας Κατσάπης), σ.183-205, Οκτώ, Αθήνα, 2018.

Κατσούδας, Κώστας, «Η δυναμικότερα όλων των εθνικών οργανώσεων: Η οργάνωση Χ στην Κατοχή και τα Δεκεμβριανά», στο *Δεκέμβρης 1944, Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, σ. 79-102, αλεξάνδρεια, 2017.

Κομμουνιστική Επιθεώρηση, τόμος 36-37, 1945, σ.41.

Κούκουνας, Δημοσθένης (Εισαγωγή-επιμέλεια), *δεκεμβριανά 1944, τα αδιάψευστα ντοκουμέντα και οι εκατέρωθεν μαρτυρίες*, Historia Ariston books, Αθήνα, 2021.

Κουρκουβέλας, Λυκούργος, *Γιώργος Θεοτοκάς*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2013.

Κουσουρής, Δημήτρης, «Η εκκαθάριση των εκκαθαριστών, Το δικαστικό σώμα και η συνέχεια του κράτους», στο *Η εποχή των ρήξεων, Η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, σ. 233-254, Επίκεντρο ΑΕ, Θεσσαλονίκη, 2012.

Κωτσάκης, Σπύρος (Νέστορας), *Δεκέμβρης του 1944 στην Αθήνα*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα,, 1986.

Μωλ, Χένρυ *Το προσωπικό ημερολόγιο του στρατηγού Σκόμπι*, Historia, Αθήνα, 2023.

Λιάκος, Αντώνης, *Ο ελληνικός 20^{ος} αιώνας*, Πόλις, Αθήνα, 2019.

Μαζάουερ, Μαρκ, «Εισαγωγή» στο Μαρκ Μαζάουερ (επιμ.), *Μετά τον πόλεμο, Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2003.

Μακρής-Στάϊκος, Πέτρος, *Ο Δεκέμβρης του 1944- τέσσερα άγνωστα κείμενα*, Ικαρος, Αθήνα, 2014

Μαργαρίτης, Γιώργος, «Το ΕΑΜ έχασε τη μάχη της μετακατοχικής...μπομπότας» στο *«Ιστορικά» της Ελευθεροτυπίας*, Αθήνα, 2010.

Μητσοπούλου, Αναστασία, *Ελληνικός αντικομμουνισμός στιον σύντομο 20^ο αιώνα*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη,, 2014.

Μπάλτα, Νάση, «Διαστάσεις και όψεις του εθνικού και του αντεθνικού στην κομμουνιστική και αντικομμουνιστική προπαγάνδα της περιόδου 1936-1949- Η έννοια της εθνικής ενότητας, », στο *Η Ελλάδα '36-'49, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο Τομές και συνέχειες* (Επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), σ. 130-137, Καστανιώτης, Αθήνα, 2003.

Μπαρτζιώτας, Βασίλης, *Εθνική αντίσταση και Δεκέμβρης 1944*, Σύγχρονη εποχή, Αθήνα, 1979.

Μπελαντής, Δημήτρης, *Ουτοπία*, Ιανουάριος- Φεβρουάριος 2006

Οικονομίδης, Φοίβος, «Ο κορμοράνος του κόλπου ‘έπαιξε’ και το ‘44» στο *Από τα Δεκεμβριανά στον Εμφύλιο*, σ. 49-54, Ιστορικά- Ελευθεροτυπία, Αθήνα, 2010.

Οικονομίδης, Φοίβος, *Ο Δεκέμβρης του ‘44 και η διεθνής σημασία του*, ΚΨΜ, Αθήνα, 2017.

Οικονόμου, Παναγιώτης, *Δεκεμβριανά 1944: λογοτεχνικές αποτυπώσεις της μάχης της Αθήνας ως βιωμένου ιστορικού γεγονότος*, Εταιρεία Σύγχρονης Ιστορίας, Αθήνα, 2023.

Οικονόμου, Νικόλαος, «Από την Απελευθέρωση ως το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου(1944-1949), στο *Ελληνική Ιστορία*, σ. 718-737, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 2007.

Παναγιωτίδης, Σταύρος, «Η θεωρία των Άκρων γεννιέται στο Κέντρο: Ο Δεκέμβριος 1944 του Θ.Δ.Τσάτσου», στο *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά, μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας, Πρακτικά Συνεδρίου*, (Επιμ. Π. Παπαστράτης, Μ. Λυμπεράτος, Λ. Σαράφη), σ.385-394, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Τμήμα πολιτικής Επιστήμης και νΙστορίας, Αθήνα, 2020

Παπαδάτος, Νίκος, *Militaire*, 19’, You Tube.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα, *Το ελληνικό-διεθνές 1947, Ιστορίες πέρα από το σύνορο*, 21^{ος} παραλληλος, ΕΚΔΟΣΕΙΣ του ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ, Αθήνα, 2024.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα, *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων, Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, Σαββάλας, Αθήνα, 2006.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα, «Το ακροδεξιό κίνημα στην Ελλάδα, 1936-1949, Καταβολές, συνέχειες και ασυνέχειες» στο *Η Ελλάδα ‘36-’49, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες* (Επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ), σ.138-149, Καστανιώτης, Αθήνα, 2003.

Παπαθανασίου, Ιωάννα, «Ομηροί των Εγγλεζών στην Ελ Ντάμπα: Αυτοί οι άλλοι ‘όμηροι’», στο *Δεκέμβρης 1944, Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, σ.219-238, αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2017.

Παπαναστασίου, Νίκος, «Η ‘Χ’ κατά τα Δεκεμβριανά», στο *Ιστορία Εικονογραφημένη*, σ.46-54, τεύχος 628, Αθήνα, Οκτώβριος 2020.

Παπαστράτης, Προκόπης, «Η προετοιμασία για τη σύγκρουση του Δεκέμβρη», στο *Δεκέμβρης 1944, Μύθοι και πραγματικότητες*, σ.33-51, Η ΑΥΓΗ, Αθήνα, 8/12/2013.

Παπαστράτης, Προκόπης, «Από την απελευθέρωση στην εμφύλια σύγκρουση του Δεκέμβρη», στο *Δεκέμβρης του ‘44, νεότερη έρυνα- νέες προσεγγίσεις*, (Επιμ. Γρηγόρης Φαράκος), φίλιςτωρ, Αθήνα, 1996.

Πετρόπουλος, Γιώργος, «Πως φτάσαμε στο Δεκέμβρη» στο *Ο Μεγάλος Δεκέμβρης του ‘44(5^ο μέρος)*, (κείμενα- επιμέλεια: Γ. Πετρόπουλος), <http://ergatikosagwnas.gr>

Πετρόπουλος, Γιώργος, *Δεκέμβρης 1944, Ντοκουμέντα του ΕΑΜ & των εαμικών κομμάτων, Μέρος Β΄*, (Αρχείο-Επιμέλεια- Εισαγωγή: Γιώργος Πετρόπουλος), Η Εφημερίδα των Συντακτών, Αθήνα, 2023.

Πυρομάγλου, Κομνηνός, *Η Εθνική Αντίσταση*, Αθήνα, 1947.

Ριζάς, Σωτήρης, «Η μεγάλη κρίση και ο εμφύλιος πόλεμος, 1941-1949», στο *Ο μεγάλος μετασχηματισμός, Κράτος και πολιτική στην Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα*, (Επιμ. Γ. Βούλγαρης, Κ. Κωστής, Σ. Ριζάς), Πατάκης Αθήνα, 2020.

Ρούσος, Πέτρος, *Η Μεγάλη Πενταετία, Σύγχρονη Εποχή*, Αθήνα, 1986.

Σακελλαρόπουλος, Τάσος, « Η εξέλιξη της σύγκρουσης στο έδαφος της Αθήνας και του Πειραιά: Μάχες, συμπλοκές και κινήσεις των αντιπάλων κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών», στο *Δεκέμβρης 1944, Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, σ. 41-78, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2017.

Σακελλαρόπουλος, Τάσος, «Η εδαφική και στρατιωτική διάσταση της σύγκρουσης», στο *Δεκέμβρης 1944, Μύθοι και πραγματικότητες*, σ.43-54, Η ΑΥΓΗ, Αθήνα, 8/12/2013.

Σειρηνίδης, Άρης, *Όλοι στ' άρματα, όλα για τη νίκη, Ο λαϊκός επαναστατικός πόλεμος του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας 1946-1949*, ΚΨΜ, Αθήνα, 2021.

Σεμερτζίδης, Βάλιας, *Ημερολόγιο Δεκεμβριανά, 20 Οκτωβρίου 1944-20 Φεβρουαρίου 1945*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2024.

Σκοπετέα, Έλλη, «Οι Έλληνες και οι εχθροί τους», στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, (επιμ. Χ. Χατζηιωσήφ) Βιβλιόραμα, Αθήνα, τομ. Α2 σ. 9-35.

Το μπλε δελτίο, Οι «πολεμικώς ανάξιοι» στη Βέρμαχτ, Αντιστασιακοί αντιφασίστες στις τάξεις του κατακτητή 1942-1945, (Επιμ. Η. Διάμεσης, Σ. Σαλαγιάννη), memoria, Αθήνα, 1986.

Σφήκας, Θανάσης, «Από τις ‘κυβερνήσεις ανδρεικέλων’ στην ‘αντι-μπεριαλιστική, μη επεμβατική ευπρέπεια’- Η ελληνική πολιτική της Βρετανίας 1936-1949» στο *Η Ελλάδα '36-'49, Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο, Τομές και συνέχειες*, (Επιμ. Χάγκεν Φλάϊσερ) σ.73-86, Καστανιώτης, Αθήνα, 2003.

Τμήμα Ιστορίας της ΚΕ του ΚΚΕ, *Δεκέμβρης του '44, Κρίσιμη ταξική σύγκρουση, Σύγχρονη Εποχή*, Αθήνα, 2021.

Φαράκος, Γρηγόρης, «Απελευθέρωση με ένοπλη σύγκρουση, Η στάση και οι θέσεις του ΚΚΕ», στο *Δεκέμβρης του '44, Νεότερη έρευνα-νέες προσεγγίσεις*, (επιμέλεια Γ. Φαράκος) σ.79-93, Φιλήτωρ, Αθήνα, 1996.

Φαράκος, Γρηγόρης, *Μαρτυρίες και στοχασμοί, 1941-1991, 50 χρόνια πολιτικής δράσης*, Προσκήνιο, Αθήνα, 1993.

Φαράκος, Γρηγόρης, «Η ώρα της αυτογνωσίας που δεν ήρθε», στο *Από τα Δεκεμβριανά στον Εμφύλιο*, σ.57-64, Ιστορικά-Ελευθεροτυπία, Αθήνα, 2010.

Χαραλαμπίδης, Μενέλαος, «Η διεθνής διάσταση των Δεκεμβριανών», στο *Δεκέμβρης 1944, Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, σ. 127-150, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2017.

Χαραλαμπίδης, Μενέλαος, *Η εμπειρία της κατοχής και της αντίστασης στην Αθήνα*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2012.

Χαραλαμπίδης, Μενέλαος, *Δεκεμβριανά 1944, Η μάχη της Αθήνας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2014.

Χατζιωσήφ, Χρήστος, «Δεκέμβρης 44. Τέλος και αρχή», στο *Δεκέμβρης 1944, Μύθοι και πραγματικότητες*, σ.63-94, Η ΑΥΓΗ, Αθήνα, 8/12/2013.

Χατζιωσήφ, Χρήστος, «Δεκέμβρης 1944. Τέλος και αρχή.» στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, Γ' τόμος, μέρος Β', σ. 364-391, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2007.

Ψαρομηλίγκος, Αρτέμης, «Ένας ελληνικός πεσσός στη διεθνή σκακιέρα, στο *Από τα Δεκεμβριανά στον Εμφύλιο*, σ.27-32, Ιστορικά-Ελευθεροτυπία, Αθήνα, 2010.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.